PĂRINȚI ȘI SCRIITORI BISERICEȘTI

SERIE NOUĂ

9

FERICITUL IERONIM

Epistole

Volumul I

BASILICA

PATRIARHIA ROMÂNĂ

FERICITUL IERONIM
Epistole

Volumul I

PARINȚI ȘI SCRIITORI
BISERICEȘTI

SERIE NOUĂ

9

FERICITUL IERONIM
Epistole

Volumul I

Carte publicată cu binecuvântarea
Preafericitului Părinte
DANIEL
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

Studiu introductiv de Constantin RĂCHITĂ

Traduceri de Dan-Nicolae NEGRESCU, Diana Maria DIACONESCU, Constantin RĂCHITĂ, Traian DIACONESCU, Nicolae FELECAN, Ana-Cristina HALICHIAS, Maria-Luiza Dumitru OANCEA, Ștefan CUCU, Ierom. Policarp PÎRVULOIU, Florentina NICOLAE și Florin FILIMON

Ediție îngrijită de Ana-Cristina HALICHIAS și Ierom. Policarp PÎRVULOIU

Editura *BASILICA* a Patriarhiei Române
București – 2013

STUDIU INTRODUCTIV

I. Viața

Prima biografie a Fericitului Ieronim datează din secolul al XIII-lea și îi aparține cronicarului italian Jacobus de Voragine (cca. 1230-1298). Opera sa, *Legenda Aurea*, una dintre cele mai cunoscute scrieri hagiografice ale Evului Mediu, cuprinde, printre altele, și viața învăluită în legendă a Părintelui latin. Cu toate acestea, Fericitul Ieronim este unul dintre puținii autori a cărui biografie este lesne de cercetat pe baza propriilor scrieri. În pofida subiectivității inerente oricărei autobiografii, corespondența ieronimiană dezvăluie un profil consistent al personalității, formației și activității unui autentic *litteratus christianus*.

Sophronius Eusebius Hieronymus[1] s-a născut în jurul anului 347[2] la Stridon, localitate modestă situată la granița dintre Dalmația și Pannonia[3], în sânul unei familii de creștini[4] destul de

---

[1] Numele de origine grecească indică faptul că familia sa emigrase în trecut din spațiul elenofon, însă cu timpul a devenit complet latinizată.

[2] Data nașterii este controversată. Prosper de Aquitania menționează în *Epitoma chronicae* anul 331 d.Hr., dată preluată și de unii cercetători moderni (John Norman Davidson KELLY, *Jerome, His Life, Writings and Controversies*, The Trinity Press, London, 1975, pp. 337-339; Pierre HAMBLENNE, „La longévité de Jérôme: Prosper avait-il raison?", în: *Latomus*, nr. 28, 1969, pp. 1081-1119). Pe baza informațiilor pe care le oferă Fericitul Ieronim în *Commentaria in Abacuc*, II, 3, 110, unde afirmă că în 362, anul morții împăratului Iulian, el era încă *puer et in grammaticae ludo* („copil și studia într-o școală primară"), s-a stabilit data de 347 d.Hr. Pentru alte detalii privind cronologia, se pot consulta: Ferdinand CAVALLERA, *Saint Jérôme, sa vie et son oeuvre*, vol. II, Paris, Louvain, 1922, pp. 3-12; Pierre JAY, „Sur la date de naissance de S. Jérôme", în: *Revues des études latines*, nr. 51, 1973, pp. 262-280; Alan D. BOOTH, „The Date of Jerome's Birth", în: *Phoenix*, nr. 33, 1971, pp. 346-352; Alan D. BOOTH, „The Chronology of Jerome's Early Years", în: *Phoenix*, nr. 35, 1981, pp. 237-259.

[3] FERICITUL IERONIM, *De uiris illustribus*, 135: „M-am născut în cetatea Stridoniei, distrusă de goți și aflată odinioară la hotarul Dalmației și Pannoniei". Locul nașterii este greu de localizat cu precizie. Cercetătorii cred că este vorba despre o așezare aflată în vecinătatea orașului Grahovopolje din Bosnia, acolo unde se afla în Antichitate granița dintre Dalmația și Panonia. S-au menționat toponime precum Zdregna (lângă Buzet), Starod (din Slovenia), Strigova (în nordul Croației) ș.a.

[4] FERICITUL IERONIM, *Epistola LXXXII*, 2: *catholico sumus lacte nutriti* („am fost hrăniți cu laptele dreptei credințe").

înstărite. Informațiile referitoare la copilăria și tinerețea autorului latin sunt obscure și reflectate fragmentar în operele sale. Educația primită de la părinții săi a fost una dintre cele mai bune pe care putea să le ofere cultura latină. Fericitul Ieronim a studiat alături de fiii senatorilor romani, fiind pregătit în vederea unei cariere în administrația imperială. A urmat școala primară (*ludus litterarius*) în Stridon și a continuat-o la Roma, care, deși nu mai era capitala imperiului, era la fel de vestită mai ales pentru școlile sale de retorică. Aici va studia sub îndrumarea celebrului *grammaticus* Aelius Donatus, apreciat în epocă pentru comentariile sale la Vergilius și Terentius, profesor pentru care va păstra întotdeauna o amintire plină de recunoștință, numindu-l în operele sale *praeceptor meus*[5]. De la Donatus, Fericitul Ieronim a învățat ceea ce numește *liberalia studia*, despre care Quintilianus spunea că reprezintă *orbis ille doctrinae quem Graeci* ἐγκύκλιον παιδείαν *uocant*[6]. Nu este greu de reconstruit, în linii mari, traseul paideic al lui Ieronim în acești ani petrecuți la școala lui Donatus, datorită sistemului împrumutat de la greci și rămas neschimbat în perioada creștinismului. Cu siguranță și-a însușit cunoștințele de bază, pe care orice tânăr cultivat trebuia să le dețină: gramatică, retorică, literatură și filosofie. În afara studiilor literare privilegiate, la școala lui Donatus a învățat și noțiuni elementare de greacă, limbă pe care o va aprofunda mai târziu în Antiohia Siriei[7]. După ucenicia sa la Donatus, Fericitul Ieronim urmează o școală de retorică, acolo unde se va iniția în filosofie (mai ales în dialectică). Nu cunoaștem numele profesorului său de retorică, dar se pare că renumitele *declamationes* i-au marcat formarea și existența ulterioară. Sunt numeroase aluziile la aceste studii: arta vorbirii în public, exerciții de compoziție textuală axate pe distingerea diferitelor forme de discurs (fabula, narațiunea, anecdota morală, encomion etc.), diferite exerciții de *mise en scène* a unor situații imaginare. Formația sa intelectuală s-a realizat progresiv, datorându-se atât școlilor urmate în anii tinereții, cât mai ales intenselor studii împlinite ulterior.

---

[5] FERICITUL IERONIM, *Apologia aduersus Rufinum*, I, 16.

[6] „Acea învățătură a lumii pe care grecii o numesc «educație enciclopedică»" (QUINTILIANUS, *Institutio oratoria*, I, 10).

[7] J.N.D. KELLY, *Jerome: His Life ...*, p. 14.

Înainte de botezul primit de la papa Liberius[8], Fericitul Ieronim ne mărturisește că în perioada petrecută la Roma a dus o viață libertină, asemenea tinerilor din vremea sa. Momentul hotărâtor pentru credința sa creștină a sosit în timpul vizitelor făcute alături de prieteni la mormintele Apostolilor și martirilor din catacombele Romei[9]. În jurul anului 370, după încheierea studiilor, pleacă la Treveri (*Augusta Treverorum*)[10], în ținuturile „pe jumătate barbare" ale Rinului[11], pentru a urma probabil cariera de funcționar public. Aici trăiește prima experiență monastică și se dedică întru totul literaturii creștine[12]. La întoarcerea în Italia este hotărât să se dedice înaltului ideal al vieții ascetice și se stabilește la Aquileia, un important centru literar și religios al vremii, unde întemeiază o comunitate de tip monastic, din care făceau parte colegii săi de studii (Rufin, Bonosus și Heliodor), Valerian, episcopul orașului, Chromatius, viitor episcop al Aquileii, Nepotian, nepotul lui Chromatius, diaconul Iulianus, arhidiaconul Iovinus, monahul Chrysogonus, Niceas, Innocentius, Evagrie, viitor episcop al Antiohiei, Eusebiu, episcop în Vercellae ș.a. Comunitatea de la Aquileia nu a ființat sub forma unui așezământ cenobitic, deoarece nu funcționa după reguli monastice. Singurul lucru care îi unea era prietenia, susținută de credința creștină.

În primăvara anului 374 comunitatea ascetică se destramă pe neașteptate, din motive necunoscute nouă[13]; în același an, Fericitul Ieronim a decis să plece în Orient, cu intenția de a vizita Ierusalimul[14], dar, îmbolnăvindu-se de friguri, este nevoit să se

[8] FERICITUL IERONIM, *Epistola XV*, 1; *XVI*, 2.

[9] În secolul al IV-lea, catacombele Romei fuseseră înfrumusețate de papa Damasus, care s-a ocupat de pictarea pereților acestora. De asemenea, le-a adăugat plăci funerare inscripționate cu imnuri (*epigrammata* sau *elogia*) compuse de el însuși. Descrierea impresiei pe care i-au provocat-o Fericitului Ieronim mormintele creștinilor se regăsește în *Commentaria in Ezechielem*, XII, 40, 5.

[10] Situat la granița de nord-est a Imperiului Roman, Treveri era în această perioadă reședința împăratului Valentinian I. Dincolo de importanța sa administrativă, orașul reprezenta și un important centru monastic. Potrivit Fericitului Augustin, exilul Sfântului Atanasie cel Mare, provocat de arieni, și opera acestuia, *Viața lui Antonie*, au contribuit decisiv la răspândirea monahismului în această zonă (v. FERICITUL AUGUSTIN, *Confessiones*, VIII, 14-15).

[11] FERICITUL IERONIM, *Epistola III*, 5.

[12] FERICITUL IERONIM, *Epistola V*, 2.

[13] FERICITUL IERONIM, *Epistola III*, 3: *subitus turbo conuolui* („dintr-o dată, un vârtej [al sorții] m-a târât departe de tine").

[14] FERICITUL IERONIM, *Epistola XXII*, 30.

oprească la Antiohia[15], reşedinţa împăratului răsăritean Valens. S-a stabilit la prietenul său Evagrie, care l-a primit cu multă bună-voinţă. Aici va rămâne aproximativ un an, îngrijindu-şi sănătatea, scriind şi completându-şi cunoştinţele de limbă greacă începute la Roma. De data aceasta, dascăl i-a fost Evagrie, om de spirit cu preocupări intelectuale, traducător al *Vieţii lui Antonie* în limba latină. În Antiohia Siriei, veritabil „panteon al diverselor credinţe religioase"[16], Fericitul Ieronim are ocazia să asculte predicile lui Apolinarie din Laodiceea[17] şi să-l cunoască pe episcopul Paulinus, unul dintre clericii care îşi disputau conducerea comunităţii creştine din Siria.

În anul 375 părăseşte Antiohia şi se retrage în deşertul Chalkis, numit şi Quinnesîn („cuibul vulturului") în limba populaţiei autohtone, o zonă situată la graniţa dintre nordul Siriei şi regiunea aflată la vest de Eufrat. Scrierile ieronimiene ne prezintă o imagine idealizată a locului[18] şi a vieţii sale pline de neajunsuri din această perioadă[19]. În realitate, deşertul Chalkis a fost un centru monastic important al vremii şi un popas potrivit pentru pelerini[20]. Departe de solitudinea amintită în scrierile sale, această perioadă este una destul de animată în ceea ce priveşte relaţiile sociale. Acum învaţă limba ebraică de la un iudeu convertit la creştinism[21], pentru a putea citi în original textele biblice. De asemenea, nu se depărtează de evenimentele vremii, de disputele dogmatice din Antiohia şi, printr-o bogată corespondenţă, întreţine legături cu prietenii săi, care deseori îl vizitează[22]. Este înconjurat de copişti[23], care îl ajută în activitatea intelectuală, şi de numeroşi alţi monahi. În urma controverselor provocate de ori-

---

[15] FERICITUL IERONIM, *Epistola III*, 3.

[16] Paul MONCEAUX, *Saint Jérôme. Sa jeunesse. L'étudiant et l'érémite*, Bernard Grasset, Paris, 1932, p. 104.

[17] FERICITUL IERONIM, *Epistola LXXXIV*, 3.

[18] FERICITUL IERONIM, *Comentariile la Avdie*, „Prolog", 5: *solitudo Syriae Chalcidis* („în singurătatea pustiului Chalkis din Siria").

[19] Cei trei ani petrecuţi în deşert, cu renunţările şi ispitele la care a fost supus, sunt descrise de Fericitul Ieronim în faimoasa *Epistolă XXII, către Eustochia*.

[20] Stefan REBENICH, *Jerome*, Routledge, London, 2002, p. 13.

[21] FERICITUL IERONIM, *Epistola CXXV*, 12.

[22] FERICITUL IERONIM, *Epistola VII*, 1.

[23] FERICITUL IERONIM, *Epistola V*, 2: *habeo alumnos qui antiquariae arti seruiant* („am elevi care învaţă arta de copist").

genism, părăsește dezamăgit pustiul Chalkis și revine la Antiohia, unde va fi hirotonit preot de către episcopul Paulinus.

Nu cunoaștem cu exactitate anul în care părăsește Antiohia, însă în 380 d.Hr. se află la Constantinopol, unde ascultă cuvântările dogmatice ale Sfântului Grigorie Teologul și cunoaște operele lui Origen[24], din care va începe să traducă. Continuându-și studiile de filologie biblică, Fericitul Ieronim traduce și completează în această perioadă *Cronica* lui Eusebiu de Cezareea. La Constantinopol îl cunoaște și pe Sfântul Grigorie de Nyssa, pe care probabil îl întâlnise la al doilea Sinod Ecumenic, la care a participat, însoțit fiind de episcopul Paulinus. Intelectualii creștini pe care i-a întâlnit aici sunt printre cei mai cultivați din lumea greacă, apărători ai credinței și teologi luminați. Întâlnirea cu aceștia a avut o influență benefică asupra lui Ieronim. Aici se familiarizează cu literatura creștină și aprofundează limba greacă.

În anul 382 d.Hr. s-a întors la Roma însoțit de Paulinus și de Sfântul Epifanie, episcop al Salaminei, în Cipru. Scopul revenirii la Roma îl reprezintă un sinod convocat de către papa Damasus pentru a pune capăt schismei antiohiene[25]. Impresionat de inteligența și erudiția[26] acestui om, papa Damasus i-a propus să-i devină secretar, pentru a se ocupa de corespondența oficială dintre Bisericile răsăriteană și apuseană[27], încredințându-i de asemenea revizuirea traducerilor latine ale Sfintei Scripturi. În același timp, Ieronim se impune ca îndrumător spiritual în rândul aristocrației romane, căreia se străduiește să-i imprime idealul său de viață creștină. Acum întemeiază pe Aventin o comunitate monastică și culturală, al cărei îndrumător și mentor va deveni.

Moartea venerabilului său protector, papa Damasus († 384 d.Hr.), și uneltirile adversarilor săi, față de care succesorul lui

---

[24] Doctrina lui Origen a dat naștere unor dispute îndelungate în această perioadă, dispute în care Fericitul Ieronim va fi direct implicat.

[25] FERICITUL IERONIM, *Epistola CVIII*, 6: *ob quasdam ecclesiarum dissensiones* („știu cauza unor disensiuni între Biserici").

[26] Acordarea unei atenții deosebite exegezei ebraice, respectiv cunoștințele lingvistice vaste erau calități rar întâlnite în Apus.

[27] FERICITUL IERONIM, *Epistola CXXIII*, 9: *ante annos plurimos, cum in chartis ecclesiasticis iuuarem Damasum, Romanae urbis episcopum, et orientis atque occidentis synodicis consultationibus responderem* („cu mulți ani înainte, când îl ajutam cu scrisorile oficiale pe Damasus, episcopul Romei, și trimiteam scrisori cu hotărârile sinoadelor Bisericilor din Răsărit și din Apus").

Damasus (papa Siricius) manifesta o vădită indulgenţă, îl silesc pe Ieronim să părăsească definitiv Roma. Urmat de câteva femei romane pioase (Paula, Eustochia) şi de fratele său, Paulinian, Ieronim s-a îndreptat din nou spre Orient. În timpul călătoriei spre Palestina, la Alexandria îl cunoaşte pe marele învăţat Didim cel Orb şi devine discipol entuziast al acestuia; după o scurtă perioadă de timp, pleacă în Egipt pentru a-i vizita pe anahoreţii din pustiul Nitriei. Acest pelerinaj îndelungat se încheie în toamna anului 386, când Ieronim se stabileşte în Betleem, oraş în care va rămâne până la sfârşitul vieţii.

După ce şi-a interpretat strămutarea la Betleem drept „o întoarcere din Babilon la Ierusalim”[28], a întemeiat două mănăstiri[29], una de maici şi alta de monahi, iniţiativă de neconceput fără sprijinul Paulei, nobila sa prietenă. Viaţa din interiorul acestor mănăstiri conduse de Paula şi de Fericitul Ieronim nu ne este cunoscută decât în mică măsură. Cert este că în interiorul lor vor fi înfiinţate una dintre cele mai bogate biblioteci ale timpului şi o şcoală în care se preda gramatica şi literatura. Fericitul Ieronim depune o muncă sisifică pentru conducerea mănăstirii, ţine predici în faţa monahilor[30] şi îi instruieşte în arta copierii textelor antice. Este perioada cea mai fecundă pe plan literar din viaţa stridonianului. La Betleem a scris cea mai mare parte a operelor sale: revizuieşte operele lui Origen după textul grecesc, traduce unele părţi din Vechiul Testament după originalul ebraic, compune cea mai mare parte a comentariilor pentru explicarea Scripturii, tratate de exegeză, o „istorie” a literaturii creştine (*De uiris illustribus*) şi întreţine o bogată corespondenţă cu alte personalităţi ale epocii, precum Sfântul Epifanie de Salamina şi Fericitul Augustin.

S-a stins din viaţă în toamna anului 420, copleşit de vârsta înaintată, de pierderea prietenilor apropiaţi, de nenorocirile abă-

[28] FERICITUL IERONIM, *Epistola XLV*, 6.

[29] Primii latini care au întemeiat mănăstiri în Ţara Sfântă au fost, potrivit lui Palladius (*Historia Lausiaca*, 46, 5), nimeni alţii decât prietenii Fericitului Ieronim, Rufin din Aquileia şi Melania cea Bătrână. Unii cercetători au speculat acest lucru şi au dedus că răcirea relaţiilor de amiciţie dintre Fericitul Ieronim şi compatrioţii săi s-a datorat şi modurilor de conducere diferite ale mănăstirilor întemeiate la Betleem.

[30] FERICITUL IERONIM, *Epistola CXII*, 22.

tute asupra Imperiului Roman și de controversele dogmatice la care a participat energic. Trupul său a fost adus la Roma, unde și astăzi este venerat în Biserica Santa Maria Maggiore.

Cuvintele scrise de istoricul creștin Sulpicius Severus în urma călătoriei sale la Betleem pot constitui o fidelă caracterizare a vieții și activității celui care a fost, poate, cel mai mare filolog latin creștin al Antichității: „Îl urăsc ereticii, pentru că nu încetează să-i atace; îl urăsc preoții, pentru că le critică viața și greșelile. Dar oamenii cinstiți îl admiră și îl iubesc. [...] Este mereu cufundat în lectură, mereu cufundat în cărți, nu se odihnește nici zi, nici noapte; mereu fie citește, fie scrie ceva”[31].

II. Personalitatea

Nicio altă operă nu oferă o imagine mai fidelă a personalității Fericitului Ieronim, un om de o formație intelectuală și morală de prim rang, precum propriile epistole. O analiză atentă a acestora ne înfățișează diferite ipostaze ale vieții și activității autorului latin: un elev silitor, un traducător talentat și un exeget minuțios; un ascet riguros și un promotor al vieții ascetice; un om aspru și irascibil, un gânditor subtil, înclinat adesea către sátiră și mustrare; un critic neostenit al moralei contemporane, statornic în credință, însă și un om plin de bunătate și simpatie pentru semeni; un sfătuitor al papei și un susținător al dreptei credințe creștine; un ortodox neșovăitor, în ciuda acuzelor de origenism care i s-au adus din motive mai degrabă denigratoare decât reale; un om aflat mereu în controverse și un polemist devastator. Toate acestea au fost însă puse în slujba Bisericii și a apărării dreptei credințe.

Deși contemporan cu Sfântul Ambrozie, episcopul de Mediolanum, personalitatea Fericitului Ieronim este într-un contrast evident cu cea a compatriotului său. În afară de faptul că au apărat și consolidat aceeași dreaptă credință, diferențele individuale de spirit și temperament sunt semnificative. Dacă Sfântul Am-

---

[31] SULPICIUS SEVERUS, *Dialogus I*, 9, 3: *oderunt eum haeretici, quia eos impugnare non desinit; oderunt clerici, quia uitam eorum insectatur et crimina. Sed plane eum boni omnes admirantur et diligunt. [...] Totus semper in lectione, totus in libris est, non die, non nocte requiescit, aut scribit.*

brozie păstrează multe dintre tradițiile trecutului național, datorită poate și funcției de magistrat pe care a avut-o[32], Fericitul Ieronim este mult mai original și, într-o oarecare măsură, mai autentic. Operele sale nu mai au caracterul impersonal al celor scrise de Sfântul Ambrozie, caracterizate de René Pichon drept modalități de exprimare a sentimentului colectiv care îi anima pe creștinii secolului al IV-lea[33]; la Fericitul Ieronim opiniile personale și sentimentele se descoperă cu o mai mare libertate și, în același timp, cu o mai mare îndrăzneală, chiar dacă a rămas întotdeauna, potrivit firii și tenacității sale, un *homo romanus*[34]. Mai mult, dacă Sfântul Ambrozie este un caracter ponderat, de un echilibru admirabil, întotdeauna perfecționându-se pe sine pentru a învăța pe alții, Ieronim este o fire mai înflăcărată, voluntară, impulsivă, capabilă de sentimente mai vii și de o îndârjire excesivă.

Trăsătura dominantă a caracterului său este reprezentată de spiritul critic. Nimeni și nimic nu scapă criticii sale pătrunzătoare, nici chiar propria persoană; de aici o insatisfacție morală dintre cele mai nobile. Curiozitatea spiritului său nu are limite, dar ea rămâne permanent sub controlul criticii. Sub acest impuls, s-a simțit el însuși numai într-un cerc foarte restrâns, al „aristocrației minții și sufletului"[35]. Acest lucru nu a condus, după cum eronat s-a interpretat uneori, la dificultăți de comunicare cu semenii[36]. Dimpotrivă, sociabilitatea și iubirea de oameni este o constantă a scrierilor autorului latin; mai mult decât la oricare dintre scriitorii creștini antici, stau mărturie dedicațiile și elogiile adresate prietenilor și apropiaților săi. După cum afirma Pierre

[32] Claudio MORESCHINI; Enrico NORELLI, *Istoria literaturii creștine vechi grecești și latine*, traducere de Elena Caraboi, Doina Cernica, Emanuela Stoleriu și Dana Zămosteanu, vol. II, tomul 1, Ed. Polirom, Iași, 2004, p. 292.

[33] René PICHON, *Histoire de la littérature latine*, Hachette, Paris, 1928, pp. 732-739.

[34] FERICITUL IERONIM, *Epistola XV*, 3.

[35] Jean BAYET, *Literatura latină*, traducere de Gabriela Creția, Ed. Univers, București, 1972, p. 759.

[36] Ipotezele unora dintre exegeții moderni, potrivit cărora Fericitul Ieronim ar fi fost evitat de prietenii săi, se întemeiază pe lipsa de reacție a acestora în schimbul epistolar. Numeroase studii au demonstrat deja că reproșul de a nu răspunde la scrisori face parte din retorica epistolară (v. Andrew CAIN, „Vox clamantis in deserto: Rhetoric, Reproach, and the Forging of Ascetic Authority in Jerome's Letters from the Syrian Desert", în: *Journal of Theological Studies*, vol. LVII, nr. 2, 2006, pp. 500-525).

de Labriolle, Ieronim este „strâns legat de umanitatea reală"[37]. A fost un spirit deschis și realist, ferindu-se de fariseisme și de lingușiri. În relațiile cu ceilalți, „a intuit sensul libertății în faptul de a nu porunci nimănui și, totodată, de a nu se supune vreunei voințe individuale"[38]. Din această înțelegere a naturii umane se naște personalitatea ieronimiană, independentă și plină de umanism. Cu toate acestea, Ieronim a fost mereu în comuniune cu Biserica, cu episcopii locurilor unde și-a dus viața, deși uneori a intrat în polemică și cu aceștia, din motive care priveau apărarea dreptei credințe.

Fericitul Ieronim a fost apreciat, în egală măsură, și de cei care l-au iubit, și de cei care l-au dușmănit. Personalitatea sa impune respect, fiind considerat încă din timpul contemporaneității sale drept cel mai erudit savant al Bisericii Apusene. Conștiința propriei valori și neajunsurile oamenilor incapabili să-i înțeleagă intențiile bune l-au determinat uneori să fie aspru și vehement. Conservatorismul sau lipsa de argumente viabile ale compatrioților săi l-au făcut să fie mai mult ironic decât aplicat în răspunsuri[39]. Cu un temperament aprins și o înclinație naturală pentru ironie și sarcasm, polemica sa a fost asemănată adesea cu cea a lui Tertulian, deoarece, în cazul ambilor scriitori, controversele au același punct de plecare: atașamentul profund față de Biserică și de credința ortodoxă. Fericitul Ieronim a fost un apologet sincer și înflăcărat al învățăturii creștine și al Bisericii, cărora s-a dedicat cu un devotament deplin și statornic[40]. Vigoarea polemicii ieronimiene își are izvorul în contrastul izbitor dintre viziunea sa asupra credinței și decăderea morală a lumii romane, care, deși era destul de aproape de începuturile creștinismului, îi uita deseori principiile. Pentru Fericitul Ieronim, apărarea credinței primează înaintea propriei persoane: „Am suportat cu răbdare nedreptatea de a fi victimă. Nu am putut

[37] Pierre DE LABRIOLLE, *Histoire de la littérature latine chrétienne*, Les Belles Lettres, Paris, 1924, p. 447.

[38] Dan NEGRESCU, *Patristica perennia. Părinți de limbă latină*, Ed. Universității de Vest, Timișoara, 2004, p. 154.

[39] Stanley Lawrence GREENSLADE (ed.), *Early Latin Theology. Selections from Tertullian, Cyprian, Ambrose and Jerome*, John Knox Press, Westminster, 2006, p. 289.

[40] Cicerone IORDACHESCU, *Istoria vechii literaturi creștine*, vol. II, Ed. Moldova, Iași, 1996, p. 250.

suporta însă necredința în Dumnezeu. De unde și impresia pe care ți-o las în finalul scrisorii mele, de a fi mai acid decât mi-am propus"[41]. Măsura cu care își judecă adversarii și, dimpotrivă, excesele de care dă dovadă uneori se justifică prin iubirea de oameni și credință. Intenția sa este aceea de a îndrepta și amenda prompt devierile dogmatice și morale. Prețuirea pe care o arată față Tertulian, Origen, Apolinarie din Laodiceea sau Didim cel Orb nu înseamnă acceptare a erorilor acestora, ci un discernământ înțelept în a alege ce este bun și util de ceea ce este controversat.

Cu o energie și o voință de invidiat, tenace și perseverent, Fericitul Ieronim va fi toată viața sa un neobosit ostenitor al condeiului. Chiar dacă polemicile legate de revizuirea și traducerea Sfintei Scripturi pot lăsa o impresie defavorabilă asupra personalității sale, există numeroase contraexemple, în care se vădește o autentică *humilitas christiana*. Mărturie stau momentele în care își recunoaște slăbiciunile umane în lupta cu ispitele sau neputința de a se ridica la înălțimea subiectelor tratate. Fericitul Ieronim nu a fost nevoit să se prefacă nici în fața contemporanilor, nici în fața posterității, fapt pentru care rămâne, alături de Tertulian, unul dintre cei mai vii și onești scriitori din literatura creștină antică.

III. Opera

Foarte bogată și variată, rodul unei activități îndelungate, desfășurată timp de aproape 50 de ani, opera Fericitului Ieronim s-a păstrat aproape în întregime. A fost lecturată și apreciată atât de contemporani, cât și de urmași. Dacă avem în vedere numărul considerabil al manuscriselor păstrate (peste 150 de manuscrise, cel mai vechi datând din secolul al VII-lea), constatăm că diferențele textuale dintre acestea sunt infime. Bernard Lambert a dedicat aproximativ 300 de pagini inventarierii acestor manu-

[41] FERICITUL IERONIM, *Epistola LXI*, 4: *Meam iniuriam patienter tuli. Impietatem contra Deum ferre non potui. Vnde et uisus sum mordacius in extremo quam postepistulae scribere, quam promiseram.*

scrise sub forma unui catalog[42], însă, din păcate, istoria acestor manuscrise a rămas încă nescrisă. Edițiile operei ieronimiene sunt la fel de numeroase precum manuscrisele, fiind publicate fragmentar între anii 1468 și 1560 în diverse orașe ale Europei: Roma (1468, 1470, 1479), Mainz (1470), Basel (1475), Milano (1475), Veneția (1476), Parma (1480), Nürenberg (1476, 1477, 1485) ș.a. Ediția princeps a operei complete aparținând Fericitului Ieronim a fost realizată de Erasmus din Rotterdam (Basel, 1516-1520), marele admirator al autorului latin. În 1560 apare o nouă ediție, a lui Marianus Victorius, dedicată papilor Pius al V-lea și Grigorie al XIII-lea. Noua ediție urmează îndeaproape textul lui Erasmus, fiind considerată pentru mult timp ediția favorită a Bisericii Romano-Catolice. Peste aproximativ 200 de ani apare cea mai cuprinzătoare ediție a operei Fericitului Ieronim, care îi aparține eruditului preot din Verona, Dominic Vallarsi (Verona, 1734-1742; *quarto*, Veneția, 1766-1772). Îmbunătățirile sale sunt considerabile: tratatele sunt separate de epistole, iar ambele categorii sunt plasate în ordine cronologică, în funcție de data apariției. Această din urmă ediție a fost retipărită de J.P. Migne în celebra colecție *Patrologiae Cursus Completus*, care stă la baza majorității edițiilor moderne.

Opera Fericitului Ieronim nu trebuie judecată doar în funcție de meritele sale intrinseci, ci trebuie avute în vedere și poziția, respectiv influența ei istorică. Într-o perioadă în care cunoscutul bilingvism greco-latin[43] devenise o raritate, Ieronim a jucat un rol foarte important în menținerea legăturii dintre Bisericile din Apus și din Răsărit, dar și în transmiterea textelor biblice și patristice în Apus. Operele sale prezintă numeroase mărturii ale contactului cu operele grecești, mai ales în domeniile exegezei, istoriei și spiritualității creștine[44].

Titlurile lucrărilor scrise până în anul 392 sunt consemnate de însuși Fericitul Ieronim în opera *De uiris illustribus* (capitolul 135), la care adaugă și o listă ulterioară în prefața *Comentariului*

---

[42] Bernard LAMBERT, *Bibliotheca Hieronymiana manuscripta. La tradition manuscrite des oeuvres de Saint Jérôme*, vol. I-IV, Steenbrugge, 1969-1972.

[43] Trebuie adăugat și faptul că autorul nostru avea și solide cunoștințe de limbă ebraică, aramaică și siriacă.

[44] Johannes QUASTEN, *Patrology*, vol. IV, Christian Classics, Texas, 1999, p. 219.

la Iona. După cum reiese şi din propriile însemnări, opera Fericitului Ieronim poate fi împărţită în două mari domenii de activitate: traduceri ale Sfintei Scripturi şi din scriitori sau Părinţi bisericeşti, respectiv lucrări originale (opere exegetice, dogmatico-polemice, istorice, omilii şi epistole).

A. Traduceri

Traducerile Sfintei Scripturi

Prin traducerile pe care le-a realizat, Fericitul Ieronim şi-a propus să fie intermediar între cultura greacă şi cea latină. În afara calităţilor lingvistice deosebite – pentru care a fost numit *uir trilinguis*[45] de cercetătorii moderni –, stridonianul dovedeşte o putere de înţelegere superioară a operelor pe care le-a tradus. Cea mai importantă traducere pe care a realizat-o a fost cea a Sfintei Scripturi în limba latină. Necesitatea unei astfel de întreprinderi se explică prin confuzia produsă de calitatea precară şi multitudinea traducerilor latine din secolul al IV-lea. Însuşi Fericitul Augustin, unul dintre cei care s-au opus noii traduceri din motive dogmatice, reclama „varietatea nesfârşită a traducerilor latine"[46], susţinând involuntar argumentele Fericitului Ieronim din *Epistola LXXI*, 5: „Sunt aproape tot atâtea texte câte manuscrise"[47]. Traducerile scripturistice ale Fericitului Ieronim au cunoscut două etape, diferenţiate în funcţie de textul sursă; dacă iniţial şi-a propus doar o revizuire, pornind de la traducerile greceşti, în scurt timp decide să realizeze o traducere completă din limba ebraică[48].

1. *Emendatio Evangeliorum* (*Revizuirea Evangheliilor*)

Între anii 383-384 Fericitul Ieronim era deja un cercetător biblic şi un lingvist recunoscut, când papa Damasus i-a cerut să

---

[45] Deoarece cunoştea greaca, latina şi ebraica.

[46] FERICITUL AUGUSTIN, *De doctrina christiana*, II, 11: *latinorum interpretum infinita uarietas*.

[47] FERICITUL IERONIM, *Epistola LXXI*, 5: *tot exemplaria paene quot codices*.

[48] Pentru a distinge cele două tipuri de activităţi, Fericitul Ieronim foloseşte expresii diferite: revizuirea este numită *nouum opus* (Cf. *Praefatio in Euangelio*, 1: *nouum opus facere me cogis ex ueteri* – „mă îndemni să fac o nouă traducere după cea veche"), în timp ce traducerea din ebraică este amintită prin expresiile *interpretationem nouam* şi *nostra translatio* (Cf. *Epistola LVII*, 7, 11).

revizuiască versiunile latine ale Evangheliilor. Confruntându-le cu traducerile grecești ale Noului Testament, Fericitul Ieronim corectează și unifică textele scripturistice latine, păstrând mare parte din lexicul cunoscut de credincioși[49]. Vechile manuscrise au încercat să acrediteze ideea că Fericitul Ieronim a revizuit întreg Noul Testament. Pe de altă parte, studiile recente[50] îi atribuie traducătorului latin doar revizuirea Evangheliilor. Cu toate acestea, Fericitul Ieronim a revizuit în această perioadă și *Cartea Psalmilor*, numită *Psaltirea Romană*, care va fi introdusă în Liturghia romană.

2. *Emendatio Veteris Testamenti e graeco hexaplari (Revizuirea Vechiului Testament după Hexapla)*

Odată cu stabilirea sa la Betleem (386/387), Fericitul Ieronim a întreprins o supra-revizuire a *Psaltirii Romane*, efectuată, de asemenea, după textul *Septuagintei*, dar de această dată îmbunătățind colaționarea cu *virgulae* și *asterisci*, conform criticii tradiționale alexandrine. Lucrarea s-a numit *Psalterium Gallicanum*, deoarece a fost difuzată cu predilecție în Gallia. În același timp, Fericitul Ieronim a început revizuirea Vechiului Testament după *Hexapla* lui Origen, însă a renunțat odată cu ideea unei traduceri din originalul ebraic. Din această revizuire s-au păstrat doar *Cărțile Iov* și *Psalmii*.

3. *Versio Veteris Testamenti ex hebraico (Traducerea Vechiului Testament din ebraică)*

Din dorința de a reda cât mai exact textul biblic, în anul 390 Fericitul Ieronim începe traducerea Vechiului Testament direct din limba ebraică. Nemulțumit de metoda servilă a lui Aquila[51] în

---

[49] FERICITUL IERONIM, *Praefatio in Euangelio*: *quae ne multum a lectionis latinae consuetudine discreparent, ita calamo imperauimus ut, his tantum quae sensum uidebantur mutare correctis, reliqua manere pateremur ut fuerant* („ca această traducere să nu se deosebească prea mult de textul citit în bisericile latine, ne-am strunit condeiul în așa măsură încât cuvintele care păreau corecte și nu își schimbau înțelesul să le păstrăm așa cum erau").

[50] *Cf.* Catherine Brown TKACZ, „«Labor tam utilis»: The Creation of the Vulgate", în: *Vigiliae Christianae*, vol. L, nr. 1, 1996, p. 52.

[51] Aquila (sec. II), păgân de origine, se convertește la creștinism; vine însă în conflict cu Biserica creștină și trece la iudaism. Îmbrățișând această nouă religie, traduce

traducerea Scripturii[52] și, pe de altă parte, demonstrând că traducătorii *Septuagintei* au căutat sensul, nu cuvintele și ordinea lor[53], stridonianul va realiza, într-un interval de 15 ani (390-405), traducerea care mai târziu (în secolul al VII-lea) va primi numele de *Vulgata*. Opera a fost primită la început cu neîncredere și chiar cu ostilitate, dând naștere unor discuții aprinse, deoarece exista convingerea, pe care o împărtășea chiar și Fericitul Augustin, că Fericitul Ieronim diminuase autoritatea *Septuagintei*[54]. Dar, cu timpul, meritele deosebite ale lucrării lui se vor impune, având în vedere și faptul că limba greacă va fi din ce în ce mai puțin cunoscută în Apus. Pentru traducerea *Vulgatei*, Fericitul Ieronim a intrat în contact cu învățați evrei și a luat în considerare exegeza ebraică asupra Vechiului Testament. Cu toate acestea, a încercat să se depărteze cât mai puțin de textul *Septuagintei* și a menținut în multe pasaje traducerea perifrastică a acesteia. Reacția lumii creștine din secolul al IV-lea și de mai târziu a fost una nefavorabilă, nu pentru că ar fi fost capabilă să-i găsească cusururi tehnice, cât mai degrabă din motive religioase. Din acest motiv, *Vulgata* Fericitului Ieronim a fost folosită în paralel cu vechile versiuni latine (*Vetus Latina*)[55], fapt care a condus la contaminarea manuscriselor și la eforturi substanțiale din partea cercetătorilor moderni de a restabili textul original. Varianta propusă de traducătorul latin va fi consfințită ca text canonic pentru lumea creștină occidentală cu ocazia Sinodului de la Trento, din anul 1546.

Pentru cărțile socotite în acea perioadă deuterocanonice (*Înțelepciunea lui Isus Sirah*, *Înțelepciunea lui Solomon*, *Iudita*, *Estera*, *Tobit*, *Macabei*), Fericitul Ieronim nu a arătat un interes deosebit; multe dintre ele au rămas așa cum se găseau în versiunea *Itala*, iar cărțile *Tobit* și *Iudita* au beneficiat de o traducere mai liberă, potrivit afirmațiilor traducătorului din prefața *Cărții*

în grecește Vechiul Testament. Pentru fidelitatea traducerii sale, dusă până la servilism, iudeii o adoptă în locul *Septuagintei*.

[52] FERICITUL IERONIM, *Epistolele LVII, CXII*.

[53] FERICITUL IERONIM, *Epistolele VIII, LVII*.

[54] Henri-Irénée MARROU, *Sfântul Augustin și sfârșitul culturii antice*, traducere de Drăgan Stoianovici și Lucia Wald, Ed. Humanitas, București, 1997, pp. 350-351.

[55] După propria lor mărturie, Casiodor, Fericitul Augustin și Sfântul Grigorie cel Mare foloseau cele trei versiuni în paralel.

Iuditei: „Am tradus mai mult sensul decât litera"[56]. De asemenea, nu toate aceste cărţi ni s-au păstrat în traducerea Fericitului Ieronim. *Înţelepciunea lui Solomon* şi *Înţelepciunea lui Isus Sirah* conţin numeroase interpolări, iar *Macabei* este o revizuire după textul grecesc. *Cartea Baruh* a fost introdusă în traducerea *Vulgatei* abia în jurul anului 800 de către Theodulf din Orleans[57].

Traducerea Vechiului Testament din limba ebraică, încheiată în anul 405, constituie cea mai reprezentativă şi mai inovativă operă a Fericitului Ieronim şi, totodată, una dintre valorile incontestabile ale Antichităţii târzii.

Traduceri din scriitori şi Părinţi bisericeşti

Pe lângă activitatea aproape neîntreruptă de traducător al Scripturii, Fericitul Ieronim şi-a îndreptat atenţia şi asupra marilor opere ale literaturii creştine de limbă greacă. L-a admirat îndeosebi pe Origen, „spirit nemuritor"[58] şi veritabil fondator al teologiei creştine din secolul al III-lea d.Hr. S-a pretins mult timp că la sfârşitul secolului al IV-lea Origen era încă necunoscut în Occident. Aflat în plină controversă anti-origenistă şi, totodată, în polemică cu Rufin din Aquileia, Fericitul Ieronim respinge acuzaţia că lui i-ar fi revenit propagarea operelor lui Origen în lumea latină; înaintea sa, episcopi precum Victorinus de Petavium, Sfântul Ilarie de Pictavium sau Sfântul Ambrozie de Mediolanum l-ar fi tradus pe Origen şi ar fi împrumutat metodele exegetice ale acestuia[59]. Dincolo de argumentele unei polemici nedrepte, Fericitul Ieronim a tradus admirabil mai multe opere ale lui Origen, pe care le prezentăm în ordine cronologică:

- 14 *Homiliae in Ieremiam* (14 *Omilii la Ieremia*, în 381);
- 14 *Homiliae in Ezechielem* (14 *Omilii la Iezechiel*, în 381);

---

[56] FERICITUL IERONIM, *Praefatio in Iudith: litera magis sensum e sensu quam ex uerbo uerbum transferens.*

[57] J. QUASTEN, *Patrology*, vol. IV, p. 227.

[58] FERICITUL IERONIM, *De uiris illustribus*, 54.

[59] FERICITUL IERONIM, *Apologia aduersus Rufinum*, 1, 2, 5-10.

- 2 *Homiliae in Canticum Canticorum* (2 *Omilii la Cântarea Cântărilor*, în 383, pe care le considera capodopera eruditului alexandrin);
- 9 *Homiliae in Isaiam* (9 *Omilii la Isaia*, după 392);
- 39 *Homiliae in Lucam* (39 *Omilii la Evanghelia lui Luca*, după 392; acestea erau foarte apreciate de Fericitul Augustin, care îl îndemna să continue cu traducerea lor);
- Περὶ ἀρχῶν (*De principiis – Despre principii*, în 399; reprezintă o traducere literală a celebrului tratat, realizată ca răspuns la traducerea *ad sensum* a lui Rufin din Aquileia).

Lecturând omiliile lui Origen, exegeții moderni au constatat că traducerea în limba latină a unora dintre acestea este chiar mai bine realizată decât originalul grecesc[60]. Traducerea prin perifrază realizată de Ieronim, concizia în anumite pasaje, interpolările explicative care îl ajută pe cititor să înțeleagă mai bine conținutul, intensificarea expresiei și includerea unor explicații suplimentare fac din traducerea omiliilor lui Origen o operă originală și de o mare valoare.

În afara traducerilor din Origen, Fericitul Ieronim a tradus și alte opere patristice grecești. În anul 387 începe traducerea tratatului *De Spiritu Sancto* al lui Didim cel Orb, operă de o valoare inestimabilă, având în vedere că tratatul original s-a pierdut. De asemenea, traduce *Pachomiana*, o colecție de reguli monahale care fuseseră traduse în greacă din limba coptă, dar și o serie de epistole aparținând unor personalități ale creștinismului răsăritean (Sfântul Epifanie de Salamina și Teofil al Alexandriei).

B. Opere originale

Pentru un traducător atât de prolific ca Fericitul Ieronim, am considerat că este necesară distincția între opera sa centrată exclusiv pe traduceri și cea proprie, în care îl găsim nu doar în postura de filolog, ci și de teolog, istoric și literat. Este impropriu să vorbim despre o operă originală în totalitate, fiindcă Fericitul Ieronim se dovedește a fi un maestru al intertextualității, împru-

---

[60] J.N.D. KELLY, *Jerome. His Life* ..., p. 77.

mutând frecvent elemente din lucrările predecesorilor săi (metode, idei, expresii consacrate, citate). Opera propriu-zisă a Fericitului Ieronim cuprinde lucrări de exegeză biblică, opere dogmatico-polemice, opere cu caracter istoric și epistole. În eforturile sale teologico-literare, autorul latin se dovedește a fi un inițiator și un precursor. Operele sale alcătuiesc o adevărată „bibliotecă sfântă"[61], fiind un model pentru mulți scriitori de mai târziu.

Opere exegetice

În afara traducerii și revizuirii textelor sacre, Fericitul Ieronim s-a afirmat și în alte domenii ale filologiei biblice, scriind numeroase comentarii la cărțile biblice. Folosindu-se de metodele comentatorilor greci (Origen, Didim, Apolinarie, Eusebiu de Cezareea), Fericitul Ieronim critică dur tradiția exegetică latină, susținând că occidentalii, în general, au fost depășiți de problemele exegezei: *ad intelligendas Scripturas Sanctas nauseant* – „au întâmpinat greutăți în înțelegerea Sfintelor Scripturi"[62]. Ieronim distinge între sensul literal și cel spiritual al Scripturii și păstrează un just echilibru între alegorie și sensul istoric, dar nu pierde din vedere nici principiul stabilit de el însuși: *super fundamenta historiae* [...] *spirituale extruerem aedificium* – „pe temelia istoriei [...] să construim edificiul spiritual"[63]. Prin urmare, Fericitul Ieronim impune o metodă exegetică echilibrată, care se va perpetua până în Evul Mediu și chiar mai târziu.

În continuare, prezentăm o clasificare a operelor exegetice scrise de Fericitul Ieronim:

a. Opere exegetice și de filologie biblică:

1. *Liber hebraicarum quaestionum in Genesim* (*Chestiuni legate de unele teme ebraice ale Facerii*), scrisă în anul 392, reprezintă un studiu critic[64] efectuat în vederea traducerii *Facerii*,

---

[61] R. PICHON, *Histoire* ..., pp. 732.
[62] FERICITUL IERONIM, *Comentariu la Isaia*, prefața, 15.
[63] FERICITUL IERONIM, *Comentariu la Isaia*, 6, 1.
[64] Genul literar al *quaestiones*, numit în limba greacă ζητήματα, consta inițial în explicații filologice și filosofice asupra operelor laice, fiind valorificat de Aristotel, Plutarh sau Porphyrios. A fost împrumutat și aplicat la exegeza biblică de către Filon din

fiind foarte util pentru o serie de date de ordin lingvistic, geografic și istoric din Vechiul Testament.

2. *De situ et nominibus locorum hebraicorum* (*Despre așezarea și numele localităților ebraice*) este o lucrare de topografie biblică apărută în 390, în care Fericitul Ieronim traduce și completează *Onomastikon*-ul lui Eusebiu de Cezareea.

3. *De interpretatione nominum hebraicorum* sau *De nominibus hebraicis* (*Despre numele ebraice*), compusă în jurul anului 390, este consacrată exclusiv explicării etimologice a numelor proprii ebraice din Sfânta Scriptură. Având un caracter ipotetic, explicațiile sale etimologice sunt de cele mai multe ori puțin plauzibile.

b. Opere exegetice propriu-zise:

Comentarii la *Psalmi*

În domeniul exegezei, Fericitul Ieronim este un discipol și un admirator convins al lui Origen, ale cărui opere a dorit să le facă cunoscute în rândul publicului latin. Traducând *Psalmii* după *Hexapla* lui Origen, Fericitul Ieronim a preluat și interpretarea alexandrinului, creând scurte note explicative, după cum urmează:

1. *Commentarioli in Psalmos* (*Scurte comentarii la Psalmi* – în anul 387);
2. *Tractatus siue Homiliae in Psalmos* (*Tratat sau omilii la Psalmi* – în anul 387);
3. *Breuiarum in Psalmos* (*Breviar la Psalmi* – dată incertă).

Asupra acestor comentarii mai există încă discuții referitoare la autenticitate, statutul lor de opere originale sau de traduceri din Origen nefiind încă stabilit cu certitudine.

Comentarii la alte cărți ale Vechiului Testament

1. *Commentarius in Ecclesiasten* (*Comentariul la Ecclesiast*), compus în anul 388/389, constituie produsul unui impuls senti-

---

Alexandria, Eusebiu sau Acachie din Cezareea, iar în Apus de către Ambrosiaster. Tratatele filologice și corespondența Fericitului Ieronim imită deseori acest gen, bazându-se pe cercetările predecesorilor: *Hexapla* lui Origen, tradiția rabinică sau lucrările similare ale lui Origen și Eusebiu.

mental, şi nu doar rezultatul detaşat al unui studiu ştiinţific. Prologul lucrării este important deoarece Fericitul Ieronim anunţă pentru prima dată criteriile pe care intenţiona să le urmeze în procesul traducerii Bibliei: să apeleze la originalul ebraic, fără a modifica *Vetus Latina*, şi să ţină seama de versiunile lui Aquila, Theodotion şi Symmachus. Din punct de vedere stilistic, comentariul este deosebit de îngrijit, iar în ceea ce priveşte conţinutul, poate fi remarcat dialogul cu alte surse exegetice, respectiv alternarea explicaţiilor de filologie ebraică cu observaţii de natură alegorică.

2. *Comentarii in prophetas minores* (*Comentarii la profeţii mici*), lucrare considerabilă prin întinderea şi dificultatea ei, a fost începută în anul 391 şi sfârşită abia după anul 406. Păstrând influenţele orientale, metoda de comentariu primeşte de această dată accente inovatoare: se renunţă la pretenţiile literare şi la preocupările dogmatice, comentariul rezumându-se doar la traducere şi adnotări; de asemenea, se realizează mai mult o lucrare de filologie şi gramatică, substituindu-se interpretarea alegorică cu cea istorică. Fericitul Ieronim cercetează viaţa autorilor şi circumstanţele în care au fost scrise cărţile profeţilor, insistând pe sensul istoric. El însuşi insistă pe această delimitare, afirmând că alegoriei compatrioţilor săi el îi opune istoria ebraică.

3. *Commentarii in prophetas maiores* (*Comentarii la profeţii mari*) reuneşte comentariile la cărţile profeţilor Daniel (scrise între anii 407-408), Isaia (408-410), Iezechiel (410-414) şi Ieremia (419; a rămas neîncheiat). Toate sunt tributare exegezei greceşti. Multe dintre soluţiile exegetice propuse se regăsesc şi în epistolarul său.

Comentarii la Noul Testament

1. *Comentarii in Matthaeum* (*Comentarii la Matei*) reprezintă o lucrare în 4 cărţi apărută în 398, în care Fericitul Ieronim utilizează o metodă critică strict literală, cu puternice influenţe origeniste. A fost scrisă repede, în decurs de aproape o lună, pentru uzul prietenului său Eusebiu din Cremona.

2. *Comentarii in epistolas ad Philemonem, ad Galatas, ad Ephesios, ad Titum* (*Comentarii la epistolele către Filimon, Galateni, Efeseni, Tit*) datează din anul 386 şi sunt, de asemenea,

influențate de elemente exegetice preluate de la Origen, Didim și Apolinarie. Cu toate acestea, Fericitul Ieronim se distanțează de unele interpretări heterodoxe ale marelui alexandrin, precum cea a preexistenței sufletelor.

3. *Commentarius in Apocalypsin* (*Comentariu la Apocalipsă*) reprezintă o simplă prelucrare a scrierii lui Victorinus din Petavium, deoarece această carte biblică nu fusese încă acceptată în Răsărit și nu a avut la dispoziție nicio sursă grecească.

Opere dogmatico-polemice

Fericitul Ieronim nu este un teolog speculativ în sensul adevărat al cuvântului. Problemele dogmatice sunt luate în discuție, în diverse contexte polemice, doar pentru a le explica/consolida și pentru a-i combate pe adversarii creștinismului. Autorul latin este, înainte de toate, un polemist redutabil. Opera polemică păstrează informații prețioase asupra disputelor la care a participat intens de-a lungul întregii vieți.

Redăm în ordine cronologică o prezentare succintă a operelor dogmatico-polemice ale scriitorului:

1. *Altercatio Luciferiani et orthodoxi* (*Disputa dintre un discipol al lui Lucifer și un ortodox*) este o lucrare compusă sub forma unui dialog, în care sunt respinse motivele ce l-au determinat pe Lucifer din Cagliari să se despartă de niceenii care se reconciliaseră cu arienii mai moderați. Opera, scrisă la Roma în anul 382[65], constituie o însemnată sursă pentru reconstituirea evenimentelor care au marcat lupta antiariană în Occident[66]. Totodată, opera reflectă opiniile Fericitului Ieronim despre Biserică, despre legile ei, despre tradiția creștină și despre dezbinarea provocată de erezie.

2. *Aduersus Heluidium, de perpetua uirginitate beatae Mariae* (*Împotriva lui Helvidius, despre pururea fecioria Maicii Domnului*) este compusă în timpul unei șederi la Roma, în anul 383. Tratatul

---

[65] Potrivit altor opinii, la Antiohia în anul 378.

[66] Opera era adresată creștinilor din Peninsula Italică, având în vedere că lexicul trimite la realități locale. De pildă, termenul *mastruca* desemna o rasă de porci din Sardinia, iar cuvântul *montenses* („oameni de munte”) era, pentru creștinii vorbitori de limbă latină, o aluzie directă la donatiști.

a fost scris împotriva lui Helvidius, unul dintre discipolii episcopului arian Auxentius, episcop de Mediolanum, care afirmase că Sfânta Fecioară Maria nu și-a mai păstrat castitatea *post partum* („după naștere"). Argumentele lingvistice ale Fericitului Ieronim în favoarea feciorei *post partum* au clarificat mariologia în Biserica Latină.

3. *Aduersus Iouinianum* (*Împotriva lui Iovinianus*) reprezintă un tratat polemic în două cărţi, scris la Betleem în anul 393, în care Fericitul Ieronim combate concepţiile lui Iovinianus, un monah sosit din Mediolanum la Roma. Prin comoditatea lor îmbietoare, părerile lui Iovinianus au provocat tulburări în rândul creştinilor din Roma[67]. Le prezentăm succint: fecioria și căsătoria sunt la fel de merituoase în faţa lui Dumnezeu; cei care au fost botezaţi nu mai pot cădea pradă diavolului; între post și o alimentaţie firească nu există nicio diferenţă de merit; cei care cu deplină credinţă au primit botezul și s-au ostenit în diferite moduri pentru dobândirea mântuirii se vor bucura de aceeași cinste în Împărăţia cerurilor, fără diferenţiere de răsplată. Fericitul Ieronim a respins prima teză a lui Iovinianus, insistând mai puţin asupra celorlalte.

4. *Contra Ioanem Hierosolymitanum* (*Împotriva lui Ioan, episcopul Ierusalimului* – 397/398) face parte dintr-o lungă serie de dispute referitoare la origenism, în care au fost implicaţi o mare parte dintre conducătorii Bisericii din secolul al IV-lea. Unele învăţături heterodoxe ale lui Origen au stârnit numeroase polemici în rândurile creștinilor. Fericitul Ieronim se situează de partea prietenului său, Sfântul Epifanie din Salamina, care condamna erorile doctrinare ale alexandrinului, intrând în conflict cu Ioan, episcopul Ierusalimului. Opera este răspunsul stridonianului la acuzele lui Ioan și, totodată, o *refutatio* a doctrinei învierii în viziune origenistă.

5. *Apologia aduersus libros Rufini* (*Apologia împotriva cărţilor lui Rufin* – 401/403) este alcătuită din trei volume consacrate tot disputelor origeniste și care conţin un puternic rechizitoriu la

---

[67] Fericitul Ieronim nu este singurul autor care a scris împotriva lui Iovinianus. Cu doi ani înaintea sa, papa Siricius și Sfântul Ambrozie de Mediolanum i-au respins învăţăturile prin intermediul unor epistole.

adresa susținătorilor doctrinei lui Origen. Deși a rămas un mare admirator al teologului alexandrin, Fericitul Ieronim se împotrivește abaterilor sale doctrinare. Controversa origenistă i-a găsit pe cei doi prieteni în tabere adverse și a creat o polemică nesfârșită între cei doi. Apologia, intitulată și *Aduersus Rufinum*, constituie răspunsul la o scriere similară a lui Rufin din Aquileia, scrisă în anul 400.

6. *Contra Vigilantium* (*Împotriva lui Vigilantius*) a fost scrisă în anul 406 împotriva unui preot din Aquitania, autor al unei cărți ce combate cultul sfinților și al moaștelor și care, la rândul lui, respingea celibatul monahilor și abstinența riguroasă a acestora.

7. *Dialogus contra Pelagianos libros* (*Dialog împotriva cărților pelagiene*) reprezintă un tratat în formă de dialog, compus la o vârstă înaintată, în anul 415, împotriva doctrinei lui Pelagius. Opera este una dintre primele reacții ale lumii creștine împotriva pelagianismului. Autorul tratează problema necesității harului, cea a predestinației și a botezului copiilor. Deși respingerea învățăturii lui Pelagius i se datorează în primul rând Fericitului Augustin, contribuția Fericitului Ieronim este importantă și dovedește că stridonianul a rămas până la sfârșitul vieții același apologet înverșunat al credinței creștine.

Opere istorice

Fericitul Ieronim și-a adus o contribuție decisivă și în domeniul istoriei bisericești. Dintre operele sale istorice fac parte biografiile monahilor (Pavel, Malhus și Ilarion), traducerea și completarea celei de-a doua părți a *Cronicii* lui Eusebiu de Cezareea, numită Χρονικοὶ Κανόνες, și lucrarea *De uiris illustribus*, prima încercare de prezentare a istoriei literaturii creștine din lumea occidentală.

1. *Vita Pauli* (*Viața călugărului Pavel*), scrisă în anul 374, precum și *Vita Hilarionis* (*Viața lui Ilarion*) sau *Vita Malchi* (*Viața lui Malhus*), compuse mai târziu, între anii 386-390, sunt povestiri simple și plăcute pentru lectură, de mică întindere, care ilustrează idealul ascetic al autorului. Istoria, în gândirea Fericitului Ieronim, putea fi elaborată cu ajutorul retoricii, care permitea

receptarea informaţiilor într-un mod plăcut. Aceasta este metoda urmată în cele trei *Vieţi*, unde Fericitul Ieronim reuşeşte să facă naraţiunea mai antrenantă şi mai vie. Descrierile minuţioase, alegerea atentă a cuvintelor şi a ritmului frazelor, inserarea unor aluzii clasice, atenţia acordată detaliilor, sensibilitatea profundă pentru frumuseţile naturii, fascinaţia pentru elementul miraculos potenţează mesajul religios al celor trei biografii.

2. Între anii 381-382, în perioada petrecută la Constantinopol, Fericitul Ieronim publică lucrarea intitulată *Chronikon*, un catalog cronologic de istorie universală, care prezenta evenimentele de la naşterea lui Avraam până la anul 378 d.Hr. În realitate, Fericitul Ieronim traducea, prelucra şi completa în latineşte cronica de istorie universală alcătuită de Eusebiu de Cezareea. Datorită erudiţiei excesive, opera fusese evitată de copişti şi din această cauză originalul grecesc s-a pierdut. Este interesant faptul că Fericitul Ieronim acceptă cronologia de sorginte păgână a olimpiadelor, relatând şi evenimentele politice şi culturale referitoare la civilizaţia păgână. Astfel, opera furnizează preţioase informaţii legate de istoria şi civilizaţia Romei. Totodată, Fericitul Ieronim dezvoltă şi o schematică teologie a istoriei, sub influenţa doctrinei creştine, providenţialiste şi teleologice, argumentând că desfăşurarea şi scopul evenimentelor istorice constituie rodul voinţei divine.

3. Lucrarea *De uiris illustribus* (*Despre bărbaţii iluştri*), compusă la Betleem în anul 392, după modelul lui Suetonius, prezintă o importanţă deosebită pentru cunoaşterea literaturii creştine din primele patru veacuri de existenţă. Citată de Fericitul Ieronim şi sub denumirea de *Catalogus sanctorum* (*Enumerarea Sfinţilor*)[68] sau *De scriptoribus ecclesiasticis* (*Despre scriitorii bisericeşti*)[69], opera constituie prima lucrare de ordin istorico-critic asupra vieţii şi operei primilor creştini alcătuită în Occident. Acest gen de scriere, o adevărată patrologie *avant la lettre*, s-a născut în urma disputei cu păgânii, care obiectau lipsa de cultură a creştinilor. După cum mărturiseşte Fericitul Ieronim în prologul lucrării, *De uiris illustribus* a fost scrisă pentru a le demonstra

[68] FERICITUL IERONIM, *De uiris illustribus*, 12.
[69] FERICITUL IERONIM, *Epistola CXII*, 3.

contestatarilor păgâni că există o literatură creştină autentică şi că noua religie este capabilă să creeze valori autentice[70]. Opera nu este în totalitate originală. Pentru primele 78 de biografii, Fericitul Ieronim a împrumutat aproape literal conţinutul *Istoriei ecleziastice* a lui Eusebiu de Cezareea. Cu toate acestea, informaţiile prezentate sunt deosebit de importante, având în vedere că uneori sunt singurele pe care le avem despre unii scriitori păgâni sau creştini. *De uiris illustribus* este una dintre puţinele opere traduse din limba latină în limba greacă, bucurându-se de un mare succes în secolele următoare[71].

În afara acestor lucrări cu caracter strict istoric, pagini de istorie se întâlnesc în multe alte opere ale autorului, cum ar fi tratatele polemice, prefeţele comentariilor biblice şi mai ales în epistolele sale[72].

Epistole

Opera cea mai profund marcată de personalitatea şi spiritul Fericitului Ieronim este corespondenţa sa, ce cuprinde un număr de 154 de scrisori. Desfăşurată pe o perioadă de jumătate de secol, între anii 370-419, corespondenţa reprezintă un document extrem de valoros pentru cunoaşterea epocii, a situaţiei Bisericii creştine din secolul al IV-lea, precum şi a vieţii şi activităţii scriitorului[73].

Fericitul Ieronim, personalitate marcantă a Antichităţii târzii, este considerat de către cercetătorii moderni drept cel mai însemnat filolog şi biblist creştin din perioada patristică, în spaţiul latin. Opera epistolară a Fericitului Ieronim prezintă deopotrivă un interes istoric, teologic şi literar. Din punct de vedere istoric şi teologic, epistolele reprezintă un document preţios al realităţilor sociale şi religioase din a doua jumătate a secolului al IV-lea. Din perspectivă culturală şi literară, acestea sunt un depozitar al opţiunilor literare şi estetice care vor marca filologia creştină din Evul Mediu până în Renaştere.

---

[70] FERICITUL IERONIM, *De uiris illustribus*, *Prologus*, 4.

[71] A fost continuată de Ghenadie de Marsilia († 500), Isidor de Sevilla (†636) şi Ildefons de Toledo (†667).

[72] Mai cu seamă în aşa-numitele *epitaphia*, elogii cu caracter istoric şi biografic.

[73] Paul Monceaux consideră că epistolele Fericitului Ieronim sunt adevărate memorii ale autorului (*Histoire de la littérature latine chrétienne*, Payot, Paris, 1924, p. 169).

Nu vom prezenta aici tematica și conținutul epistolelor, ci vom lăsa cititorului să descopere cu uimire frumusețea și profunzimea acestora, însă vom înfățișa câteva coordonate teoretice absolut necesare înțelegerii epistolelor în general și celor creștine în special.

Literatura epistolară în Antichitatea greco-latină și creștină

Dacă privim scrisoarea din perspectiva scopului inițial pe care l-a avut, cea de a comunica un mesaj sau o știre, observăm că începuturile sale coincid cu cele ale civilizației. Înainte de a se manifesta în formă literară, s-a bucurat de o istorie îndelungată în viața publică și privată. Calitatea scrisorii de a înregistra cele mai mici amănunte ale trecutului, dar, paradoxal, și desprinderea totală sau parțială de cauzele care au provocat-o, creează cititorului acea impresie de realitate vie, de neregăsit la nicio altă formă de comunicare scrisă.

Prezența schimbului de scrisori în viața privată sau publică a oamenilor din cele mai vechi timpuri, în forme de grafie și pe suporturi materiale specifice fiecărei epoci, este consemnată în literatura antică și atestată științific de arheologia modernă. Clement Alexandrinul, în *Stromate*, ne spune că istoricul Hellanikos din Lesbos (secolul al V-lea î.Hr.) menționează că prima persoană care a scris o scrisoare a fost Atosa, regina perșilor și soția lui Darius I (522-486 î.Hr.): „Hellanikos spune că prima scrisoare a fost compusă de Atosa, regina perșilor”[74]. Din păcate, Clement Alexandrinul nu ne oferă și alte detalii referitoare la existența unui schimb epistolar real. Ocupându-se de problematica scrisorii în lucrarea *Încercări de metodică critică și istorie literară*, Gustave Lanson susține chiar existența genului epistolar cu mult timp înainte, la vechii egipteni: „Basoreliefurile de pe mormintele epocii străvechi ale imperiului egiptean înfățișează scribi care se îndeletniceau cu împăturirea și pecetluirea scrisorilor. Ele ne înfățișează cu deosebită precizie viața privată din acel Egipt îndepărtat, sub dinastia Ramsesilor și a Setilor, afacerile, pasiunile,

---

[74] CLEMENT ALEXANDRINUL, *Stromate*, I, XVI, 76.10, în: *Scrieri*, partea a doua (PSB 5), traducere și note de Pr. Dumitru Fecioru, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1982, pp. 56-57.

obiceiurile personalităţilor din Teba de acum trei sau patru mii de ani, faptele diverse care le alimentau conversaţiile, termenii uzitaţi în lumea distinsă, avidă, aici ca pretutindeni, de exotism. Pretutindeni, de asemenea, forma epistolară devenise un gen literar practicat de scribii care aveau darul elocinţei şi de novicii care învăţau retorica”[75].

În spaţiul grecesc, prima tentativă de a transmite un mesaj scris este consemnată de Homer în *Iliada*. Este vorba despre o scenă petrecută în cartea a VI-a, unde Bellerophon, oaspetele regelui Proitos, respinge avansurile reginei Antia. Aflând din partea soţiei povestea seducţiei, dar cu rolurile inversate, Proitos decide să-l piardă. Scriind pe o placă îndoită „semne de moarte”[76], regele îl trimite pe Bellerophon în Licia, la socrul său, transformându-l astfel pe erou în mesager al propriei morţi.

Frecvenţa cu care se regăsesc scrisorile în operele istoricilor greci Herodot şi Tucidide demonstrează că în secolul al V-lea î.Hr. acestea reprezentau deja modalităţi de comunicare fireşti. Ambii inserează scrisori în istoriile lor pentru a-şi convinge lectorii de autoritatea şi integritatea operei lor. Însă, dacă Herodot o face cu intenţia de a-şi diversifica strategiile narative şi pentru a-şi însufleţi desfăşurarea evenimentelor, la Tucidide scrisorile au un caracter documentar mai pronunţat, fiind utilizate în special pentru a-şi susţine argumentele istorice. Cele două forme de manifestare ale scrisorii indică, încă de pe acum, atât corespondenţa cu alte forme ale naraţiunii ficţionale, cât şi funcţia duală a acestora: cea informativă (obiectivă) şi cea estetică (subiectivă).

Pentru prima dată, termenul explicit de „epistolă” cu sensul de scrisoare se întâlneşte la Euripide[77]. Pentru Euripide, epistola devine strategie literară, fiind întrebuinţată cu scopul de a evita direcţiile obişnuite ale dialogului şi de a aduce pe scenă un element care să consolideze verosimilitatea actului dramatic. Aşadar, secolul al V-lea marchează o evoluţie a istoriei epistolare din

[75] Gustave LANSON, *Încercări de metodică critică şi istorie literară*, traducere de Mariana Dimov, Ed. Univers, Bucureşti, 1974, p. 217.

[76] Homer, *Iliada*, VI, 169, traducere de G. Murnu, studiu introductiv şi note de D.M. Pippidi, Bucureşti, Editura pentru literatură universală, 1967.

[77] De pildă, în tragedia *Hipolit*, 858, apare sintagma ἐπιστολὰς ἔγραψεν. De asemenea, termenul apare şi în alte tragedii, precum *Ifigenia la Aulis* sau *Tezeu*.

Antichitatea grecească: de la un mesaj pur informativ, scrisoarea devine pretext literar și se angajează pe drumul constituirii sale ca gen literar, care va împrumuta forme din aproape toate genurile literaturii vechi.

În secolele următoare, contextele și motivațiile scrisorilor s-au diversificat din ce în ce mai mult. Astfel, în perioada elenistică scrierea epistolelor se regăsește în diferite medii sociale, cu intenții dintre cele mai diverse: anunțuri, consolări, mulțumiri, rugăminți, ordine, rapoarte, medieri de conflicte, sfaturi, menținerea legăturilor de prietenie ș.a.m.d. Necesitatea de comunicare prin intermediul scrisorilor era limitată doar de insuficiența materialelor de scris.

Un factor important în dezvoltarea epistolografiei a fost educația din școli, unde scrierea de epistole a fost tratată ca oricare altă formă literară ce necesita o compoziție strictă. Chiar în scrisorile unor oameni cu un nivel de pregătire redus s-a putut remarca caracterul lor convențional: formule de început și încheiere, urări de sănătate adresate destinatarului, cereri de răspuns etc. Fiecare etapă din istoria literaturii epistolare din Antichitate exprimă tensiunea dintre convenționalitatea epistolografiei și caracteristicile oricărui context cultural și istoric dat[78].

Romanii au transformat scrisoarea într-una dintre cele mai originale forme literare, contribuind semnificativ la îmbogățirea literaturii antice[79]. La sfârșitul secolului I î.Hr., schimbul de scrisori era intens practicat în mediile înalte ale societății romane, fiind un mijloc esențial prin care romanii își negociau și își făceau cunoscut statutul social *domi et foris*. Caesar s-a folosit de corespondență pentru a-și negocia poziția față de clasa senatorială în cursul anilor care au precedat preluarea puterii. Scrisorile lui Cicero reprezintă tabloul cel mai viu al agoniei Republicii; scrisorile sale *ad familiares* au rămas modele de naturalețe, vioiciune și elocință. Competiția pentru statutul social a fost un factor esențial pentru dezvoltarea epistolografiei în mediile aristocratice ale

[78] Patricia A. ROSENMEYER, *Ancient Epistolary Fictions. The letter in Greek literature*, Cambridge University Press, 2001, p. 341.

[79] Martin R.P. MCGUIRE, „Letters and Letter Carriers in Christian Antiquity", în: *The Classical World*, vol. LIII, nr. 5, 1960, p. 149.

Romei republicane și imperiale[80]. Prin intermediul schimbului de scrisori se creau și se răspândeau norme sociale nobile, la care aspirau majoritatea oamenilor. Corespondența era guvernată de un set de reguli precise: răspunsul regulat, menținerea confidențialității când aceasta era cerută în mod expres, păstrarea unui ton familiar etc.

În mediul roman, scrisorile au constituit un mijloc eficient de a anula distanțele și de a păstra coeziunea familiei. Statul roman a înființat treptat un serviciu poștal oficial pentru uz intern. De asemenea, oamenii se foloseau de servicii poștale separate, de prieteni sau de comercianți pentru a-și trimite scrisorile. Din perioada Republicii și cea imperială s-au păstrat un număr impresionant de scrisori mondene, politice, familiale, amicale sau polemice, deosebit de interesante atât prin conținut, cât și prin aspirația spre perfecțiune formală. Scrisorile lui Seneca, în care prietenul său, Lucilius, este călăuzit pe calea austeră a fericirii și a libertății și încurajat în lupta împotriva ambiției, avariției și morții, sunt adevărate monumente de artă epistolară.

Dezvoltarea schimbului epistolar oficial și privat, dublată de studierea epistolografiei ca gen în școlile retorice, a condus la apariția unor colecții impresionante de epistole fictive. Perioada imperială este caracterizată prin apariția epistolografilor care și-au luat libertatea de a scrie scrisori în întregime fictive, adevărate exerciții de virtuozitate stilistică, construite pe principiul verosimilității. Din punct de vedere tematic, acestea abordau diferiți *topoi* ai vremii, fiind adevărate eseuri *avant la lettre*, alcătuite cu mijloace literare împrumutate din cele mai diferite genuri literare (istoriografie, tragedie, roman etc.), dar păstrând convenționalitatea formală a epistolei. Un semn incontestabil al evoluției literare a genului epistolar este, de pildă, apariția autorului ca *persona* în propriile creații, centrarea discursului epistolar pe propria persoană. Sub influența retoricii, scrisorile încetează să mai constituie doar simple mijloace de comunicare și devin instrumente complexe de persuasiune și, totodată, de exprimare artistică[81].

---

[80] Ruth MORELLO; A.D. MORRISON (ed.), *Ancient Letters. Classical and Late Antique Epistolography*, Oxford University Press, 2007, p. 301.

[81] David E. AUNE, *The New Testament in Its Literary Environment*, Philadelphia, Westminster Press, 1987, p. 160.

Pentru lumea creştină, destinul epistolei se împleteşte cu cel al răspândirii noii credinţe. În această perioadă epistola era deja consacrată, atât ca mijloc de comunicare, cât şi ca formă literară în lumea greco-romană. În funcţie de scopul şi tematica lor, întâlnim:

- scrisori oficiale ale împăraţilor şi funcţionarilor imperiului;
- scrisori private, în bună măsură literare, reprezentate tipologic de cele cuprinse în corespondenţa ciceroniană;
- epistole-pretext, care tratează probleme filosofice, teologice, morale, de teorie literară sau probleme socio-politice;
- epistole fictive, atribuite de obicei unor persoane celebre, scrise cu intenţie literară.

Având acest caracter universal, epistola a jucat un rol major în răspândirea creştinismului. Creştinii din primele secole i-au dedicat epistolei un rol pragmatic esenţial; prin intermediul scrisorilor s-a menţinut comunicarea între misionari şi comunităţile de creştini, s-au stabilit legături între bisericile îndepărtate, s-a răspândit cuvântul Evangheliei şi s-au combătut învăţăturile greşite, s-au rezolvat problemele organizatorice etc. Pentru creştinii aflaţi la distanţe foarte mari, epistolele au ţinut locul cuvântărilor şi au asigurat unitatea de credinţă a noilor convertiţi. Fără a părăsi întru totul convenţionalitatea formală instituită de tratatele de retorică antice, epistola creştină se concentrează mai mult asupra conţinutului, fiind considerată, pe bună dreptate, cel mai vechi gen literar patristic[82], dacă ţinem cont că primele scrieri ale Noului Testament sunt epistolele pauline, şi nu întâmplător cea mai mare parte a cărţilor acestuia sunt epistole. Expresie a sincerităţii şi a simplităţii, atât de preţuite printre creştini, epistolele Noului Testament marchează începutul unei noi literaturi epistolare post-scripturistice[83], al cărei scop fundamental îl constituie răspândirea şi conservarea mesajului evanghelic. După modelul

[82] Pr. Prof. Dr. Ioan G. COMAN, *Patrologie*, vol. III, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1984, p. 56.

[83] Hans-Josef KLAUCK, *Ancient Letters and the New Testament. A Guide to Context and Exegesis*, Baylor University Press, Texas, 2006, p. 435.

Sfântului Apostol Pavel, poate cel mai erudit Apostol al creștinătății și un maestru al artei epistolare, scriitorii creștini au alcătuit o bogată literatură în formă epistolară.

Din necesități analitice, epistolografia post-scripturistică a fost împărțită în două perioade: prima cuprinsă între anii 95/96 d.Hr. (*Epistola către Corinteni* a lui Clement I) și 350 d.Hr., iar cea de-a doua începând cu anul 350 și până la moartea papei Grigorie cel Mare († 604). De asemenea, cea de-a doua perioadă a cunoscut o dublă împărțire: între anii 350-450 d.Hr. și 450-604 d.Hr.

Aflate în imediata descendență a Apostolilor lui Hristos, epistolele Sfinților Clement Romanul, Ignatie al Antiohiei, Policarp al Smirnei, Pseudo-Barnaba și *Epistola către Diognet* au o importanță majoră pentru începuturile creștinismului. Impresionante prin profunzimea sentimentului religios, aceste epistole reprezintă mărturii vii ale istoriei Bisericii, oferindu-ne informații prețioase despre dogma creștină, organizarea eclezială și cultul religios. Epistolele care marchează o evoluție vădită a genului epistolar creștin îi aparțin Sfântului Ciprian al Cartaginei (cca. 200-258 d.Hr.). Scrise în cea mai mare parte în timpul persecuțiilor lui Decius și Valerian, scrisorile sale sunt oglinda fidelă a controverselor epocii, a problemelor și suferințelor marelui episcop creștin. Având o influență covârșitoare asupra epistolografiei apusene de mai târziu, epistolele Sfântului Ciprian sunt modele de naturalețe și de simplitate a rostirii.

Între anii 350-450 d.Hr., epistolografia creștină de limbă latină și greacă a cunoscut secolul ei de aur. Aproape toți scriitorii creștini din Răsărit și Apus sunt educați în școlile retorice ale vremii. Din acest motiv, scrisorile lor împrumută forma și stilul școlilor de retorică tradiționale, dar, spre deosebire de cele păgâne, sunt preocupate să comunice un conținut religios și nu sacrifică niciodată conținutul în favoarea frumuseții stilistice. Există multe puncte comune între scrisorile lui Symmachus sau Ausonius și cele ale unor autori creștini precum Sfântul Ambrozie sau Sfântul Paulin de Nola; însă, dacă aceștia din urmă au un mesaj clar de comunicat, scriitorii păgâni preiau locuri comune pe care se străduiesc să le înfrumusețeze stilistic.

Epistolarele creștine din această perioadă sunt deosebit de numeroase și de cuprinzătoare, înregistrând o deplină maturitate a genului[84]. S-au păstrat în limba greacă nu mai puțin de 245 de epistole ale Sfântului Grigorie Teologul (329-390), 360 de epistole ale Sfântului Vasile cel Mare (330-379), 30 de epistole ale Sfântului Grigorie de Nyssa, 236 ale Sfântului Ioan Hrisostom, 170 ale Sfântului Chiril, patriarhul Alexandriei, mai bine de 2000 de epistole ale Sfântului Isidor Pelusiotul etc. Eleganța și profunzimea epistolelor de limbă greacă așază epistolografia creștină în rândul marilor opere ale Antichității.

La fel de importante pentru cunoașterea lumii creștine din secolele al IV-lea și al V-lea sunt și epistolele autorilor de limbă latină. Martori direcți ai evenimentelor, Sfântul Ambrozie, Fericitul Ieronim, Fericitul Augustin și Sfântul Paulin de Nola au lăsat la rândul lor colecții impresionante de epistole, care se disting prin eleganță, sobrietate, precizie și printr-un conținut religios variat și interesant.

O mare varietate de tipologii epistolare a apărut odată cu rafinarea metodelor de răspândire a creștinismului. Fiind considerată cel mai vechi gen literar al creștinismului, epistola creștină se încadrează din punct de vedere formal în tradiția clasică, dar prezintă deosebiri fundamentale la nivel de conținut. Modelul urmat în epistolografia creștină era cel al Sfântului Apostol Pavel, pentru care epistola a reprezentat principala sursă de comunicare, de predicare a învățăturilor, fiind caracterizată prin simplitate, caracter didactic și reflexiv. Scopul epistolei creștine rămâne cel de a comunica învățături, sfaturi morale și sentimentele de iubire și solidaritate în rugăciune ale prietenilor aflați la distanță.

La Fericitul Ieronim, teoria epistolară îmbină fericit modelul lui Cicero cu cel al Sfântului Apostol Pavel. Într-o epistolă adresată Marcellei, stridonianul își începe discursul cu o aserțiune de tip programatic: „Îndatorirea unei scrisori este aceea de a scrie ceva despre chestiunile legate de familie sau despre viața de zi cu

[84] Autorii creștini abordează cele mai variate forme de artă epistolară, majoritatea fiind preocupați și de teoretizarea stilului epistolar creștin. Sunt celebre în acest sens *Epistolele LI* și *LIV* ale Sfântului Grigorie Teologul.

zi și, într-un fel, cei absenți să devină prezenți unul pentru celălalt, câtă vreme își împărtășesc ce doresc sau ce s-a petrecut, cu toate că, uneori, un astfel de ospăț al convorbirii își condimentează gustul și prin sarea învățăturii"[85]. Scopul epistolei astfel formulat nu reprezintă decât o parafrazare a lui Cicero; distanțarea se produce însă imediat, când Fericitul Ieronim își integrează teoria în contextul epistolelor pauline, amintindu-i Marcellei că epistola creștină nu mai comunică doar evenimente mundane, ci dezbate totodată și probleme religioase sau morale numite metaforic „sarea învățăturii"[86] creștine. După cum au procedat toți epistolografii creștini, Fericitul Ieronim adaptează epistola clasică la creștinism, impunându-i norme diferite de cele clasice. Epistola creștină oferă ocazia unei discuții între două persoane care se ajută reciproc spre desăvârșire, spre creștere în viața spirituală; totodată, ea devine un mijloc de răspândire/interpretare a mesajului evanghelic și de clarificare a dezbaterilor doctrinare. De asemenea, epistolele creștine oferă indicații privind disciplina și organizarea Bisericii, cultul creștin și societatea creștină în general. Structura clasică a scrisorii rămâne neschimbată, însă acum ea adoptă formule de adresare, de început și de încheiere specifice creștinismului. În ceea ce privește conținutul, acesta este schimbat aproape în totalitate, exprimând idei și sentimente creștine puternic implantate în solul credinței și al moralei. Spre deosebire de scrisorile păgâne, chiar și cele *ad familiares* dobândesc o tonalitate sobră[87].

Pentru portretul pe care îl face unui om, unui sfânt și unui scriitor erudit, dar și pentru înțelegerea deplină a autorului pe care ne-o oferă, epistolarul este cea mai importantă dintre scrierile Fericitului Ieronim și, cu siguranță, cea mai vie operă a sa. În pofida exaltărilor și a spiritului satiric care o însoțește, nicio altă scriere din secolul al IV-lea nu ne oferă o imagine atât de completă și de clară asupra acestor vremuri triumfătoare (dar tulburi) ale Bisericii. După savantul Jean Leclerq, scrisorile reprezintă

---

[85] FERICITUL IERONIM, *Epistola XXIX*, 1.

[86] FERICITUL IERONIM, *Epistola XXIX*, 1.

[87] Massimo MARCOCCHI, *Motivi umani e cristiani nell'Epistolario di S. Girolamo*, Casa Editrice Ceschina, Milano, 1967, p. 8.

„modele pentru arta de a scrie scrisori și izvor al desăvârșirii monahale”[88]. Un alt învățat, Edward Rand, susține că Ieronim „a fost printre cei mai buni scriitori de epistole ai tuturor timpurilor”[89], în timp ce Philip Rousseau afirmă că scrisorile sale „cuprind cele mai semnificative texte din literatura ascetică a Occidentului”[90]. Dovadă a originalității și a măiestriei literare, scrisorile lui Ieronim impresionează prin vitalitate și prin interesul istoric pe care îl prezintă. O întreagă lume reînvie pentru noi, cu moravuri ce ne sunt puțin cunoscute și a căror cercetare este deosebit de interesantă. Autorul latin este un artist al portretului și un creator de tablouri vii. Gândirea și trăirea autentică a unui creștin, îmbrăcată în formă ciceroniană, se regăsește în scrisori. Întâlnim în corespondența ieronimiană comentarii interesante de natură filologică, biblică, dogmatică, ascetică, morală și canonică. Textele epistolelor sunt alimentate, uneori chiar exclusiv, din Sfânta Scriptură, utilizată la toate nivelurile și aproape în toate problemele pe care le tratează. Scriptura devine autoritatea științifică, teologică și morală supremă, alimentând majoritatea ideilor ieronimiene. Forța didactică a epistolelor este fundamentată pe valori general valabile, precum dreptatea, prietenia și credința creștină. Toate epistolele au ca temelie viața creștină înflăcărată de natură apostolică; de aici și combaterea, uneori aspră, a oricărei forme de alterare a acestui ideal.

Arta literară a lui Ieronim excelează în domeniul epistolografiei. Farmecul scrisorilor sale derivă în primul rând din caracterul lor personal. Autorul însuși, corespondenții săi, realitățile pe care le înfățișează sunt puternic dinamizate și au o vivacitate proprie artei dramatice. Această impresie pe care o lasă în urma lecturii are la bază cel puțin două motive: 1. în primul rând, nu există nicio linie de demarcație între caracterul lor personal și cel public sau, cu alte cuvinte, Fericitul Ieronim nu face distincție între scrisorile personale și cele destinate publicării; 2. în al

---

[88] Jean LECLERQ, *The Love of Learning and the Desire for God: A Study of Monastic Culture*, New York, Fordham University Press, 1961, p. 97.

[89] Edward Kennard RAND, *Founders of the Middle Ages*, Harvard University Press, Cambridge, 1928, p. 125.

[90] Philip ROUSSEAU, *Ascetics, Authority, and The Church in the Age of Jerome and Cassian*, University Press, 1978, Oxford, p. 99.

doilea rând, între epistolele personale și celelalte opere ale sale sunt legături dintre cele mai intime. Scrisorile reprezintă completări ale tratatelor, după cum și tratatele reiau idei din scrisori sau dezbat probleme dintre cele mai personale. Drept dovadă stau prefețele polemice ale traducerilor Sfintei Scripturi, unde Fericitul Ieronim își continuă polemica sa cu ereticii ori cu cei care nu îi recunosc traducerile sau îi critică rigorismul ascetic.

În operele lui se regăsește, totodată, întreg spiritul Bisericii creștine din Evul Mediu: ascetismul riguros și de multe ori dus la extrem (în privațiunile și flagelările propovăduite de unele ordine monastice), contrastul accentuat până la conflict ireconciliabil dintre sacru și profan, cinstea cuvenită Sfintelor Moaște, respingerea de multe ori violentă a ereziei și, în sfârșit, semnificația spirituală a pelerinajului în Țara Sfântă. Existența monastică este centrul credinței sale. Monahismul, foarte răspândit în această perioadă în Egipt și în Siria, a avut în Occident un susținător necondiționat. Atât prin operă, cât și prin propriul exemplu, Fericitul Ieronim este unul dintre întemeietorii vieții monastice, prefigurând deja monahismul Evului Mediu.

Constantin RĂCHITĂ

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Volumul de față cuprinde traducerea românească a primei părți din importantul epistolar al Fericitului Ieronim. Traducerea a fost realizată după textul critic al ediției *Saint Jérôme. Lettres*, tr. Jérôme Labourt, vol. I-VIII, Les Belles Lettres, Paris, 1949-1963. Adnotările și comentariile nu le-au urmat exclusiv pe cele din această ediție (au fost utilizate ediții moderne, studii și monografii precum: *The Letters of St. Jerome*, tr. Charles Christopher Mierow, Newman Press, New York, 1963; *St. Jerome. Select Letters*, tr. F.A. Wright, London-Cambridge (Mass.), 1954; *San Girolamo. Le lettere*, vol. 1, traduzione e note di Silvano Cola, Città Nuova Editrice, Roma, 1994; J.N.D. KELLY, *Jerome, His Life, Writings and Controversies*, The Trinity Press, London, 1975; Andrew CAIN, Josef LÖSSL (ed.), *Jerome of Stridon: His Life, Writings and Legacy*, Ashgate Publishing, Aldershot, 2009 ș.a.).

Tălmăcirea primelor 52 de epistole ieronimiene constituie rodul ostenelii unui grup eterogen de traducători și, în consecință, a fost necesară o uniformizare, în măsura posibilului, a textului final, spre a oferi publicului românesc o lucrare unitară. Totodată, am căutat să respectăm lexicul teologic ortodox consacrat. Antroponimele și toponimele biblice au fost redate conform Bibliei sinodale.

Fiindcă latina lui Ieronim (o latină târzie, adeseori diferită de cea clasică) este considerată de specialiști drept cea mai elevată și mai aleasă latină patristică, tălmăcirea din Ieronim nu este deloc un lucru ușor. Mai mult, epistolele sale reprezintă segmentul cel mai bine realizat artistic din opera sa și conțin o problematică incredibil de vastă (aspecte dogmatice, morale, istorice, filologice, literare, științifice etc.). De asemenea, Ieronim este un scriitor autentic, cu un stil și o limbă unice, foarte personale și care variază în funcție de perioada scrierii diverselor epistole și de

tematica abordată. De aceea există şi diferenţe notabile între epistole în această privinţă.

Adnotările şi comentariile sunt absolut necesare pentru a facilita înţelegerea problematicii complexe a epocii, deoarece fiecare epistolă reflectă diferite aspecte ale vieţii Bisericii creştine de la sfârşitul tumultuosului veac al IV-lea şi începutul celui de-al V-lea, iar Ieronim a fost implicat activ în toate marile discuţii şi polemici ale epocii (arianism, pnevmatomahism, schisma antiohiană, disputa origenistă, polemica antipelagiană, controversele privind monahismul şi relaţia căsătorie - viaţă ascetică etc.). Notele urmate de menţiunea „(n.P.P.)" sunt realizate de Ierom. Policarp Pîrvuloiu, în vreme ce restul aparţin traducătorilor fiecărei epistole în parte.

Ierom. Policarp PÎRVULOIU

FERICITUL IERONIM
EPISTOLE

EPISTOLA I[1]

Către preotul Inocentius, despre cea de șapte ori lovită

1. Mi-ai cerut adesea, preaiubite Inocentius[2], să nu păstrez tăcerea în legătură cu acea întâmplare minunată care s-a petrecut în vremea noastră; și, în vreme ce eu refuzam să fac acest lucru din sfială și din sinceritate – acum îmi dau seama – și mă îndoiam că aș putea reuși, fie pentru că socoteam că întreaga rostire omenească este mai prejos de proslăvirea cerească, fie pentru că s-ar fi putut ca lâncezeala, precum un soi de rugină a duhului, să-mi fi secătuit micul meu dar literar de odinioară, tu, dimpotrivă, susţineai că în lucrările lui Dumnezeu trebuie cercetată nu putinţa, ci intenţia, şi că nu-i poate lipsi cuvântul celui care a crezut în Cuvânt[3].

2. Prin urmare, ce să fac? Ceea ce nu pot să împlinesc, nu îndrăznesc să tăgăduiesc. Sunt rânduit corăbier nepriceput[4] peste o corabie împovărată; eu, biet om care n-am condus nicio barcă

---

[1] Antiohia, 374. La cererea preotului Inocentius, Ieronim relatează istoria unui miracol săvârşit cu ocazia acuzei calomnioase de adulter adresate unei femei din Vercellae. Unii cercetători, precum G. Grützmacher, au considerat că această istorisire trebuie interpretată alegoric, însă alţii, precum Cavallera și Monceaux, accentuează veridicitatea povestirii, edificatoare, deși macabră. Stilul este strălucitor, deși puțin artificial și pedant. (n.P.P.)

[2] Preot, amic al Fericitului Ieronim, îl urmează pe acesta în călătoria sa la Antiohia și îl roagă să aștearnă în scris istoria minunii întâmplate la Vercellae. Fericitul Ieronim l-a apreciat foarte mult, numindu-l „unul dintre cei doi ochi" și „parte a sufletului meu" (*Epistola III*). Va muri în 375. (n.P.P.)

[3] Calamburul constituie un procedeu comun la Fericitul Ieronim. (n.P.P.)

[4] Imaginarul nautic este foarte frecvent în epistolele ieronimiene, marcate de un metaforism accentuat, uneori puțin obositor. J.N. Hritzu, în *The Style of the Letters of Saint Jerome*, afirmă că metafora este trăsătura principală a stilului epistolar ieronimian. El oferă peste 1768 de asemenea exemple. Viața creștină ca o călătorie în corabia Bisericii constituie un loc comun în literatura creștină. (n.P.P.)

pe lac, sunt lăsat în seama vuietului Pontului Euxin[5]. Acum, în timp ce uscatul se pierde cu încetul, mie mi se arată „cer pretutindeni și apă pretutindeni”[6], talazul se vânzolește în întunecimi, iar în oarba noapte[7] furtuna albește valurile spumegânde. Mă îndemni să țin întinse pe catarg pânzele umflate, să eliberez odgoanele, să stăpânesc cârma. Mă supun poruncilor tale și, pentru că iubirea le poate pe toate, călătoria îmi va fi însoțită de Sfântul Duh; am încredințarea că voi avea mângâiere și dintr-o parte, și din cealaltă: dacă zbuciumul valurilor mă va purta către limanurile dorite, voi fi socotit cârmaci; dar, dacă neșlefuita mea vorbire eșuează printre asprele întortocheri ale cuvântării, vei căuta în zadar talentul, însă, cu siguranță, nu-mi vei pune la îndoială voința.

3. Așadar, cetatea Vercellae a ligurilor[8], așezată nu departe de poalele Alpilor, odinioară în putere, e acum ruinată și puțin locuită. Când guvernatorul[9] a venit în obișnuita inspecție, i-a fost înfățișată o biată femeie[10] împreună cu ibovnicul [adulter] – căci această fărădelege i-o imputa soțul. [Guvernatorul] îi azvârle [pe amândoi] îngrozitoarei pedepse a temniței. Nu mult după aceea, în timp ce gheara[11] însângerată izbea trupurile învinețite, iar durerea căuta în zadar adevărul din coastele lor brăzdate, preanefericitul tânăr a voit să ocolească îndelungatele schingiuiri luând calea scurtă a morții; pe când rostea neadevăr împotriva propriului său sânge vărsat, a învinovățit-o pe tovarășa sa și astfel, în ochii tuturor, a părut drept ca el singur să fie lovit, pentru că nu i-a lăsat unei nevinovate putința de a tăgădui. Femeia însă, mai puternică decât natura sa, pe când căluțul de tortură îi lungea trupul, iar lanțurile îi strângeau la spate mâinile mânjite de murdăria temniței, a privit la cer cu ochii pe care schingiuitorul nu i-a putut înlănțui și, cu lacrimi șiroindu-i pe chip, a spus: „Doamne

---

[5] În Antichitate, Marea Neagră (Pontul Euxin) devenise un veritabil simbol al navigației primejdioase. (n.P.P.)

[6] VERGILIUS, *Eneida*, III, 193. Fericitul Ieronim citează copios din autorii păgâni, iar Vergilius este citat cel mai frecvent. (n.P.P.)

[7] *Cf.* VERGILIUS, *Eneida*, III, 195.

[8] Astăzi în zona Piemontului.

[9] În text: *consularis*. Guvernatorii provinciilor Imperiului Roman erau, de regulă, foști consuli. (n.P.P.)

[10] *Muliercula* – diminutiv cu valoare peiorativă („femeiușcă, muierușcă”). Aici are însă sensul de „biată, săracă, nenorocită”. (n.P.P.)

[11] În original: *ungula* – „unghie de fier”, instrument de tortură.

Iisuse, Tu Care-mi ești martor, Tu Căruia nimic nu-I este ascuns, Tu Care ești Cel care cercetează rărunchii și inima[12], nu de aceea voiesc să tăgăduiesc, ca să nu pier, ci de aceea nu voiesc să mint, spre a nu păcătui. Ci tu, om jalnic ce ești, dacă te grăbești să mori, de ce să ucizi doi nevinovați? Eu însămi îmi doresc să mor, să lepăd acest trup nesuferit, dar nu ca adulteră. Îmi dau grumazul, neînfricată primesc tăișul scăpărător, doar nevinovăția o voi purta cu mine. Nu moare cel care este ucis având siguranța că va trăi"[13].

4. Atunci guvernatorul, cu ochii îndestulați de sângele vărsat, precum o fiară veșnic însetată odată ce a gustat din sânge, dă poruncă să fie îndoite chinurile și, scrâșnind sălbatic din dinți, îl amenință pe călău cu o pedeapsă asemănătoare dacă femeia nu va mărturisi ceea ce tăria bărbătească nu putuse să treacă sub tăcere.

5. Ajutor, Doamne Iisuse! Câte chinuri au fost născocite pentru un singur om de-al Tău! Pletele îi sunt legate de un buștean; trupul îi este mai tare strâns de călușul de tortură, de picioare i se apropie focul, dintr-o parte și dintr-alta gâdele îi împunge coastele și nici sânii nu-i sunt cruțați; femeia rămâne nemișcată și, cu duhul desprins de durerea trupului, în timp ce conștiința îi este împăcată, ține piept schingiuirilor care se dezlănțuie în jurul ei. Cruntul judecător se mânie, simțindu-se într-un fel învins; ea Îl imploră pe Domnul; mădularele îi sunt scoase din încheieturi; ea își îndreaptă privirile către cer; bărbatul mărturisește fărădelegea amândurora, ea tăgăduiește în locul celui care dăduse mărturie și, fiind ea însăși primejduită, îl dezvinovățește pe celălalt aflat în primejdie.

6. Deodată răsună glasul ei: „Lovește, arde, sfârtecă; nu am făcut-o; dacă spuselor mele nu li se dă crezare, va veni o zi care va risipi cu totul această acuzație; îmi voi avea judecătorul meu".

---

[12] *Cf. Psalmul* 7, 10.

[13] Pasajul este o posibilă parafrază după SENECA, *Consolatio ad Marciam*, 21, 4: *Nemo nimis cito moritur quia victurus diutius quam vixit non fuit* – „nimeni nu moare prea grabnic, de vreme ce nu a trebuit să trăiască mai mult decât a trăit". În original, *victurus* este un participiu viitor, care poate fi legat atât de *vivo* – „a trăi" (interpretarea noastră), cât și de *vinco* – „a învinge". Dacă admitem această din urmă variantă, atunci traducerea este: „nu moare cel care își găsește triumful în moarte".

De-acum ostenit, gâdele ofta [aproape] gemând, căci nu mai era loc pentru o nouă rană, iar cruzimea învinsă se înfiora de trupul pe care-l sfârtecase. Deodată, ațâțat de mânie, consularul zise: „Ce vă minunați, voi ce-i stați împrejur, dacă femeia vrea mai degrabă să fie schingiuită decât să piară? Cu siguranță adulterul nu poate fi săvârșit fără doi făptuitori și socotesc că e mai de crezut ca această învinuită să fie vinovată, deși își tăgăduiește nelegiuirea, decât ca tânărul, deși nevinovat, să mărturisească [vina]".

7. Așadar, după ce aceeași sentință a fost rostită împotriva celor doi, gâdele îi târăște pe condamnați; întregul popor se revarsă către spectacol; s-ar crede că orașul își schimbă locul, mulțimea se înghesuie, năpustindu-se asupra porților înțesate. Dintr-o lovitură de sabie este retezat capul preanefericitului tânăr, iar ciuntitu-i trup neînsuflețit se tăvălește în propriul sânge. Când i-a venit rândul femeii îngenuncheate și sabia strălucitoare a fost ridicată deasupra grumazului tremurând, iar gâdele și-a repezit cu toate puterile dreapta-i pricepută, la prima atingere a trupului ascuțișul aducător de moarte s-a oprit și, zgâriindu-i doar pielea, a stropit cu sângele [țâșnit] din zgârietura ușoară. Speriat, gâdele și-a retras mâna nevolnică și, uluit, cu sabia veștejită, își rotește pentru o nouă lovitură dreapta învinsă. Tăișul lunecă din nou cu lâncezeală spre femeie și, ca și cum fierul s-ar teme de atingerea învinuitei, încremenește lângă grumaz, fără a-l vătăma. Lictorul[14] însă, înfuriindu-se și gâfâind, după ce și-a răsucit mantaua peste cap, în timp ce-și adună toate puterile, și-a azvârlit la pământ copca ce-și înfigea dinții în marginile hlamidei; fără să aibă știință de aceasta, își cumpănește sabia ca să rănească, când femeia îi spune: „Vezi că-ți pică aurul de pe umăr, culege ceea ce ai căutat cu mare trudă, să nu se piardă".

8. Mă întreb de unde această liniște sufletească? Nu se teme de moartea care o amenință; lovită, se bucură; gâdele pălește; ochii nu văd sabia, ci doar copca, și, ca și cum nu ar fi fost de ajuns că nu se temea de moarte, i-a făcut un bine [lictorului] fu-

---

[14] Însoțitor al celor mai înalți magistrați, care mergea înaintea lor purtând fascii (mănunchi de nuiele legat cu o curea în jurul unei securi), ca semne ale puterii. (n.P.P)

rios. Acum, și a treia lovitură: taina[15] Treimii[16] a zădărnicit-o. Lictorul, speriat și neîncrezător în tăișul sabiei, îi potrivește vârful în gâtlej, pentru ca, dacă nu putuse tăia, cel puțin să îl înfigă în trup apăsându-l cu mâna. O, întâmplare nemaiauzită în toate veacurile! Sabia se întoarce cu mânerul și, ca și cum și-ar privi răpusă stăpânul, mărturisește că nu poate izbi.

9. Aici [este locul pentru] pilda celor trei tineri[17], care, printre pălălăile înghețate ale flăcărilor, înălțau imnuri în loc de plânsete, iar în jurul veșmintelor lor și al șuvițelor sfinte vâlvătaia se juca nevătămătoare[18]. Să reamintim aici istoria fericitului Daniel, în preajma căruia leii, în timp ce-și gudurau cozile, se temeau de prada[19] [hărăzită] botului lor. Acum să pătrundă în mințile tuturor Susana[20] cea nobilă prin a sa credință; osândită prin nedreaptă judecată, ea a fost vegheată de Duhul Sfânt revărsat într-un copil. Iată că îndurarea Domnului a fost aceeași față de cele două femei: una, eliberată de judecător, nu a trebuit să înfrunte sabia, cealaltă, osândită de judecător, a fost mântuită de sabie.

---

[15] Fericitul Ieronim utilizează aici termenul *sacramentum*, care, începând încă cu opera lui Tertulian, dobândește sensul actualului termen liturgic de „taină, sacrament". Derivat de la adjectivul *sacer* („ceea ce aparține sferei supraumane, divine, sfânt, pur, excepțional"), opus lui *profanum* („care ține de realitățile omenești, terestre, mundan, comun"), este pus de A. Meillet în relație cu grecescul ἅγιος (Alfred ERNOUT, *Dictionnaire étymologique de la langue latine*, Paris, Librairie C. Klincksieck, 1932, *s.v. sacramentum*). Astfel, termenul *sacramentum* reprezintă o sinteză între elementul sacru și cel juridic. *Cf.* C. MOHRMANN, „Sacramentum dans les plus anciens textes chrétiens", în: *Études sur le latin des chrétiens*, t. 1, Edizioni di Storia e letteratura, Roma, 1961, p. 237). *Sacramentum* va dobândi în limba latină o nuanță juridică, trăsătură caracteristică a religiozității romane. Astfel, *sacramentum* întrunea chiar în limba latină clasică diverse sensuri, care conservau însă componenta „sacră" inițială și îl vor face apt pentru a desemna noul conținut semantic creștin: 1. termen juridic semnificând: „depozit de bani consacrat zeilor drept chezășie, garanția bunei credințe a cuiva într-un proces"; probabil depunerea acestor bani era însoțită de un jurământ, de unde și sensul derivat primit de către cuvânt (*cf.* VARRO, *De lingua latina*, 5, 36); 2. „jurământ militar" – CAESAR, *De bello Gallico*, 6, 1 (jurământ benevol și personal, diferit de *iusiurandum*, care era colectiv și obligatoriu); se constată caracterul personalist al creștinismului, care cere angajarea liberă, conștientă și personală a fiecărui credincios în relația sa cu Dumnezeu. În limbajul bisericesc, *sacramentum* va desemna „orice obiect sacru, fenomen, act, ritual etc. din sfera celor sfinte sau care are o relație privilegiată cu divinitatea ori intermediază harul dumnezeiesc". (n.P.P.)

[16] Explicația acestei referințe la Sfânta Treime poate fi înțeleasă în lumina concepției vechilor creștini potrivit căreia a treia încercare este mereu eficientă; sau, mai plauzibil, că Sfânta Treime a făcut să fie ineficientă a treia lovitură de sabie.

[17] Aluzie la cartea profetului Daniel și la istoria celor trei tineri din cuptorul babilonian.

[18] *Daniel* 3, 23 ș.u.

[19] V. *Daniel* 6.

[20] V. *Istoria Susanei*.

10. În cele din urmă, poporul ia armele spre a o răzbuna pe femeie. Oameni de toate vârstele, bărbați și femei, îl pun pe fugă pe gâde și, în timp ce mulțimea se adună roată, fiecare aproape că nu crede ce vede. La aflarea unei asemenea vești, și orașul din vecinătate e cuprins de agitație, iar toată mulțimea lictorilor se grămădește la un loc. Dar, dintre aceștia, unul de care ținea grija celor osândiți se repede în mijlocul [mulțimii] și, „murdărind cu pulbere părul cel alb"[21], zice: „O, cetățeni, voi capul meu îl cereți, pe mine mă dați în locul aceleia; dacă sunteți miloși, dacă sunteți iertători, dacă vreți s-o izbăviți pe cea osândită, cu siguranță nu trebuie să mor eu, [care sunt] nevinovat!" Sufletul mulțimii a fost tulburat de acest vaiet, o încremenire plină de tristețe se strecoară printre toți și, schimbându-și în chip uimitor simțămintele, așa cum, la început, o apăraseră din milă [pe femeie], tot dintr-un fel de milă au acceptat să fie ucisă.

11. Așadar, o nouă sabie, un nou gâde e adus. Victima stă în picioare apărată doar de milostenia lui Hristos; se zguduie, lovită o dată, se clatină lovită din nou, rănită de a treia izbitură, e doborâtă la pământ și – o, slăvită măreție a puterii divine! – cea care înainte fusese lovită de patru ori, fără a fi rănită, părea totuși că se stinge din viață încetul cu încetul, spre a nu pieri în locul ei un nevinovat.

12. Clericii care aveau această îndatorire[22] înfășoară în pânză de in leșul însângerat, sapă pământul și pregătesc după obicei un mormânt, înălțându-l din pietre. Grăbindu-și calea, soarele se îndreaptă spre apus și, cu mila Domnului, noaptea se lasă cu repeziciune. Deodată, pieptul femeii se zbate, trupul i se însuflețește, prinzând viață, ochii caută lumina; iată că răsuflă, vede, se ridică și vorbește, iată că poate să-și dea la iveală glasul izbucnind: „Domnul este ajutorul meu, nu mă voi teme de ce-mi va face mie omul"[23].

13. Între timp, o bătrână care era întreținută pe cheltuiala Bisericii și-a înălțat duhul la cer, după cum se cuvenea, și, parcă printr-o anume rânduială a lucrurilor, trupul ei este pus în mormânt în locul [celeilalte femei]. La mijirea zorilor, diavolul[24] se

---

[21] VERGILIUS, *Eneida*, XII, 611.
[22] Este vorba despre *fossarii* sau *fossores*, cel mai umil dintre ordinele clericale minore.
[23] *Psalmul* 117, 6.
[24] De remarcat forma *zabolus* pentru *diabolus*, prezentă încă de la LACTANTIUS, *De mortibus persecutorum*, 16. (n.P.P.)

arată sub chipul lictorului; caută leşul celei ucise, cere să-i fie arătat mormântul; el crede că ea trăieşte şi chiar se miră că a putut muri. Clericii îi arată pământul reavăn, iar stăruinţei sale îi pun împotrivă ţărâna de curând aruncată [peste mormânt], spunându-i: „Răscoleşte rămăşiţele abia îngropate, porneşte un nou război împotriva mormântului şi, dacă nu e de ajuns, împrăştie mădularele ca să le sfâşie păsările şi fiarele; cea de şapte ori lovită se cade să rabde mai mult decât moartea".

14. În timp ce asemenea duşmănie îl tulbură pe călău, femeia este oblojită pe ascuns în casă[25] şi, ca nu cumva, din întâmplare, numeroasele drumuri la biserică ale medicului să deschidă calea îndoielii, este dusă împreună cu câteva fecioare într-o aşezare mai tainică de la ţară, după ce i-au tăiat părul. Acolo, cu încetul, straiele i-au fost schimbate şi a luat înfăţişare bărbătească, iar rana s-a închis, cicatrizându-se. Şi – într-adevăr, „suprema judecată, suprema ticăloşie"[26] – după atâtea minuni legile se mânie.

15. Iată până unde m-a dus şirul întâmplărilor! Căci ajungem în sfârşit la numele dragului nostru Evagrie[27]. Dacă aş crede că pot vorbi despre truda lui pentru Hristos, aş fi un nesocotit, iar dacă aş vrea să tac cu totul, tot nu aş putea, căci glasul mi-ar izbucni în bucurie. Căci cine ar putea să-i cânte laude vrednice de el? Graţie străjuirii sale, Auxentius[28], care a stăpânit peste Mediolanum, a fost înmormântat aproape înainte de a fi murit. Episcopul de Roma, aproape prins în plasa unei intrigi[29], şi-a şi învins vrăjmaşii şi nici nu le-a făcut rău celor învinşi. „Însă las la o parte acestea, împiedicat de spaţiul potrivnic lucrării / Şi las celorlalţi ceea ce trebuie amintit."[30] Mă mulţumesc cu sfârşitul

---

[25] Este vorba despre casa prezbiterială, adiacentă bisericii.

[26] *Summus ius, summa iniuria* (TERENTIUS, *Heautontimorumenos*, 796).

[27] Preotul Evagrie (altul decât Evagrie Ponticul) provenea dintr-o familie nobilă din Antiohia. Soseşte în Occident împreună cu Eusebiu de Vercellae. A polemizat şi a luptat împotriva arienilor, a tradus în latină *Viaţa Sfântului Antonie* scrisă de Sfântul Atanasie cel Mare şi a avut relaţii foarte extinse în lumea ecleziastică şi politică a Italiei, ajungând în cele din urmă episcop al Maroniei. Foarte bogat, l-a susţinut spiritual şi material pe Ieronim în activitatea sa şi, foarte probabil, tot el l-a prezentat şi papei Damasus. (n.P.P.)

[28] Predecesorul arian al Sfântului Ambrozie pe scaunul arhieresc al Mediolanului. Auxentius a fost condamnat de un sinod roman în 370. (n.P.P.)

[29] Aluzie la tulburările iscate cu prilejul alegerii papei Damasus în 367, între acesta şi contracandidatul său, Ursinus, care va fi apoi exilat în Gallia. (n.P.P.)

[30] VERGILIUS, *Georgice*, IV, 147-148.

întâmplării de față: s-a adresat împăratului[31], dându-și toată silința, l-a copleșit cu rugămințile sale, l-a domolit în cele din urmă; prin grija sa, a obținut ca [femeii] care fusese redată vieții să-i fie înapoiată libertatea.

EPISTOLA II[32]

Lui Teodosie[33] și altor anahoreți „care trăiesc retrași"[34]

Cât de mult, o, cât de mult aș vrea să fiu părtaș la adunarea voastră și să îmbrățișez cu toată bucuria minunata voastră tovărășie, deși ochii mei nu merită s-o vadă! Aș contempla deșertul, cetate mai plăcută decât toate, aș vedea locuri părăsite de oameni, dar împresurate de cetele sfinților, ca un paradis! Însă, întrucât păcatele[35] mele au făcut ca un cap împovărat de toate nelegiuirile să nu fie rânduit în tovărășia fericiților, vă rog, pentru că nu mă îndoiesc că voi puteți să dobândiți aceasta, să mă dezlegați de negurile veacului prin ruga voastră. O spusesem și mai înainte, când eram lângă voi, și acum nu contenesc să vă arăt dorința mea prin această scrisoare, căci mintea mi se îndreaptă cu ardoare spre acest scop; de voi depinde ca rodul să urmeze voința mea. Este în puterea mea să vreau, dar în rugămințile voastre stă putința să și vreau și să și pot.

---

[31] E foarte probabil să se facă referire la Valentinian I, împărat al Imperiului Roman de Apus (364-375). (n.P.P.)

[32] Ne aflăm în anul 374, când Fericitul Ieronim avea încă dubii privind viitorul său. E plauzibil ca epistola să fie întocmită la Antiohia, cu puțină vreme înainte de retragerea sa în deșert. (n.P.P.)

[33] Prin această scrisoare, redactată înainte de retragerea în deșert, Fericitul Ieronim îl roagă pe monahul Teodosie și pe confrații lui să dobândească de la Dumnezeu harul de a renunța la lume și voința de retragere în deșert. Destinatarul, Teodosie, este, probabil, fondatorul mănăstirii din Rhossos, din Cilicia, de care vorbește istoricul Teodoret de Cyr (*cf. PL* 32, 1388-93).

[34] *Intrinsecus commorantes.* Această sintagmă este un adaos tardiv în unele manuscrise și, foarte probabil, reprezintă traducerea în latină a termenului grec ἀναχωρητής – „cel care trăiește retras din lume, anahoret, pustnic". Alții consideră că termenul face referire la monahii care nu trăiesc în mod solitar, ci sunt adunați în aceeași comunitate. (n.P.P.)

[35] Fericitul Ieronim vorbește în numeroase rânduri de păcatele sale și de ispitele care i-au marcat tinerețea la Roma (*cf. Epistola III*, 1, 2; *IV*, 2, 2; *VI*, 2, 1; *XLIX*, 20). Fără îndoială, trebuie să luăm în considerare și nelipsita hiperbolă și exagerarea retorică.

Eu sunt ca o oaie bolnavă rătăcită de întreaga turmă[36]. Căci, dacă bunul păstor nu mă va aduce pe umeri la staulele sale, mersul îmi va fi șovăielnic, iar pașii îmi vor slăbi în chiar încercarea de a mă ridica. Eu sunt acel fiu risipitor care, prăpădind averea încredințată de tatăl meu, nu m-am aruncat încă la genunchii părintelui meu și nici n-am început să alung de la mine dezmierdările vechii destrăbălări. Și, pentru că am făcut mai puțin pentru a mă lăsa de păcate, cât pentru a începe să vreau a le părăsi, acum diavolul mă leagă cu noi plase; acum, punându-mi în față noi piedici, mă împresoară din toate părțile cu mări și oceane[37]; acum, pus în mijlocul lor, nici nu vreau să mă întorc, nici nu pot să înaintez. Rămâne ca, prin ruga voastră, suflarea Sfântului Duh să mă poarte înainte și să mă ducă în portul țărmului dorit.

EPISTOLA III[38]

Către Rufin[39]

1. Că Dumnezeu dă mai mult decât I se cere și că adesea dăruiește „cele ce nici ochiul nu a văzut, nici urechea nu a auzit, nici la inima omului nu s-au înălțat"[40], chiar dacă știam dinainte, din învățătura cărților sfinte, totuși [acestea] mi s-au întâmplat acum mie însumi, preaiubite Rufin. Căci eu, care socoteam că este o dorință destul de îndrăzneață să ne închipuim că printr-un schimb de scrisori e ca și cum am fi față în față, aud că tu străbați

---

[36] Aluzie la parabolele bunului păstor și a fiului risipitor (*cf. Luca* 15). (n.P.P.)

[37] Reminiscență din VERGILIUS, *Eneida*, V, 9.

[38] Scrisoarea este alcătuită la Antiohia, în 375, reprezentând o dovadă vie a sincerei prietenii care a existat între Fericitul Ieronim și Rufin. Fericitul Ieronim îl înștiințează pe Rufin despre propria călătorie în Siria și despre moartea lui Inocentius și Hylas. Rufin probabil că se află în Egipt, în vreme ce Ieronim zace bolnav și îl înștiințează că prietenul Bonosus duce o viață eremitică într-o insulă pustie.

[39] Rufin din Aquileia (345-410), scriitor creștin apusean, originar din Concordia (nu departe de orașul natal al Fericitului Ieronim) și prieten apropiat al Fericitului Ieronim. Este cunoscut mai ales ca traducător al unor opere importante ale Părinților greci, precum Origen, Eusebiu de Cezareea, Sfântul Vasile cel Mare etc. A înființat o comunitate monahală la Ierusalim. Traducerea controversatei opere a lui Origen *De principiis* a rupt definitiv prietenia cu Fericitul Ieronim.

[40] *1 Corinteni* 2, 9.

pustiurile Egiptului[41], că vizitezi corurile de monahi și mergi să cercetezi familia cerească de pe pământ[42]. O, dacă acum Domnul Iisus Hristos mi-ar îngădui să ajung dintr-o dată la tine, precum lui Filip la eunuc[43] sau ca lui Avacum la Daniel[44], cât de strâns te-aș îmbrățișa și cu cât dor aș săruta acea gură care, împreună cu mine, uneori s-a îndepărtat de adevăr, iar alteori l-a mărturisit cu înțelepciune! Însă, fiindcă nu sunt vrednic și fiindcă trupșorul meu[45], fără putere chiar și [atunci] când este sănătos, este slăbit de numeroase boli, îți trimit în locul meu, în întâmpinare, aceste rânduri, ca să te aducă până la mine, ferecat cu lanțurile prieteniei.

2. Prima veste a acestei bucurii neașteptate mi-a fost dată de Heliodor[46]. Nu credeam [că acest lucru este] sigur, deși aș fi dorit să fie, mai ales că și Heliodor spunea că l-a auzit de la altcineva, iar neprevăzutul situației îi răpea zvonului din crezare. Apoi, în timp ce sufletul meu șovăia între îndoială și dorință, un oarecare călugăr din Alexandria, care prin voința evlavioasă a credincioșilor[47] fusese trimis cu ascultare[48] la mărturisitorii egipteni[49], deja mucenici prin voința lor, m-a îndemnat să cred, căci chiar el s-a vădit a fi autorul zvonului. Cu toate acestea, mărturisesc că încă șovăiam în cugetul meu. Dar, cum nu-ți știa nici patria și nici numele, vestea pe care mi-o aducea părea cu atât mai însemnată, de vreme ce afirma același lucru pe care tocmai mi-l spusese

---

[41] Fapt ce atestă intensitatea vieții monahale din Egipt.

[42] *Caelestis familia* – metaforă sugestivă care exprimă comuniunea dragostei din obștile monahale creștine.

[43] *Faptele* 8, 26 ș.u.

[44] V. *Bel și balaurul* 40-46.

[45] Autoironie a Fericitului Ieronim, care utilizează aici *corpusculus* – un diminutiv cu nuanță ironică.

[46] Prietenul și colegul de studii al Fericitului Ieronim, născut dintr-o familie creștină în orașul Altinum (oraș însemnat de pe țărmul Veneției). La început un simplu soldat, el va deveni mai întâi preot și mai apoi episcop al orașului său natal, în jurul anului 381 d.Hr. Va participa la sinodul din Aquileia (381). *Epistolele XIV* și *LXI* din corespondența Fericitului Ieronim îi sunt dedicate.

[47] *Plebs* – cu sensul de „poporul creștinilor".

[48] *Obsequium* – „poruncă ținând de disciplina monahală care trebuie îndeplinită necondiționat, fiind primită de la un superior ierarhic".

[49] *Confessores* – termen apropiat ca sens în această perioadă a limbii latine de cuvântul „martiri", desemnându-i pe acei creștini care au suferit torturi, exilul sau alte tribulații din pricina mărturisirii curajoase a dreptei credințe în fața persecutorilor. Aici se face aluzie la monahii exilați de împăratul arian Valens la Heliopolis (372).

altcineva. În cele din urmă, adevărul a ieșit la iveală cu toată puterea lui; căci o mare mulțime de călători a spus din nou că Rufin se află la Nitria[50] și că a mers mai departe, la fericitul Macarie[51]. Atunci am dat frâu liber crezării și doar atunci am fost mâhnit cu adevărat că sunt bolnav. Și, dacă forțele slăbite ale trupului meu nu m-ar ține înlănțuit, nici căldura din toiul verii, nici marea mereu plină de primejdii pentru corăbieri nu ar putea să mă oprească din binecuvântata grabă cu care aș veni [la tine]. Crede-mă, frate, aș vrea să vin cu mult mai mult decât marinarul care caută portul pe timp de furtună, decât ogoarele însetate care așteaptă ploile, decât mama neliniștită care își așteaptă fiul șezând la țărmul mării învolburate[52].

3. După ce, dintr-o dată, un vârtej[53] [al sorții] m-a târât departe de tine, după ce o despărțire crudă a rupt lanțul iubirii ce ne unește, „atunci un nour întunecat mi s-a oprit peste creștet"[54], atunci „pretutindeni apă și cer pretutindeni"[55]. În sfârșit, rătăcind în nesiguranța călătoriei, după ce m-am istovit în Tracia, Pont și Bithynia, în toată Galatia, pe drumul Capadociei și în ținutul cu vreme arzătoare al Ciliciei, Siria mi-a venit în ajutor[56], precum unui naufragiat un liman primitor. Acolo am fost încercat de toate bolile cu putință și mi-am pierdut unul dintre cei doi ochi[57]: căci Inocentius[58], parte a sufletului meu[59], a fost cuprins, pe neașteptate, de arșița frigurilor. Acum mă bucur de singura și

---

[50] Regiune deșertică a Egiptului celebră prin numărul mare de creștini.

[51] Avva Macarie, numit și „Egipteanul" sau „cel Mare", renumit ascet creștin († 394), binecunoscut din *Pateric*. Rufin însuși (*Historia monachorum*, 28), dar și Palladius (*Historia lausiaca*, 17), atestă faima și autoritatea acestui eremit. Nu trebuie confundat cu Sfântul Macarie Alexandrinul, contemporanul său. (n.P.P.)

[52] *Cf.* HORATIUS, *Ode*, IV, 5, 9-14. (n.P.P.)

[53] Nu știm despre ce episod familial vorbește aici Fericitul Ieronim, în urma căruia a părăsit Aquileia și a mers în Răsărit. O posibilă aluzie la această întâmplare am putea-o discerne în *Epistolele XI-XIII* (o ceartă cu rudele sale). (n.P.P.)

[54] VERGILIUS, *Eneida*, III, 194.

[55] VERGILIUS, *Eneida*, V, 9.

[56] Metonimie pentru creștinii Bisericii din Siria, care i-au venit în ajutor.

[57] Expresie latină cu semnificație similară celei românești: „mi-ești drag ca lumina ochilor". (n.P.P.)

[58] Prieten al Fericitului Ieronim, care i-a fost alături în călătoria spre Siria. Răpus fiind de friguri în anul 374 d.Hr. și nevoit să se despartă temporar de acesta, Fericitul Ieronim vorbește despre el în imagini împrumutate din scrierile horatiene și plautine.

[59] *Cf.* HORATIUS, *Ode*, I, 3, 8. (n.P.P.)

întru-totul lumină pentru mine, de dragul nostru Evagrie[60], pentru care eu, [fiind] întruna bolnav, am devenit o povară în plus ostenelii sale. Era cu noi și Hylas[61], slujitorul sfintei[62] Melania[63], care prin curăția moravurilor [sale] spălase stigmatul[64] robiei; și acesta a sfâșiat din nou rana care încă nu se vindecase. Dar, fiindcă prin glasul Apostolului suntem opriți de la a ne întrista pentru cei adormiți[65] și pentru că prisosul meu de tristețe a fost potolit de vestea îmbucurătoare care a venit pe neașteptate, îți facem cunoscute [aceste lucruri] ca să le afli dacă nu le știi și să ne bucurăm împreună dacă le-ai aflat mai înainte[66].

4. Bonosus[67] al tău, mai bine zis al meu [sau], mai îndreptățit spus, al nostru, se înalță acum pe scara profețită în visul lui Iacov[68], își poartă crucea[69], fără să se gândească la [ziua] de mâine și fără să se uite în urmă[70]. El seamănă cu lacrimi ca să culeagă cu bucurie[71] și ca în taina lui Moise înalță șarpele în pustiu[72]. În fața acestui adevăr să se rușineze minunile amăgitoare, născocite atât de condeiul grecesc, cât și de cel roman. Iată că un tânăr, instruit împreună cu noi în știința veacului[73], în artele

---

[60] Prieten comun al Fericitului Ieronim și al lui Rufin, care, asemenea lui Inocentius, îl însoțise în Siria.

[61] Sclavul Melaniei, care, datorită comportamentului său, fusese eliberat.

[62] Adjectivul *sancta* utilizat aici nu avea încă sensul consacrat de astăzi, ci pe acela de „creștin autentic", în înțelesul utilizat de Noul Testament pentru a-i desemna pe creștini în general. (n.P.P.)

[63] Sfânta Melania cea Bătrână, distinsă membră a aristocrației romane, va ctitori, alături de Rufin, o mănăstire pe Muntele Măslinilor, la Ierusalim. (n.P.P.)

[64] *Macula. Cf. 1 Corinteni* 7, 21-22. Pentru gândirea creștină, sclavia reprezenta doar un stigmat social, nu unul moral; Biserica creștină a fost nevoită să accepte realitatea socială a sclaviei, însă a militat fervent pentru abolirea sau, cel puțin, ameliorarea condițiilor servituții. Fericitul Augustin va afirma în *Despre cetatea lui Dumnezeu*, 19, 15 că numai animalele au fost supuse omului, care este chipul lui Dumnezeu; sclavia nu este o stare firească a omului, originea ei nu este naturală, ci o consecință a păcatului care răpește libertatea omului. (n.P.P.)

[65] *Cf. 1 Tesaloniceni* 4, 13.

[66] În cele ce urmează, Fericitul Ieronim va vorbi despre motivul acestei bucurii.

[67] Prieten și coleg de studii cu Fericitul Ieronim și Rufin la Roma, iar mai apoi la școala vestitului profesor păgân Aelius Donatus.

[68] *Cf. Facerea* 28, 11-13.

[69] *Cf. Marcu* 8, 34.

[70] *Cf. Luca* 9, 62: „Nimeni care pune mâna pe plug și se uită îndărăt nu este potrivit pentru Împărăția lui Dumnezeu". Poate fi, totodată, o aluzie la episodul împietririi soției lui Lot (*Facerea* 19, 26). (n.P.P.)

[71] *Cf. Psalmul* 125, 5.

[72] *Cf. Numerii* 21, 6-9.

[73] *Saeculo nobiscum artibus institutus* – „instruit în științele veacului (artele liberale)".

liberale, foarte înstărit[74], cu o mare faimă printre cei asemenea lui, neținând seama nici de mamă, nici de surori și nici de preaiubitul său frate, s-a sălășluit, precum un nou locuitor al Paradisului[75], pe o insulă primejdioasă[76], înconjurată de vuietul mării, pe care piscurile colțuroase, stâncile dezgolite și pustietatea o fac încă și mai înspăimântătoare. Niciun agricultor, niciun călugăr [nu erau de găsit] acolo; nici chiar tânărul Onesimus[77], pe care îl știi și de care el se bucura ca de un frate mai mic, nu-i este însoțitor în pustietatea cea atât de mare. Singur acolo (la drept vorbind, nu este singur, căci îl însoțește Hristos), el vede slava lui Dumnezeu, pe care Apostolii nu au văzut-o decât în pustie[78]. Fără îndoială, [aici] nu vede orașe cu turnuri, dar s-a înscris ca cetățean într-o nouă cetate[79]. Mădularele i se înfioară într-un sac hâd, dar, astfel, [Bonosus] va fi purtat mai ușor printre nori, în întâmpinarea lui Hristos[80]. [Aici] nu se bucură de farmecul golfurilor, însă bea apa vieții din coasta Domnului[81]. Închipuie-ți [toate acestea], prietene preaiubit, și spre ele îndreaptă-ți simțirea și mintea! [Doar] atunci vei putea să lauzi biruința sa, după ce ai cunoscut greutățile cu care s-a luptat. O mare furioasă freamătă în jurul întregii insule și apa vuiește când se izbește de stâncile ascuțite[82]; pământul este lipsit de verdeață; câmpia este uscată și nu se găsesc locuri umbroase; stânci abrupte ferecă locul ca o temniță înfricoșătoare. El, liniștit, fără frică și înarmat, [după cum spune] Apostolul[83], fie Îl ascultă pe Dumnezeu când citește cele sfinte, fie Îi vorbește lui Dumnezeu în vreme ce se roagă la Domnul și poate, precum Ioan, are vreo vedenie cât timp locuiește pe insulă[84].

---

[74] Bonosus provenea dintr-o familie de oameni înstăriți.

[75] *Novus paradisi colonus.* Asemenea lui Adam, care era singur în Paradis cu Dumnezeu, Bonosus este un locuitor al noului paradis al vieții consacrate lui Dumnezeu. (n.P.P.)

[76] Textual: *nauifraga* – „care produce naufragii, care sfarmă corăbiile".

[77] Tânăr monah, care îl însoțea în calitate de ucenic pe Bonosus.

[78] *Cf. Matei* 17, 1-5.

[79] Aici Fericitul Ieronim se referă la *Civitas Dei*. În continuare, va descrie aspra asceză a sihaștrilor creștini.

[80] *Cf. 1 Tesaloniceni* 4, 17: „După aceea, noi cei vii, care vom fi rămas, vom fi răpiți împreună cu ei în nori, ca să întâmpinăm pe Domnul în văzduh, și așa pururea vom fi cu Domnul".

[81] *Cf. Ioan* 19, 34.

[82] *Cf.* VERGILIUS, *Georgice*, III, 261 ș.u.

[83] *Cf. Efeseni* 6, 11-17.

[84] Aluzie la insula Patmos, unde Sfântul Ioan a avut viziunea Apocalipsei.

5. Ce intrigi crezi că urzește acum diavolul? Ce vicleșuguri pregătește? Poate, amintindu-și de vechea înșelătorie, îl va ispiti [pe Bonosus] să-și potolească foamea[85]. Dar aceluia i s-a răspuns deja că nu numai cu pâine va să trăiască omul[86]. Poate îi va înfățișa bogății și glorie, dar i se va spune: „Cei care doresc să fie bogați cad în capcană[87] și în ispite"[88] și: „Eu am toată lauda în Hristos"[89]. Îi va zdrobi mădularele sleite de post, înrăutățindu-i boala, dar va fi izgonit de cuvântul Apostolului: „Când sunt slăbit, atunci sunt mai puternic"[90] și: „Puterea în slăbiciune este desăvârșită"[91]. Îl va amenința cu moartea, dar va auzi: „Vreau să mă dezleg de trup și să fiu împreună cu Hristos"[92]. Își va arunca săgețile de foc, dar [acestea] vor fi primite de scutul credinței[93]. Și, ca să nu spun mai mult, Satana[94] îl va ataca, dar Hristos îl va păzi. Slavă Ție, Doamne Iisuse, că în Ziua Ta[95] am [pe cineva] care să se roage pentru mine! Tu știi – căci Ție toate inimile Îți sunt deschise, Tu scrutezi adâncurile inimii, Tu vezi în abisul [mării] pe profetul închis în pântecele monstrului[96] – cum eu și Bonosus am crescut împreună, din copilărie până în floarea vârstei, cum același sân ne-a hrănit, aceleași brațe ne-au purtat și cum, după studiile de la Roma, pe când ne-am bucurat de aceeași hrană și de același adăpost pe malurile pe jumătate barbare ale Rinului[97], în mine mai întâi s-a născut dorința de a Te sluji. Adu-Ți

---

[85] *Cf. Matei* 4, 1 ș.u.

[86] *Cf. Deuteronomul* 8, 3; *Matei* 4, 4.

[87] *Muscipula* – literal: „capcană pentru șoareci". Această lecțiune stranie pentru textul din *1 Timotei* 6, 9 se întâlnește și la Sfântul Ciprian al Cartaginei (*De lapsis*, 12). (n.P.P.)

[88] *1 Timotei* 6, 9.

[89] *Galateni* 6, 14.

[90] *2 Corinteni* 12, 10.

[91] *2 Corinteni* 12, 9.

[92] *Filipeni* 1, 23.

[93] *Efeseni* 6, 16.

[94] *Satanas* – termen preluat din limba ebraică, unde avea sensul de „adversar, acuzator într-un proces".

[95] Parusia sau Ziua Judecății.

[96] V. cartea profetului Iona.

[97] Este vorba despre scurta perioadă în care Fericitul Ieronim a locuit împreună cu Bonosus la Treveri, oraș care în acea perioadă era reședință imperială și un important centru monahal.

aminte, Te rog, că acest luptător al Tău a fost odinioară un soldat[98], împreună cu mine! Eu am însăşi chezăşia slavei Tale: „Cine va învăţa şi nu va face, [acesta] mic se va numi în Împărăţia cerurilor; cine însă va face şi va învăţa, acesta mare se va numi în Împărăţia cerurilor”[99]. Să se bucure de cununa virtuţii şi în schimbul muceniciei [sale] zilnice[100] să Îl urmeze pe Mielul îmbrăcat în veşmânt alb[101]. „Multe locaşuri sunt la Tatăl”[102] şi „o stea se deosebeşte prin strălucire de altă stea”[103]; îngăduie-mi să pot înălţa capul până la călcâiele sfinţilor[104]. În timp ce eu mi-am dorit, el a îndeplinit. Trece-mi cu vederea că nu am putut să-mi ţin [făgăduinţa] şi dă-i aceluia răsplata pe care o merită.

6. Poate m-am întins prea mult la vorbă, mai mult decât îmi îngăduia concizia unei scrisori, dar m-am obişnuit ca acest lucru să mi se întâmple mereu când trebuie să îi aduc vreo laudă dragului nostru Bonosus. Însă, spre a mă întoarce acolo de unde am plecat, te rog mult ca gândul şi, totodată, privirea ta să nu se îndepărteze de un prieten care mult timp este căutat, abia este găsit şi cu greu este păstrat. Lasă-i pe cei care vor să strălucească în aur, iar la banchetele lor fastuoase să scânteieze metalele preţioase; iubirea nu poate fi măsurată; dragostea nu are preţ; prietenia care poate să ia sfârşit nu a fost niciodată adevărată.

---

[98] De fapt *tiro* – „recrut”. (n.P.P.)

[99] *Matei* 5, 19.

[100] Încheindu-se persecuţiile împotriva creştinilor, asceza foarte aspră a eremiţilor va începe să fie considerată un martiriu extins pe durata întregii vieţi.

[101] *Cf. Apocalipsa* 7, 9.

[102] *Ioan* 14, 2.

[103] *1 Corinteni* 15, 41.

[104] *Cf.* TERTULIAN, *De cultu feminarum*, II, 7. Influenţa lui Tertulian asupra Fericitului Ieronim a fost masivă, mergând de la expresii memorabile până la idei teologice. De altfel, între cei doi a existat o afinitate de caracter şi temperament. Fericitul Ieronim l-a apreciat foarte mult: *Tertulliano quid eruditius? Quid acutius?* (*Epistola LXX*, 2). Epitetele cu care îl gratulează pe Tertulian i se potrivesc foarte bine şi lui însuşi: *eruditus et ardens vir* (*Epistola LXXXIV*, 2). (n.P.P.)

EPISTOLA IV[105]

Lui Florentinus. Despre nașterea prieteniei [dintre ei]

1. În ce măsură marea faimă a Fericirii Tale[106] a umplut gurile feluritelor popoare îți vei putea da seama din faptul că încep să te iubesc mai înainte de a te cunoaște. Căci, precum spune Apostolul: „Păcatele anumitor oameni se dezvăluie mai înainte de judecată"[107], în ceea ce te privește, dimpotrivă, faima dragostei[108] tale este atât de răspândită, încât nu trebuie atât să fie lăudat cel care te iubește, cât să fie considerat că face o nelegiuire cel care nu te iubește. Trec peste cei fără de număr în persoana cărora tu L-ai susținut, L-ai hrănit, L-ai îmbrăcat, L-ai vizitat pe Hristos[109]. Ușurarea pe care ai adus-o fratelui Heliodor, aflat în nevoie, poate să dezlege și gurile muților. Cu câtă recunoștință, cu ce laude povestea el că i-ai ușurat supărările călătoriei! Așa cum și eu, deși foarte târziu, pentru că mă chinuiește o boală de neîndurat, „cu picioare înaripate", după cum se spune, aș vrea și să te salut printr-o scrisoare afectuoasă, și să te îmbrățișez. Îți aduc mulțumiri și mă rog ca Domnul să binevoiască să întărească prietenia care se naște între noi.

2. Și, pentru că fratele Rufin, despre care se spune că a venit din Egipt la Ierusalim, împreună cu sfânta Melania, s-a legat cu mine printr-o nedespărțită și frățească prietenie, te rog să te ostenești a-i da epistola mea care o însoțește pe a ta. Nu mă aprecia după virtuțile lui. În el vei vedea semnele limpezi ale sfințeniei. Eu sunt cenușă, o mână de lut și deja țărână; cât timp trăiesc, voi fi mulțumit dacă neputința ochilor mei ar putea să îndure strălu-

---

[105] Redactată în deșertul Chalkis, probabil în anul 375. Fericitul Ieronim îl roagă pe Florentinus să îi remită epistola sa (probabil cea anterioară) lui Rufin. Florentinus este un nobil roman, care se va călugări la Ierusalim, devenind mai apoi un protector al lui Ieronim. Despre Florentinus, Fericitul Ieronim însuși ne spune în *Cronica* sa (*cf. PL* 27, 699) că „era atât de generos față de cei nevoiași, încât aceștia îl numeau «tatăl săracilor»". (n.P.P.)

[106] *Beatitudinis tuae* – formulă epistolografică standard, folosită pentru a exprima reverența protocolară. (n.P.P.)

[107] *1 Timotei* 5, 24.

[108] *Dilectionis tuae* – formulă protocolară specifică stilului epistolografic. (n.P.P.)

[109] *Cf. Matei* 25, 35-36, 40.

cirea virtuților lui. El s-a spălat de curând[110], este curat și alb ca zăpada. Eu însă, mânjit de toate murdăriile păcatelor, aștept cu teamă, zi și noapte, să dau cel din urmă obol[111]. Dar totuși, pentru că „Domnul dezleagă pe cei ferecați în obezi"[112] și odihnește cu vorbele Sale pe cel umil și temător, poate să-mi spună și mie care zac în mormântul păcatelor: „Ieronime, vino afară!"[113]

Sfântul preot Evagrie îți trimite multe salutări. Pe fratele Martinianus[114] îl salutăm amândoi cu toată smerenia. Aș dori să-l văd, dar sunt legat de cătușele bolii.

EPISTOLA V[115]

Lui Florentinus

1. În acea parte a deșertului unde locuiesc – care se învecinează cu Siria și saracenii[116] – mi-a fost adusă scrisoarea dragostei tale; după ce am citit-o, dorința de a pleca la Ierusalim într-atât mi-a înflăcărat sufletul, încât puțin a lipsit să-mi trădez sfântul legământ[117] în folosul prieteniei. Așadar, tot ce pot face acum este să îți trimit, în locul meu, această scrisoare. Deși absent trupește, vin [la tine] cu dragostea și sufletul, rugându-te stăruitor ca nu cumva durata timpului și mărimea distanței să rupă nou-născutele relații de prietenie care s-au unit prin legătura[118] lui Hristos. Să o întărim, mai degrabă, printr-un schimb de epistole; ele să

---

[110] Aluzie la botezul lui Rufin, care fusese botezat la Aquileia de către Chromatius, cunoscutul episcop și sfânt părinte. (n.P.P.)

[111] *Cf. Matei* 5, 26.

[112] *Psalmul* 145, 7.

[113] Aluzie la învierea lui Lazăr; *cf. Ioan* 11, 43.

[114] Martinianus era un călugăr care trăia în comunitatea lui Florentinus.

[115] Deșertul Chalkis, 375-377; Fericitul Ieronim este hotărât să continue corespondența cu Florentinus; părăsise Antiohia și viețuia ca eremit. Viața ascetică nu-l împiedică deloc să-și continue preocupările intelectuale, precum vedem din această epistolă. (n.P.P.)

[116] Populație din Arabia Felix (nume folosit în Antichitate prin care era desemnat sudul Peninsulei Arabice).

[117] *Sanctum propositum* este votul monahal, făgăduința de a nu părăsi comunitatea fără binecuvântare. (n.P.P.)

[118] *Glutinus* – literal: „lipici, ciment, mortar". Limbajul Fericitului Ieronim este foarte concret și plastic. (n.P.P.)

alerge de la unul la celălalt, ele să ne iasă în cale, ele să vorbească cu noi. Iubirea nu va pierde mult dacă va vorbi cu sine în acest fel.

2. Fratele Rufin, după cum scrii, nu a venit încă[119] şi, dacă ar fi venit, nu i-ar fi folosit prea mult dorinţei mele, de vreme ce nu l-aş mai putea vedea. Căci este departe de mine, la atât de mare depărtare încât el nu ar putea să dea fuga până aici, iar pe mine mă împiedică deşertul care mă ţine strâns între hotarele sale; de-acum a început să nu-mi fie îngăduit ceea ce altădată am refuzat. Din această pricină, te rog stăruitor şi te implor să-i ceri să-ţi dea ţie să copiezi comentariile fericitului Reticius, episcop de Augustodunum, în care a tâlcuit într-un limbaj sublim[120] *Cântarea Cântărilor*. În plus, un compatriot al fratelui Rufin, bătrânul Pavel[121], mi-a scris că Rufin are un codice al lui Tertulian[122] care îi aparţine şi pe care îl cere înapoi pe un ton vehement. Şi, pentru aceasta, te rog să porunceşti să fie scrise pe foi[123], de mâna unui scrib, aceste cărţi pe care nu le am şi le voi nota mai jos: *Tâlcuirea Psalmilor lui David*[124] a Sfântului Ilarie[125] şi, de asemenea, doresc să-mi trimiţi cartea foarte întinsă *Despre sinoade*[126] a aceluiaşi, pe care, la Treveri, o copiasem[127] cu mâna mea. Tu ştii că aceasta este hrana[128] sufletului creştin, să mediteze zi şi noapte la

[119] Fericitul Ieronim credea că Rufin a venit la Ierusalim împreună cu Melania. (n.P.P.)

[120] Mai târziu, Fericitul Ieronim va critica limbajul acestui exeget ca retoric şi opulent (v. *Epistola LXXXVII*, 4). Reticius, episcop de Augustodunum (în Gallia) în vremea lui Constantin cel Mare, participant la sinoadele romane antidonatiste din 313 şi 314, a alcătuit un *Comentariu la Cântarea Cântărilor*, care nu ni s-a păstrat. (n.P.P.)

[121] Pavel de Concordia, concitadin al lui Rufin, bibliofil şi asiduu cititor (în special al lui Tertulian), a fost, în tinereţe, secretarul Sfântului Ciprian al Cartaginei, căruia îi aducea zi de zi cărţile „magistrului" Tertulian. Fericitul Ieronim însuşi îi va dedica lui Pavel de Concordia viaţa unui alt Pavel, faimos ascet egiptean, *Viaţa fericitului Pavel, monahul tebeu*. (n.P.P.)

[122] Primul scriitor creştin de limbă latină (†220) şi unul dintre cei mai importanţi teologi ai creştinismului latin, supranumit şi „Origen al Occidentului". (n.P.P.)

[123] *Charta* – foaie de papirus pregătită pentru a fi scrisă. (n.P.P.)

[124] Astăzi pierdută. (n.P.P.)

[125] Sfântul Ilarie, episcop de Pictavium (Gallia), (†367), un important exponent al teologiei creştine a veacului al IV-lea, statornic polemist antiarian. A fost supranumit „Atanasie al Occidentului". Este primul autor latin care a comentat Evanghelia după Matei. (n.P.P.)

[126] În această operă, Sfântul Ilarie făcea cunoscut Occidentului sinuoasa istorie a sinoadelor pro şi antiariene din prima jumătate a veacului al IV-lea ţinute în Răsărit. (n.P.P.)

[127] La Treveri, Ieronim a transcris pentru Rufin acest comentariu din care ni s-au păstrat numeroase fragmente. (n.P.P.)

[128] Literal: „păşunea" (*pabulum*). (n.P.P.)

Legea Domnului. Pe ceilalți îi primești în găzduire, îi întărești aducându-le mângâiere, îi ajuți prin danii. Cât despre mine, dacă îmi vei trimite cele cerute, vei fi preadarnic. Și, pentru că – har Domnului! – avem multe codice în biblioteca sfântă, cere, la rândul tău, și orice vrei îți voi trimite. Să nu crezi că-mi este greu dacă tu poruncești. Am elevi[129] care învață arta de copist. Și nu făgăduiesc o favoare pe măsura celei pe care o cer. Fratele Heliodor mi-a spus că tu cauți multe lucrări despre Sfânta Scriptură și că nu găsești [câte ai vrea]. Chiar dacă le ai pe toate, iubirea mea pentru tine va merge până la a pretinde să caut mai mult.

3. În ceea ce îl privește pe învățătorul de acum al sclavului[130] tău, despre care ai binevoit să-mi scrii, nu încape îndoială că este un hoț de sclavi. Preotul Evagrie, când încă eram în Antiohia, l-a dojenit în fața mea. El i-a răspuns: „Eu nu mă tem de nimic". Spune că a fost dat afară de stăpânul său și, dacă vouă vă place, iată, este aici, duceți-l unde vreți! Consider că nu este păcat dacă nu-l las pe acest om fără căpătâi să fugă mai departe. De-aceea, pentru că eu, stabilit în acest deșert, nu pot să fac ceea ce tu ai poruncit, am rugat pe preaiubitul meu Evagrie să urmărească stăruitor atât pentru tine, cât și pentru mine această faptă.

EPISTOLA VI[131]

Lui Iulian, diacon din Aquileia

1. Un vechi proverb zice: „Mincinoșii ajung să nu li se dea crezare nici când spun adevăruri"[132]. Văd că mi se întâmplă și mie când tu mă învinuiești de tăcerea mea epistolară. Voi spune: „Am scris adesea, dar a fost neglijența mesagerilor". Vei răspunde:

---

[129] Foarte probabil aceștia erau copii orfani sau abandonați și adoptați de către creștini.

[130] Este vorba despre un sclav al lui Florentinus care călătorea cu un alt sclav.

[131] Deșertul Chalkis, 375. Adresantul scrisorii este unul dintre asceții dintr-o comunitate din Aquileia cu care Ieronim avea strânse relații. Acest Iulian era părintele spiritual al surorii lui Ieronim. Ieronim se scuză față de Iulian pentru faptul că nu i-a scris mai des, întrucât starea sănătății sale era deplorabilă. Se plânge de răutățile care l-au forțat să-și părăsească patria și felicită pe sora sa care a îmbrățișat viața religioasă.

[132] Sentință atribuită lui Aristotel (*cf.* DIOGENES LAERTIOS, *Viețile și doctrinele filosofilor*, 5, 1, 11).

„Este vechea scuză a tuturor celor care nu scriu". Voi spune: „N-am găsit pe nimeni care să ducă scrisorile mele". Vei răspunde că de aici au plecat destul de mulți într-acolo. Voi pretinde că le-am dat acelora scrisorile? Dar ei, pentru că nu le-au înmânat, vor tăgădui [că le-au primit] și printre [niște oameni aflați la distanță] va fi o cercetare nesigură. Prin urmare, ce să fac? Fără de vină, voi cere iertare, socotind că e mai bine să cer pace, cedând un pas, decât să provoc dispute rămânând pe loc; de altfel, atât boala trupului, cât și slăbiciunea sufletului m-au istovit necontenit, încât, într-o moarte ce sta să vină, îmi pierdusem aproape simțirea. Să nu crezi că e minciună, căci, după obiceiul oratoric, voi chema, după argumente, martori.

2. A fost aici sfântul frate Heliodor, care, pe când voia să viețuiască în deșert împreună cu mine, a plecat, pus pe fugă de păcatele mele. Dar limbuția mea prezentă va scuza toată vina. Căci, cum spune Flaccus într-o satiră: „Acesta este păcatul tuturor cântăreților": să nu cânte niciodată între prieteni, când sunt rugați, dar, „dacă nu li se cere, ei nu mai contenesc"[133]; de acum înainte, așa te voi îngropa în grămezi de scrisori, încât tu, dimpotrivă, vei începe să mă rogi să nu scriu. Mă bucur că tu ești primul care mă anunți că sora mea, fiica ta întru Hristos, rămâne la hotărârea[134] pe care a luat-o. Căci aici, unde sunt eu acum, nu mai știu nu numai ceea ce se petrece în cetatea natală, ci și dacă cetatea mai există. Și, cu toate că o viperă[135] iberică[136] mă face bucăți cu bârfa ei sinistră, nu mă voi teme de judecata oamenilor, căci îmi voi avea propriul judecător: „Dacă pământul frânt s-ar prăbuși, aș susține, netemător, ruinele sale"[137]. De aceea te rog să-ți amintești porunca Apostolului[138] prin care ne învață să înfăptuim o lucrare durabilă; întru mântuirea surorii mele, Domnul te va

---

[133] *Cf.* HORATIUS, *Satire*, I, 3, 1-3.

[134] Îmbrățișarea vieții monahale.

[135] Termenul latin *excetra* este unul rar întâlnit și are sensul de „șarpe veninos"; este plasat uneori și în contexte unde apare ca epitet al unei femei intrigante. Foarte probabil că aici se face aluzie la motivul plecării lui Ieronim din orașul natal. (n.P.P.)

[136] Nu se știe dacă acest dușman veninos era bărbat sau femeie. Ar putea fi un bărbat dacă este aceeași persoană despre care scrie în *Epistola XVI*, 2: *inimicus incessabilis post tergum secutus est*. La fel de bine poate fi Lupicinus despre care scrie în *Epistola VII*, 5.

[137] *Cf.* HORATIUS, *Ode*, III, 3, 7-8.

[138] *Cf.* 1 *Corinteni* 3, 4.

răsplăti; pe mine fă-mă bucuros prin scrisori dese întru slava pe care o împărtăşim în Hristos[139].

EPISTOLA VII[140]

Lui Chromatius, Iovinus şi Eusebiu[141]

1. Coala de papirus nu trebuie să-i despartă pe cei pe care iubirea i-a unit, nici ofranda scrisorii mele nu trebuie să fie împărţită fiecăruia dintre voi, căci voi astfel vă iubiţi, încât harul vă uneşte pe toţi trei nu mai puţin decât natura a unit pe doi dintre voi. Ba mai mult, dacă o asemenea rânduială mi-ar fi la îndemână, eu aş uni numele voastre nedespărţite într-un singur caracter de literă. Însăşi scrisoarea voastră mă îndeamnă să socotesc că sunteţi trei într-unul şi unul în trei. Căci, după ce fericitul Evagrie mi-a transmis-o şi a făcut să-mi fie adusă [misiva] voastră în acea parte a deşertului care este un hotar pustiu între sirieni şi saraceni, m-am bucurat ca şi cum eu aş fi fost învingătorul în acea zi a fericirii romane, când, în bătălia lui Marcellus la Nola, pentru prima oară după [dezastrul de la] Cannae, armatele trufaşe ale lui Hannibal au fost nimicite[142]. Fratele numit mai sus mă vizitează adesea şi mă încălzeşte la sân precum sufletul său întru Hristos. Totuşi este despărţit de mine de-o lungă distanţă şi, plecând, mi-a lăsat un regret nu mai mic decât bucuria pe care mi-a adus-o prin venirea sa.

2. Acum vorbesc cu scrisoarea voastră, o sărut, stau la taifas cu ea, căci ea singură ştie aici latina. Aici trebuie să învăţ o limbă barbară[143], la bătrâneţe, sau trebuie să tac. Ori de câte ori sem-

---

[139] *Cf.* 2 *Corinteni* 10, 17.

[140] Deşertul Chalkis, anul 475 sau 476. Chromatius, cu fratele său, Eusebiu, şi cu prietenul său, Iovinus, locuiau la Aquileia. Ieronim le mulţumeşte pentru scrisoarea lor (1-2), laudă pe Bonosus (3), le cere să se intereseze de sora sa (4), se plânge de compatrioţii săi şi de episcopul lor (5) şi, în sfârşit, elogiază pe mama corespondenţilor săi (6).

[141] Trei prieteni ai lui Ieronim, care duceau o viaţă ascetică la Aquileia sub conducerea episcopului Valerian. Eusebiu şi Chromatius sunt fraţi şi locuiesc în comunitate cu mama şi surorile. Chromatius va deveni apoi episcop al Aquileii. (n.P.P.)

[142] Bătălia de la Cannae a avut loc în 216 î.Hr., iar cea de la Nola în 215 î.Hr.; *cf.* CICERO, *Brutus*, 3, 12. (n.P.P.)

[143] Detalii despre această „limbă barbară" (un dialect al limbii arabe) ne oferă Fericitul Ieronim în *Viaţa fericitului Pavel, monahul tebeu*, 7. Cât priveşte vârsta sa,

nele trasate de o mână cunoscută îmi amintesc chipuri foarte dragi, tot de atâtea ori fie eu nu mai sunt aici, fie voi sunteți aici. Credeți în iubirea mea care spune adevărul, când vă scriu această scrisoare vă văd. Mai întâi, mă plâng de un lucru: de ce, dacă atâtea întinderi de mare și de pământ se află între noi, mi-ați scris o scurtă epistolă? Desigur, am meritat, căci nu v-am răspuns îndată ce voi mi-ați scris. Nu cred că v-a lipsit papirusul cât timp Egiptul face vânzări. Chiar dacă un Ptolemeu[144] ar fi închis mările, totuși regele Attalus i-ar fi trimis membrană din Pergam ca să cumpănească prin piei lipsa de papiri; de la acest loc se trage numele pergamentelor, care, prin tradiția posterității, s-a păstrat până azi. Ce [să înțeleg], așadar? Să presupun că mesagerul a fost grăbit? Totuși o noapte este de-ajuns pentru o scrisoare lungă. Oare ați fost împiedicați de altă ocupație? Nicio preocupare nu este mai presus de dragoste. Rămân două ipoteze: fie că voi v-ați lenevit, fie că eu n-am meritat. Prefer, dintre acestea, să condamn mai degrabă delăsarea voastră decât lipsa mea de merit, căci mai ușor poate să fie îndreptată neglijența decât să se nască o prietenie.

3. Bonosus, după cum scrieți, a dobândit, ca un fiu al „peștelui"[145], un loc plin de umezeală[146]; noi, spurcați de o veche vătămare, căutăm locuri uscate, ca șerpii și scorpionii. El strivește

---

trebuie să fim atenți la exagerările retorice ale autorului nostru; Ieronim avea aproximativ 30 de ani. (n.P.P.)

[144] Ptolemeu al V-lea Epiphanes, rege al Egiptului elenistic, care a interzis exportul papirusului pentru a-și proteja de concurență grandioasa Bibliotecă din Alexandria. Ca ripostă la această dispoziție, Eumenes al II-lea, regele Pergamului, ar fi avut prilejul să inventeze pergamentul (PLINIUS CEL BĂTRÂN, *Istoria naturală*, 13, 11, 70). (n.P.P.)

[145] Celebrul acrostih al creștinismului primar, foarte frecvent în literatura și iconografia creștină din primele veacuri: ΙΧΘΥΣ („pește") – Ἰεσοῦς Χριστὸς Θεοῦ Υἱὸς Σωτήρ. Originea lui rămâne, în continuare, misterioasă. Foarte probabil a apărut în directă legătură cu riturile baptismale, fiind atestat și în celebra inscripție a lui Abercius. Pasajul este inspirat din TERTULIAN, *Despre Botez*, I, 2-3: „Mai înainte de toate, aceasta nimicește botezul, potrivit naturii sale, căci viperele, aspidele și șerpii caută de obicei locurile aride și lipsite de apă. Dar noi, peștișorii, [care avem numele] potrivit lui ἰχθύν al nostru, Iisus Hristos, ne naștem în apă și nu suntem mântuiți în alt chip decât dacă rămânem în apă" (TERTULIAN, *Despre Botez*, trad., introd. și note de ierom. Policarp Pîrvuloiu, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2012, p. 72). (n.P.P.)

[146] Aluzie fie la botezul lui Bonosus, fie la retragerea sa pe o insulă, fie, cel mai probabil, la ambele, cunoscând apetența Fericitului Ieronim pentru subtilități și ambiguități. (n.P.P.)

capul șarpelui[147], noi însă suntem încă hrană șarpelui, care, din porunca Domnului, mănâncă pământ. Acela poate să urce în vârful psalmului treptelor[148], noi însă suntem pe prima treaptă, în jeluiri; nu știu dacă ne va fi dat vreodată să spunem: „Am ridicat ochii mei spre munți, de unde veni-va ajutorul meu"[149]. El, printre valurile primejdioase ale veacului, șezând pe o insulă ferită de primejdii – adică în sânul Bisericii –, după exemplul lui Ioan, poate să mănânce o carte[150]; eu însă, zăcând în mormântul ticăloșiilor mele și legat prin lanțul păcatelor, aștept chemarea din Evanghelie: „Ieronime, vino afară!"[151] Bonosus, spun eu, pentru că, potrivit profetului, toată puterea diavolului este în șale[152], a dus peste Eufrat brâul său[153], ascunzându-l acolo, într-o scorbură de piatră; apoi, găsindu-l deșirat, a cântat: „Doamne, Tu ești stăpânul rărunchilor mei, Tu ai rupt cătușele mele, Ție Îți voi închina jertfa laudei"[154]. Pe mine un adevărat Nabucodonosor[155] m-a dus încătușat la Babilon[156], adică la tulburarea minții mele; acolo, el mi-a pus un jug de robie și, încătușându-mă cu un cerc de fier, mi-a poruncit să cânt cântece despre Sion. Eu i-am spus: „Domnul dezleagă încătușații, Domnul luminează pe cei orbi" și, ca să sfârșesc pe scurt deosebirea pe care am început-o, iartă-mă, rogu-te, el așteaptă cununa.

---

[147] *Cf. Facerea* 3, 14-15.

[148] Bonosus. „Psalmii treptelor" sunt numiți cei 15 psalmi de la 119 la 133, care erau cântați de pelerinii care urcau cele 15 trepte ale templului din Ierusalim în timpul marilor sărbători anuale. Interpretarea cea mai probabilă a afirmației de aici este aceea că Bonosus, cântând ultimul psalm al treptelor, se afla foarte aproape de Orașul Sfânt. Fără îndoială, aceste trepte au fost considerate simboluri ale etapelor urcușului mistic al sufletului către desăvârșire în templul lui Dumnezeu din Ierusalimul ceresc (v. *Epistola LIII*, 8-7). (n.P.P.)

[149] *Psalmul* 120, 1.

[150] *Cf. Apocalipsa* 10, 10.

[151] Aceeași aluzie la învierea lui Lazăr (*Ioan* 11, 43-44). (n.P.P.)

[152] *Iov* 40, 11 (după versiunea *Septuagintei*; în actuala ediție ortodoxă a Bibliei, *Cartea lui Iov* este tradusă după *Textul masoretic*). (n.P.P.)

[153] Episodul plin de sumbrul simbolism din viața profetului Ieremia (v. capitolul 13, 3-9), unde destrămarea brâului purtat de profet prevestește iminenta ruină a Ierusalimului. (n.P.P.)

[154] *Cf. Psalmul* 138, 13.

[155] Un alt simbol al diavolului în exegeza patristică. (n.P.P.)

[156] Calambur ieronimian întemeiat pe o cunoscută etimologie populară ebraică (*Facerea* 11, 9): Babel ar avea sensul de „confuzie, amestecare"; însă, în realitate, numele Bab-El are înțelesul de „Poarta zeului". (n.P.P.)

4. Sora mea este rod întru Hristos al sfântului Iulian; acela a sădit, voi udați, Domnul dărui-va creșterea[157]. Iisus mi-a dăruit-o pentru rana pe care diavolul mi-a făcut-o, înapoindu-mi-o vie, și nu moartă[158]. Pentru această copilă, cum spune poetul păgân[159], mă tem de toate, chiar și de ceea ce-i sigur. Voi știți cât de alunecos este drumul adolescenței pe care și eu am lunecat și voi l-ați trecut nu fără teamă. Ea, pornind pe acest drum, trebuie sprijinită cu toate poruncile sfinte și susținută cu toate mângâierile, adică trebuie întărită prin dese epistole ale sfințiilor voastre. Și, pentru că iubirea rabdă totul[160], vă rog să cereți chiar de la papa[161] Valerian scrisoare pentru întărirea acesteia. Voi știți că sufletele tinerelor fecioare sunt deseori îmbărbătate cu aceste lucruri dacă înțeleg că cei vârstnici le poartă de grijă.

5. Căci în țara mea natală, a rusticității, pântecele este zeu[162] și se viețuiește de pe o zi pe alta; este mai sfânt cel care este mai bogat: acestei oale – după un proverb vânturat în popor – i s-a pus un capac pe potrivă[163], episcopul[164] Lupicinus – potrivit zicalei conform căreia Lucilius spune că însuși Crassus a râs o singură dată în viață[165] – avea buze ca lăptuca, asemenea unui măgar care mănâncă scaieți[166], adică un cârmaci nevolnic conduce o corabie spartă și un orb călăuzește orbi spre prăpastie, căci așa este conducătorul cum sunt și cei conduși.

6. Salutăm pe mama voastră cu aceeași cinstire pe care o cunoașteți, care, deși împărtășește cu voi sfințenia, v-a întrecut

---

157 *Cf. Psalmul* 145, 7-8.

158 Moartă datorită păcatului și vie prin har și virtute. (n.P.P.)

159 VERGILIUS, *Eneida*, IV, 298. (n.P.P.)

160 *Cf. 1 Corinteni* 13, 7.

161 Aici este vorba despre episcopul Valerian de Aquileia. Ulterior, termenul de „papă" (utilizat și pentru alți episcopi, precum cel de Alexandria) va fi rezervat în Occident numai pentru episcopul Romei. Papă are înțelesul de „părinte, tată, tătic", cu sens hipocoristic, intim, familiar, provenit din limbajul copiilor. Tertulian îl utilizează cu sens ironic (*cf. De pudicitia*, 13), însă odată cu Sfântul Ciprian și Fericitul Augustin dobândește un sens respectuos (*cf. Epistola XXX*, 8, respectiv *Epistola CCXVI*). În vremea Fericitului Ieronim era aplicat fiecărui episcop care reprezenta părintele duhovnicesc al comunității pe care o cârmuia. (n.P.P.)

162 *Cf. Filipeni* 3, 19.

163 *Patellae dignum operculum* – proverb citat și în *Epistola CXXVII*, 9. (n.P.P.)

164 În epocă, *sacerdos* avea sensul de „episcop". Nu este însă sigur dacă la Stridon își avea sediul un episcop. (n.P.P.)

165 *Cf.* CICERO, *De finibus*, V, 92.

166 *Cf. C. Lucilii carminum reliquiae*, Fridericus Marx (ed), Teubner, Lipsiae, 1905, fr. 1299.

pentru că a născut astfel de copii (se poate spune că pântecul ei este de aur), și, odată cu ea, pe surorile pe care toți le admiră, căci ele au învins firea lor și lumea și, pregătindu-și uleiul pentru candele, așteaptă sosirea Mirelui[167]. O, fericită casă[168] în care viețuiește văduva Ana[169], prorocițele fecioare[170] și un Samuel[171] geamăn hrănit în templu! O, fericite coperișuri în care noi vedem o mamă martiră încununată cu coroanele mucenicilor Macabei[172]! Căci, deși zilnic mărturisiți pe Hristos, urmându-I învățăturile, totuși la slava voastră proprie se adaugă și recunoașterea publică, întrucât prin voi, odinioară, a fost alungat din cetatea voastră veninul dogmei ariene.

Vă mirați, poate, că la sfârșitul epistolei am început un exordiu. Ce să fac? Nu pot să-mi opresc vocea din piept. Scurtimea epistolei mă împinge să tac, dar iubirea pentru voi mă constrânge să vorbesc. Limbajul este pripit, discursul confuz și dezlânat. Iubirea însă nu poate fi îngrădită de vreo regulă.

EPISTOLA VIII[173]

Lui Niceas, ipodiacon din Aquileia

Comicul Turpilius[174], vorbind despre schimbul de scrisori, spune: „Este singurul lucru care îi face pe cei absenți să fie prezenți". Nu a rostit o părere falsă, deși în fapt nu este adevărat. Căci ce se află, ca să spun așa, atât de prezent între absenți, decât să le vorbești și să îi asculți prin epistole pe cei pe care îi iubești? Chiar și acei oameni necultivați ai Italiei pe care

---

[167] Aluzie la celebra parabolă a celor zece fecioare; v. *Matei* 25, 1. (n.P.P.)
[168] Referința este, bineînțeles, la familia lui Eusebiu și Chromatius. (n.P.P.)
[169] *Cf. Luca* 2, 36-37.
[170] *Cf. Faptele* 21, 9.
[171] *1 Regi* 2, 18.
[172] *Cf. 2 Macabei* 7, 20-41.
[173] În această scurtă epistolă (deșertul Chalkis, 375-376), Fericitul Ieronim îi scrie lui Niceas, prieten al său și ipodiacon la Aquileia, succesorul lui Chromatius la scaunul episcopal de aici. Epistola dă mărturie despre interesul constant al Fericitului Ieronim (acum eremit) cu privire la prieteni și la patrie. (n.P.P.)
[174] Turpilius, poet comic, citat de Servius în comentariile sale referitoare la opera lui Vergilius. Din creația lui Turpilius s-au păstrat câteva fragmente.

Ennius[175] îi numea *casci* și care, cum spune Cicero în *Retorica*[176] sa, „își duceau viața cu hrană sălbatică", mai înainte de folosirea papirusului și a pergamentului, își trimiteau vești unii altora prin scrisori scrise pe tăblițe[177] cioplite din lemn sau pe coji de arbori; de aceea purtătorii lor se numeau *tabellarii*, iar scriitorii lor *librarii*, de la coaja copacului[178]. Prin urmare, într-o lume atât de șlefuită de cultură, noi cu atât mai mult nu trebuie să trecem cu vederea ceea ce au făcut cei care duceau o viață brută și necioplită și care, într-un anume fel, nu știau ce este civilizația[179].

Iată că fericitul Chromatius, împreună cu sfântul Eusebiu, fratele său nu mai mult prin natură decât prin caracter, m-a provocat printr-o îndatoritoare scrisoare. Plecând de lângă noi acum, tu mai degrabă destrami decât unești noua noastră prietenie, ceea ce oprește, cu înțelepciune, Laelius[180]; numai dacă, poate, Orientul îți este atât de urât încât te temi că o scrisoare de-a ta nu ajunge aici. Trezește-te, trezește-te, ridică-te din somn, dăruiește o singură foaie de papirus afecțiunii în timp ce te bucuri de patrie și suspini, poate, după călătoria pe care am făcut-o odinioară împreună! Dacă mă iubești, răspunde-mi; dacă ești mânios, scrie-mi chiar mânios. Dorința mea își va afla o mare alinare dacă voi primi scrisoarea unui prieten, fie el și mânios.

EPISTOLA IX[181]

Către Chrysokomas[182], monah la Aquileia

Câtă prietenie am pentru tine, Heliodor, atât de drag amândurora, chiar el, care te iubește nu mai puțin decât te iubesc eu, a

[175] După Ennius, *casci* ar fi cei mai vechi locuitori din Latium; după Festus, *cascus* înseamnă „antic". Varro considera că termenul *cascus* este de origine sabină; v. ENNIUS, *Annales*, 24 (ed. Vahlen).

[176] CICERO, *De inventione*, I, 2, 3-6, dar și *Tusculanae*, I, 27.

[177] În latină: *tabella*.

[178] În latină: *liber*. Într-adevăr, *liber* are sensul inițial de „scoarță de copac", utilizată și pentru scriere; *cf.* Alfred ERNOUT et Antoine MEILLET, *Dictionnaire étymologique de la langue latine*, Klincksieck, Paris, 2001, *s.v. liber*. (n.P.P.)

[179] Literal: „condiție umană, umanitate".

[180] CICERO, *Laelius de amicitia*, 76. Laelius, citându-l pe Cato, afirma în realitate că, în clipa în care vrem să încheiem o prietenie cu cineva, trebuie să o „destrămăm încet, încet, nu să o sfâșiem". (n.P.P.)

[181] Deșertul Chalkis, 375-376. Fericitul Ieronim cere socoteală pentru concizia epistolei primite. Concordia este un oraș aproape de Aquileia. (n.P.P.)

[182] Nu avem alte informații despre destinatarul epistolei de față. Unele manuscrise ne oferă numele de Chrysogonus. Foarte probabil acesta era un prieten de tinerețe al lui Ieronim, poate din Aquileia. (n.P.P.)

putut să-ţi arate cu sinceritate: cum răsună mereu numele tău pe buzele mele, cum îmi amintesc, în fiecare convorbire, de plăcuta-ţi tovărăşie, cum îţi admir smerenia, cum îţi slăvesc virtutea şi îţi laud harul.

Dar tu? Aşa cum lincşii[183] au prin natură darul de a nu-şi aminti ceea ce se află în faţa lor atunci când privesc în urmă şi ca mintea lor să piardă ceea ce ochii încetează să vadă, tot astfel şi tu, uitând cu totul de prietenia noastră, nu doar că ai şters, ci, cum se spune, ai răzuit adânc în ceară acea epistolă despre care Apostolul spune că e scrisă în inima creştinilor[184]. Şi, într-adevăr, acele fiare sălbatice despre care am vorbit, atunci când prind, sub ramul frunzos de arbor, caprele iuţi sau un animal atât de temător cum e cerbul, ele se agaţă de prada care aleargă zadarnic, de vreme ce îşi poartă cu sine vrăjmaşul; căci fiara, cocoţată în spinare, sfâşie cu bot turbat şi îşi aminteşte că trebuie să vâneze doar când pântecele gol îi irită gâtul uscat de foame; îndată ce sălbăticiunea s-a hrănit cu sânge şi şi-a îndestulat măruntaiele, vine, după ghiftuire, uitarea şi nu se va îngriji să mai vâneze ceva până când foamea îi va trezi memoria.

Tu, care nu eşti încă sătul de noi, de ce totuşi uneşti exordiul cu concluzia? De ce pierzi înainte să câştigi? Doar dacă nu invoci în apărarea nepăsării tale scuza care o însoţeşte mereu: că n-ai avut ce să-mi scrii, când chiar acest fapt trebuia să mi-l scrii, că nu ai avut ceva să-mi scrii.

EPISTOLA X[185]

Către bătrânul Pavel[186] din Concordia

1. Scurtimea vieţii omului este pedeapsa păcatelor şi, adesea, chiar în clipa când cineva vede lumina zilei moartea urmează naşterii, dând astfel mărturie că lumea lunecă zilnic în patimă[187].

---

[183] Mamifer înrudit cu pisica sălbatică, cunoscut şi sub numele de „râs". (n.P.P.)
[184] Aluzie la 2 *Corinteni* 3, 2.
[185] Deşertul Chalkis, 377. Epistola de faţă are caracter panegiric, exprimând preţuirea pentru venerabilul cărturar şi fost secretar al Sfântului Ciprian. (n.P.P.)
[186] V. nota la *Epistola V*, 2.
[187] *Cf.* HORATIUS, *Epistole*, II, 1, 94. (n.P.P.)

Căci, îndată ce șarpele[188] l-a făcut să cadă pe pământ pe primul locuitor al Paradisului, după ce l-a învăluit cu încolăcirile-i de viperă, nemurirea s-a schimbat în viață muritoare, viață care era un fel de nemurire de grad secund, [căci ea dura] nouă sute de ani și mai mult, iar blestemul contra omului a fost astfel amânat. După aceea, ca urmare a sporirii treptate a păcatelor, sacrilegiul uriașilor[189] a provocat naufragiul întregului pământ. După ceea ce aș numi botezul[190] curățirii lumii, viața omului s-a redus la un timp scurt[191]. Chiar și această durată aproape că am pierdut-o, căci păcatele noastre nu au încetat să lupte împotriva lui Dumnezeu. Câți dintre noi depășesc astăzi vârsta centenară sau, dacă au atins-o, se căiesc că au ajuns la ea, după cum adeverește și Scriptura în *Cartea Psalmilor*: „Zilele vieții noastre, șaptezeci de ani, dacă sunt mai mulți, optzeci de ani, iar tot restul este trudă și durere"[192]?

2. La ce bun, vei zice, toate acestea scoase dintr-un înalt principiu și începute de atât de departe, încât, pe drept, oricine ar putea să se amuze în privința noastră în spiritul lui Horatius: „Și el începe războiul troian de la oul cu gemeni"[193]? Ei bine, ca să laud cu vorbe cuvenite bătrânețea ta și capul tău albit precum cel al lui Hristos[194]. Iată ciclul centenar al anilor tăi deja se rotește și tu, care respecți mereu poruncile Domnului, pregătești fericirile vieții viitoare prin exemplul faptelor prezente. Ochii tăi cu privire clară sunt ageri, picioarele tale lasă urme sigure, auzul îți este pătrunzător, dinții albi, glasul sonor, trupul robust și plin de vlagă. Părul alb contrastează cu roșeața obrajilor, puterea ta nu se potrivește cu vârsta ta. Bătrânețea înaintată nu ți-a sleit tăria

---

[188] V. *Facerea* 3.

[189] V. *Facerea* 6, 4-6.

[190] Aluzie la potopul relatat în Vechiul Testament (*Facerea* 6-8); v. și *1 Petru* 3, 20-21.

[191] „Dar Domnul Dumnezeu a zis: «Nu va rămâne Duhul Meu pururea în oamenii aceștia, pentru că sunt numai trup. Deci zilele lor să mai fie o sută douăzeci de ani!»" (*Facerea* 6, 3).

[192] *Psalmul* 89, 10-11.

[193] *Cf.* HORATIUS, *Ars poetica*, 147. Sensul acestei expresii este acela de a începe tratarea unei chestiuni mergând până la originile cele mai îndepărtate ale acelei probleme; în românește, o sintagmă echivalentă ar fi: „a începe istorisirea cu Adam și Eva". Potrivit mitologiei grecești, Elena din Troia (sora gemenilor Castor și Pollux și *cassus belli* al celebrului război troian) se născuse odată cu frații săi din oul Ledei, după ce aceasta fusese vizitată de Zeus sub forma unei lebede. (n.P.P.)

[194] *Cf. Apocalipsa* 1, 14 și *Daniel* 7, 9.

memoriei, cum vedem de cele mai multe ori, sângele rece nu a slăbit ascuţimea spiritului cald, chipul nu-ţi este zbârcit, nici fruntea brăzdată de riduri, iar condeiul rătăcind peste cărările încrustate în ceară[195] nu este călăuzit de o mână tremurătoare. În tine Domnul ne arată puterea învierii viitoare, ca să ştim că păcatul este pricina pentru care oamenii, trăind încă, mor mai înainte în carnea lor şi că virtutea este pricina pentru care tu imiţi tinereţea la o vârstă înaintată. Şi, deşi vedem că mulţi, chiar păcătoşi fiind, au această sănătate a trupului, totuşi diavolul lucrează pentru ei ca să păcătuiască, dar ţie Dumnezeu îţi face acest dar ca să te bucuri.

3. Cei mai învăţaţi dintre greci, despre care Cicero spune foarte frumos, în *Pro Flacco*: „Uşurinţă înnăscută şi vanitate erudită"[196], rosteau laude regilor şi principilor lor, primind plată pentru acestea. Şi eu, făcând acum acest lucru, cer preţ pentru laude. Şi să nu socoţi că este puţin ceea ce te rog. Doresc de la tine mărgăritarul[197] Evangheliei: „Cuvintele Domnului, cuvinte neprihănite, argint al pământului lămurit în foc, curăţat de şapte ori"[198]. Mă refer la *Comentariile* lui Fortunatianus[199], apoi, pentru a cunoaşte persecutorii, la *Istoria* lui Aurelius Victor[200] şi *Epistolele* lui Novatianus[201], pentru ca noi, cât timp cunoaştem vorbele

---

[195] Anticii foloseau pentru scris tăbliţe de lemn acoperite cu ceară, în care gravau literele cu un condei metalic. (n.P.P.)

[196] CICERO, *Pro Flacco*, frag. 2.

[197] *Cf. Matei* 13, 45-46.

[198] *Cf. Psalmul* 11, 6. Există mai multe variante ale acestui verset între manuscrisele *Vulgatei*, ca, de pildă: „lămurit în foc, încercat de şapte ori"; „lămurit în foc, încercat în pământ, curăţat de şapte ori". (n.P.P.)

[199] Fortunatianus, de origine africană, a fost predecesorul lui Valerian pe tronul episcopal de Aquileia, din păcate influenţat de arianism. În *De viris illustribus*, 197, Fericitul Ieronim catalogheazǎ *Comentariile* acestuia drept marcate de un „stil frust şi concis". Totodată, lui Fortunatianus îi este reproşată nefasta influenţă exercitată asupra papei Liberius. (n.P.P.)

[200] Sextus Aurelius Victor (320-390 d.Hr.) a fost un istoric şi om politic roman, autor al unor lucrări istorice de mici dimensiuni, ca *De cesaribus, De viris illustribus Romae.* Fericitul Ieronim este interesat de aflarea unor detalii despre persecuţiile anticreştine. (n.P.P.)

[201] În 251, nefiind ales papă, ambiţiosul şi cultivatul preot roman Novatianus se revoltă împotriva papei Cornelius, acuzându-l de o atitudine prea îngăduitoare faţă de *lapsi* – cei care tăgăduiseră creştinismul în vremea persecuţiei lui Decius. Totodată, contesta şi validitatea sacramentelor săvârşite de clericii care au apostaziat şi apoi au revenit în Biserică. Novatianus este primul teolog al Romei care scrie în latină (*De Trinitate*, scrisă în jurul anului 250; v. FERICITUL IERONIM, *De viris illustribus*, 70). Aici

veninoase ale acestui schismatic, să bem cu mai multă plăcere antidotul Sfântului Mucenic Ciprian[202].

Între timp, ți-am trimis ție, adică bătrânului Pavel, o lucrare despre un Pavel[203] și mai în vârstă, la care am lucrat mult pentru a-mi simplifica stilul întru folosul [cititorilor] mai puțin cultivați. Nu știu cum se face, dar, deși plină de apă, carafa păstrează același miros pe care l-a avut când era nouă[204]. Dacă acest dar mărunt îți place, noi avem și altele pregătite, care vor naviga spre tine împreună cu foarte multe mărfuri orientale, dacă Sfântul Duh va sufla prielnic.

EPISTOLA XI[205]

Către fecioarele din Haemona[206]

Scurtimea epistolei mele este semnul că mă aflu în pustie. Am rezumat un lung discurs într-un spațiu mic, pentru că, pe de o parte, voiam să vorbesc cu voi mai îndelung, iar pe de altă parte, micimea tăbliței mă silea să tac. Acum însă istețimea a învins lipsa. Scrisoarea este, într-adevăr, mică, dar convorbirea este lungă. Și totuși, în această clipă de cumpănă, remarcați afecțiunea mea, de vreme ce nici lipsa materialului de scris nu a putut să mă împiedice să scriu.

Iertați-mă, vă rog, că mă plâng! Căci vorbesc rănit, vorbesc lăcrimând și mâniat. Nu mi-ați trimis nici măcar un rând, mie

---

probabil că Ieronim cere corespondența lui Novatianus cu Sfântul Ciprian al Cartaginei referitoare la creștinii apostați. (n.P.P.)

202 Sfântul Ciprian al Cartaginei, un oponent fervent al extremismului rigorist al lui Novatianus, care a întemeiat o Biserică separată, a „celor puri", distanțându-se de „corupta și decăzuta" Biserică a Romei. *De lapsi* și *De catholicae unitate Ecclesiae* au fost alcătuite de Sfântul Ciprian ca reacție la mișcarea donatistă. (n.P.P.)

203 *Viața fericitului Pavel, monahul tebeu*, publicată în volumul FERICITUL IERONIM, *Trei vieți de monahi. Împotriva lui Helvidius. Epistole*, traduceri de Ioana Costa și Constantin Răchită, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 2012. (n.P.P.)

204 *Cf.* HORATIUS, *Epistole*, I, 2, 69-70.

205 Deșertul Chalkis, 376. Fericitul Ieronim își cere iertare pentru scurtimea epistolei. El se simte rănit de o dispută anterioară avută cu destinatarii care nu sunt menționați; probabil faptul are legătură cu motivul pentru care a părăsit Aquileia. (n.P.P.)

206 Haemona (astăzi Ljubljana) era una dintre cele mai importante localități ale provinciei Pannonia. (n.P.P.)

care de atâtea ori v-am fost de folos. Știu bine că nu există nicio legătură între lumină și întuneric[207], nicio însoțire între robii Domnului și păcătoși. Totuși curtezana a spălat picioarele Domnului cu lacrimi[208], câinii mănâncă din fărâmiturile stăpânilor[209] și Însuși Mântuitorul a venit să-i cheme nu pe cei drepți, ci pe cei păcătoși[210]: „Căci n-au trebuință de doctor cei sănătoși". El preferă pocăința păcătosului, nu moartea lui[211], și aduce pe umerii[212] Săi oaia rătăcită[213], iar tatăl primește vesel pe fiul risipitor când se întoarce „acasă"[214]. Ba încă Apostolul spune: „Să nu judeci înainte de vreme"[215]; „căci cine ești tu să judeci pe sluga altuia? Pentru stăpânul său stă sau cade"[216]; și încă: „Cine stă neclintit să ia seama să nu cadă"[217]; sau încă: „Purtați-vă poverile unii altora"[218].

Surori mult iubite, într-un fel judecă răutatea oamenilor, și într-alt fel Hristos! Nu este aceeași sentința judecății Sale cu cea din ungherul clevetitorilor. Multe căi par drepte oamenilor, dar apoi le găsesc strâmbe[219]; și într-un vas de lut este ascunsă adesea o comoară[220]. Petru s-a lepădat de trei ori[221], dar lacrimile sale amare l-au așezat la locul său. Cel căruia i se iartă mai mult iubește mai mult[222]. Nu se vorbește despre toată turma, dar mântuirea unei singure oi bolnave bucură îngerii în cer[223]. Cui îi pare fapt nevrednic să audă de la Domnul: „Prietene, dacă Eu sunt bun, de ce ochiul tău este rău?"[224]

---

[207] *Cf. 2 Corinteni* 6, 14.
[208] *Cf. Luca* 7, 38.
[209] *Cf. Matei* 15, 27.
[210] *Cf. Matei* 9, 13.
[211] *Cf. Iezechiel* 33, 11.
[212] *Cf. Luca* 15, 5.
[213] *Cf. Luca* 5, 31.
[214] *Cf. Luca* 15, 20.
[215] *1 Corinteni* 4, 5.
[216] *Romani* 14, 4.
[217] *1 Corinteni* 10, 12.
[218] *Galateni* 6, 2.
[219] *Cf. Pildele* 14, 12; *Iezechiel* 18, 25.
[220] *Cf. 2 Corinteni* 4, 7.
[221] *Cf. Matei* 26, 69-75.
[222] *Cf. Luca* 17, 47.
[223] *Cf. Luca* 15, 4-7.
[224] *Matei* 20, 15.

EPISTOLA XII[225]

Către monahul Antonie[226], la Haemona

Domnul nostru, stăpân al smereniei, în timp ce ucenicii Săi discutau despre demnitate, a luat la Sine un prunc şi a rostit: „Oricare dintre voi care nu se va fi schimbat precum un prunc nu poate să intre în Împărăţia cerurilor"[227]. Ca să nu pară că doar propovăduieşte fără să făptuiască, Îşi întregeşte vorbele cu propria pildă când spală picioarele ucenicilor Săi[228], când îl primeşte la Sine pe trădător cu un sărut[229], când stă de vorbă cu samariteanca[230], când discută despre Împărăţia cerurilor cu Maria, care stă la picioarele Lui[231], când, înviind din moarte, li Se arată mai întâi unor biete femei[232]. Satana însă s-a prăbuşit de pe culmile arhanghelilor nu din altă pricină decât din trufie[233], contrariul smereniei. Şi poporul iudeu a fost nimicit, căci, în timp ce pretindea băncile dintâi şi cerea să i se plece lumea în piaţă[234], poporul păgân, pe care îl socotea mai înainte ca o picătură într-o fântână[235], i-a luat locul. Contra sofiştilor veacului şi a înţelepţilor lumii sunt trimişi Petru şi Iacov, pescarii; de aceea spune Scriptura: „Dumnezeu celor mândri le stă împotrivă, iar celor smeriţi le dă har"[236]. Vezi, frate, ce rău este să ai vrăjmaş pe Dumnezeu!? Pentru acest motiv, în Evanghelie, fariseul trufaş este dispreţuit şi vameşul smerit[237] este ascultat.

Ţi-am trimis zece scrisori, dacă nu mă înşel, pline de atenţie şi rugăminţi; tu nu te-ai învrednicit să-mi trimiţi nici măcar o

[225] Vezi nota la titlul epistolei anterioare.
[226] Monah la Haemona căruia Fericitul Ieronim i-a scris câteva epistole, fără a primi însă răspuns. (n.P.P.)
[227] *Matei* 18, 3.
[228] *Cf. Ioan* 13, 5.
[229] *Cf. Matei* 26, 48.
[230] *Cf. Ioan* 4, 7-29.
[231] *Cf. Luca* 10, 39.
[232] *Cf. Marcu* 16, 9.
[233] *Cf. Isaia* 14, 12-15.
[234] *Cf. Matei* 23, 6.
[235] *Cf. Isaia* 40, 15.
[236] *1 Petru* 5, 5.
[237] *Cf. Luca* 18, 10-14.

bombăneală. În timp ce Domnul vorbește cu robii Săi, tu, frate, nu vorbești cu fratele tău. Prea multă ocară, vei spune! Crede-mă, dacă nu m-ar împiedica respectul față de cuvântul scris, pentru această ofensă ți-aș arunca atâtea [în față] că ai începe să-mi scrii, dacă nu pentru altceva, măcar de mânie. Dar, pentru că a te mânia este omenește, iar a nu rosti ocări este creștinește, întorcându-mă la vechiul meu obicei, te rog din nou să iubești pe cel care te iubește și să trimiți, tu, rob al lui Hristos, o vorbă unui rob asemenea ție.

EPISTOLA XIII[238]

Către Castorina, mătușă după mamă

Ioan, Apostol și evanghelist, spune în *Epistola* sa: „Cine urăște pe fratele său este ucigaș"[239]. Pe bună dreptate. De vreme ce uciderea se naște adesea din ură, cel care urăște, chiar dacă încă nu a lovit cu sabia, este totuși ucigaș în sufletul său. De ce, vei spune, începi astfel? Pentru că, eliberându-ne de vechea ranchiună, pregătim un sălaș curat pentru Domnul în inima noastră. „Mâniați-vă", spune David, „dar nu păcătuiți."[240] Ca să fie mai bine înțeles, Apostolul explică mai clar: „Soarele să nu apună peste mânia voastră"[241]. Ce vom face în ziua Judecății, când soarele va apune nu pentru o zi, ci pentru atâția ani, fiind martor al mâniei noastre? Dumnezeu spune în Evanghelie: „Dacă vei duce darul tău la altar și acolo îți vei aminti că fratele tău are ceva împotriva ta, lasă darul tău acolo, înaintea altarului, și mergi mai întâi să te împaci cu fratele tău și apoi vei aduce darul tău"[242]. Vai mie, sărmanul, ca să nu spun vai ție, căci atâta timp n-am adus ofrandă la altar, sau am adus-o fără folos, pentru că mânia stăruia! Cum de am rostit mereu în ruga noastră zilnică: „Iartă-ne

[238] Data epistolei: probabil 275 sau 276. În această epistolă, Fericitul Ieronim, certat cu mătușa sa, îi propune împăcarea. El are relații încordate cu familia sa din pricina caracterului său dificil, dar și din cauză că rudele sale nu-i răspundeau la scrisori.

[239] *1 Ioan* 3, 15.

[240] *Psalmul* 4, 5.

[241] *Efeseni* 4, 26.

[242] *Matei* 5, 23-24.

nouă datoriile[243] noastre, precum și noi iertăm datornicilor noștri"[244], când sufletul nu se potrivește cu vorbele și rugăciunea cu faptele? Așadar, mă rog, cum mă rugasem și într-o scrisoare de anul trecut, să avem pacea pe care Domnul ne-a dăruit-o nouă[245]. Și dorința mea și gândul tău Hristos le vede: pe scurt, înaintea Judecății Sale, buna noastră înțelegere, restabilită sau ruptă, va merita răsplată sau pedeapsă. Dar, dacă tu nu vei voi – să ne ferească Dumnezeu! –, eu voi fi liber; această scrisoare, când va fi citită, mă va elibera.

EPISTOLA XIV[246]

Către Heliodor, monahul

1. Cu câtă râvnă și cu câtă dragoste m-am străduit să rămânem împreună în pustiu, doar inima ta știe, conștientă fiind de dragostea noastră unul pentru altul. Cu câte tânguiri, cu ce durere și cu ce jale ți-am urmărit plecarea, martoră este chiar această scrisoare înmuiată, după cum vezi, în lacrimi. Însă tu, ca un încântător copil, tăinuind refuzul prin dezmierdări, m-ai ținut îmbrățișat, iar eu, nepregătit, nu știam ce să fac. Să tac? Însă ce voiam cu atâta ardoare nu puteam ascunde prin cumpătare. Să te implor? Dar tu nici nu voiai să asculți, fiindcă nu mă iubeai în aceeași măsură. Dragostea mea disprețuită a făcut singurul lucru pe care l-a putut face. Pe cel pe care n-a fost în stare să-l aibă de față, îl va căuta în lipsă. De altfel, chiar tu însuți mi-ai cerut ca, după ce eu voi fi plecat în pustiu, să-ți trimit o invitație scrisă de

---

243 *Debitum* – „datorie financiară, obligație, datorie, slăbiciune, infirmitate, neputință" îl traduce pe grecescul ὀφείλημα – „datorie financiară, ceea ce este datorat în mod just sau legal". În mod metaforic, termenul primește semnificația de „ofensă, jignire, păcat, datorie către Dumnezeu sau aproapele". La rândul său, termenul grecesc este un calc după un derivat al verbului aramaic *hayyab*, care avea același sens ca ὀφείλω – „a datora". (n.P.P.)

244 *Matei* 6, 12.

245 *Cf. Ioan* 14, 27.

246 Deșertul Chalkis, 376. În această scrisoare dedicată prietenului său Heliodor, Fericitul Ieronim îi cere acestuia să îl viziteze în deșert, căci nădăjduia că îl va convinge să urmeze împreună viața ascetică făcând elogiul acestui mod de viețuire. Epistola a devenit celebră, fiind mereu transcrisă și cunoscând o circulație remarcabilă în mediile monastice apusene. (n.P.P.)

mâna mea[247]; şi eu făgăduisem că o voi face. Te invit, deci grăbeşte-te! Nu vreau să-ţi aminteşti de lipsurile vremurilor trecute – deşertului îi place goliciunea[248] – şi nici nu vreau să te sperie strâmtorările călătoriei de altădată. Tu, care crezi în Hristos, să crezi şi în cuvintele Lui: „Căutaţi mai întâi Împărăţia lui Dumnezeu [şi dreptatea Lui] şi toate acestea vor fi aşezate lângă voi”[249]. Nu trebuie să iei cu tine nici desagă şi nici toiag[250]; este destul de bogat cel care este sărac împreună cu Hristos.

2. Dar ce fac acum? Nechibzuitul de mine, te implor din nou? Ducă-se rugăminţile, să dispară mângâierile! Prietenia mea rănită are dreptul de a se înfuria. M-ai dispreţuit când te rugam, dar, poate, îmi vei asculta reproşurile. Ce faci tu în casa părintească, delicatule ostaş[251]? Unde este meterezul, unde este şanţul, unde este iarna petrecută în cort[252]? Iată, din cer trompeta sună, pe nori generalul înarmat înaintează pentru a supune lumea! Iată, sabia cu două tăişuri, ieşind din gura regelui[253], este gata să secere totul din calea ei; haide şi tu, mi te ridică din pat la luptă, din umbră la soare! Trupul tău obişnuit cu tunica nu rabdă povara platoşei, capul tău acoperit cu pânză de in refuză coiful, mânerul aspru al sabiei îţi zdreleşte mâna moleşită de odihnă. Ascultă porunca[254] Regelui tău: „Cine nu este cu Mine este împotriva Mea şi cine nu adună cu Mine risipeşte”[255]! Aminteşte-ţi ziua în care, tânăr recrut, împreună îngropat în botez cu Hristos[256], ai jurat în cuvintele tainei[257]: în numele Lui nu vei cruţa nici pe mama ta, nici pe tatăl tău. Dar iată, duşmanul în-

---

[247] Detaliu util pentru datarea epistolei. (n.P.P.)

[248] *Cf.* VERGILIUS, *Georgice*, I, 298.

[249] *Matei* 6, 33. *Vulgata* va utiliza termenul *adiicientur vobis* – „vor fi adăugate vouă”.

[250] *Cf. Matei* 10, 10.

[251] *Delicate miles* – ironie tăioasă a Fericitului Ieronim. Heliodor făcuse serviciul militar mai înainte de a deveni monah. Studiul lui Harnack despre terminologia militară în literatura creştină rămâne de referinţă (*Militia Christi. Die Christliche Religion Und Der Soldatenstand in Den Ersten Drei Jahrhunderte*, Tübingen, 1905). Monahismul însuşi va fi valorizat ca o „oştire spirituală”.

[252] Pasaj inspirat din TERTULIAN, *Către martiri*, 3.

[253] *Cf. Apocalipsa* 1, 16.

[254] Literal: „edictul”. Aşadar, lege cu valabilitate universală şi obligatorie.

[255] *Luca* 11, 23.

[256] *Cf. Romani* 6, 2-13; *Coloseni* 2, 12.

[257] *Sacramentum*.

cearcă să-L ucidă pe Hristos în inima ta; iată că tabăra vrăjmașă năzuiește la darul[258] pe care l-ai primit pentru a te lupta. Chiar dacă micuțul tău nepot[259] o să se țină de gâtul tău, chiar dacă, cu părul răvășit și veșmântul rupt, mama ta îți va arăta sânii cu care te-a hrănit, chiar dacă tatăl tău o să stea culcat pe prag, calcă-l în picioare[260] și treci, cu ochii uscați[261] zboară spre drapelul crucii! A fi crud în această împrejurare este o formă de evlavie.

3. Va veni apoi ziua în care, victorios, te vei întoarce în patrie, în care tu, bărbat puternic și încoronat, vei păși în Ierusalimul ceresc[262]. Atunci vei primi dreptul de cetățenie alături de Pavel[263]; atunci vei cere dreptul la aceeași cetățenie și pentru părinții tăi; atunci te vei ruga și pentru mine, eu, cel care te-am încurajat să învingi. Bineînțeles, nu nesocotesc piedicile despre care tu spui că te rețin. Nu avem nici inimă de fier și nici măruntaie de piatră, nu ne-am născut din stâncă și nici n-am fost alăptați de tigroaicele din Hyrcania[264]. Și noi am trecut prin acestea. Acum, sora ta văduvă te îmbrățișează cu brațele ei mângâietoare; acum, acei sclavi cu care ai crescut spun: „Cui ne lași să slujim?”[265]; acum, dădaca de altădată, bătrână deja, și tatăl care te-a crescut, al doilea în iubirea față de tine după cel firesc, strigă: „Așteaptă puțin și îngroapă-ne pe noi care vom muri!” Poate că și dădaca, cu sânii veștejiți și cu fruntea brăzdată de riduri, repetă vechiul cântec cu care te legăna[266]. Să spună, dacă vor, și erudiții: „În tine se reazemă toată casa care se clatină”[267]. Ușor vor rupe aceste legături dragostea de Hristos și teama de focul gheenei.

Vei spune, poate: „Sfânta Scriptură ne învață că trebuie să ascultăm de părinți”[268]; dar cine îi iubește pe ei mai mult decât pe

---

[258] *Donativum* reprezenta un dar făcut de împărat militarilor în împrejurări speciale. (n.P.P.)

[259] E vorba de Nepotianus, nepotul lui Heliodor, pe atunci de vârstă fragedă. Lui Nepotianus, Fericitul Ieronim îi va adresa *Epistola LII*, iar *Epistola LX* lui Heliodor la moartea lui Nepotianus. (n.P.P.)

[260] *Cf.* SENECA RETORUL, *Controversiae*, 1, 8, 15. (n.P.P.)

[261] *Cf.* HORATIUS, *Ode*, I, 3, 18. (n.P.P.)

[262] *Cf. Evrei* 12, 22.

[263] Aluzie la episodul din *Faptele* 22, 25 ș.u. (n.P.P.)

[264] *Cf.* VERGILIUS, *Eneida*, IV, 366. (n.P.P.)

[265] VERGILIUS, *Eneida*, II, 677-678.

[266] *Cf.* PERSIUS, *Satire*, III, 18.

[267] VERGILIUS, *Eneida*, XII, 59.

[268] *Cf. Ieșirea* 20, 12.

Hristos își pierde sufletul[269]. Dușmanul ține sabia ca să mă omoare, și eu mă voi gândi la lacrimile mamei? Din cauza tatălui voi dezerta din armată? Lui nu-i datorez, din pricina lui Hristos, grija înmormântării; sau, dacă sunt al lui Hristos, atunci o datorez tuturor[270]? Prin sfaturile pline de teamă pentru Domnul, Care mergea să sufere, Petru a devenit piatră de poticnire[271]. Pavel le răspunde fraților care nu-l lăsau să meargă la Ierusalim: „Ce faceți voi, plângeți și-mi tulburați inima? Eu sunt pregătit nu doar să fiu înlănțuit, ci chiar să mor la Ierusalim pentru numele Domnului nostru Iisus Hristos". Acest berbec al grijii necugetate, prin care se risipește credința, trebuie să-și frângă zelul de zidul Evangheliei: „Mama mea și frații mei sunt cei care fac voia Tatălui meu Celui din ceruri"[272]. Dacă ei cred în Hristos, să fie binevoitori și față de mine, care voi lupta în numele Lui, iar dacă nu cred, atunci „morții să-și îngroape morții lor"[273].

4. „Așa-i", zici tu, „dar numai în cazul mucenicilor." Greșești, frate, greșești dacă socoți că un creștin nu e prigonit neîncetat; chiar acum, în timp ce tu te lupți foarte înfocat, nu știi dacă nu ești învins. Vrăjmașul nostru, precum un leu care rage, dă târcoale, căutând pe cine să sfâșie[274], și tu crezi că suntem netulburați? „El stă în ascunzătoare cu cei bogați, ca să-l ucidă într-ascuns pe cel nevinovat; ochii lui privesc pe cel sărac; pândește din ascunziș, ca leul din peștera sa; pândește ca să răpească pe sărac"[275]; și tu, care vei fi pradă, te bucuri de un somn dulce[276], acoperit de umbra unui copac frunzos? Pe mine ba mă ispitește luxul, ba lăcomia încearcă să mă învăluie, ba pântecele vrea să-mi fie zeu[277] în locul lui Hristos; pofta mă împinge să alung Duhul

[269] *Cf. Matei* 10, 37.

[270] Frază obscură și în original. Probabil se face aluzie la episodul din *Matei* 8, 21-22: „Un altul dintre ucenici I-a zis: «Doamne, dă-mi voie întâi să mă duc și să îngrop pe tatăl meu». Iar Iisus i-a zis: «Vino după Mine și lasă morții să-și îngroape morții lor»". (n.P.P.)

[271] Joc de cuvinte între numele lui Petru și *[petra] scandalum* – „piatră care provoacă împiedicarea, căderea". *Cf. Matei* 16, 22-23. (n.P.P.)

[272] *Matei* 12, 50.

[273] *Luca* 9, 60.

[274] *Cf. 1 Petru* 5, 8.

[275] *Psalmul* 9, 28-29.

[276] *Cf.* VERGILIUS, *Georgice*, II, 470.

[277] *Cf. Filipeni* 3, 19.

Sfânt Care sălășluiește în mine[278], să pângăresc templul Lui[279]; mă urmărește, zic eu, dușmanul „ale cărui nume sunt o mie, o mie de vicleșuguri de a vătăma”[280], și eu nefericitul mă voi considera victorios în timp ce voi fi luat prizonier?

5. Nu vreau, preaiubite frate, ca, cercetând greutatea greșelilor, să socotești că aceste rătăciri despre care [tocmai] am vorbit sunt mai mici decât cea a idolatriei. Ascultă mai bine părerea Apostolului, care spune: „Dar aceasta s-o știți bine, înțelegând că niciun desfrânat sau necurat sau vreun înșelător – ceea ce înseamnă idolatrie – nu are moștenire în Împărăția lui Dumnezeu și a lui Hristos”[281]. Și, ca o regulă generală: să se știe că este împotriva lui Dumnezeu ceea ce este al diavolului și ce este al diavolului este idolatrie și toți idolii i se supun lui; și totuși într-un alt loc numește în chip deschis și pe nume, zicând: „Omorâți mădularele voastre care sunt pe pământ: desfrânarea, necurăția, pofta cea rea și lăcomia, care sunt slujire la idoli, pentru care vine mânia lui Dumnezeu”[282]. Slujirea idolului nu este doar când cineva apucă cu două degețele tămâie și o aruncă peste cărbunii aprinși ai altarului sau când varsă vin curat într-o cupă pentru libații.

Să spună că lăcomia nu este idolatrie acela care poate numi dreptate faptul de a-L vinde pe Domnul pe 30 de arginți[283]; să tăgăduiască sacrilegiul luxului acela care a pângărit mădularele lui Iisus Hristos, jertfă vie și plăcută lui Dumnezeu[284], printr-o legătură nelegiuită cu victimele poftelor publice; să nu-i declare idolatri pe aceștia, dar să fie asemenea celor care, potrivit *Faptelor Apostolilor*, păstrându-și o parte din prețul de vânzare a averii lor, au fost de îndată pedepsiți și loviți de moarte[285]. Ia seama, fratele meu: nu-ți este îngăduit să păstrezi ceva din bu-

---

278 *Cf. 2 Timotei* 1, 14.
279 *Cf. 1 Corinteni* 3, 16.
280 VERGILIUS, *Eneida*, VII, 337-338.
281 *Efeseni* 5, 5.
282 *Coloseni* 3, 5-6.
283 *Cf. Matei* 26, 15. Comparația dintre iubirea de arginți și idolatrie constituie un loc comun în opera Fericitului Ieronim (v. *Epistola XXII*).
284 *Cf. Romani* 12, 1. V. și TERTULIAN, *De cultu feminarum*, II, 12. (n.P.P.)
285 *Cf. Faptele* 5, 1-11.

nurile tale[286]. „Oricine", zice Domnul, „nu renunță la tot ce are nu poate să fie ucenicul Meu."[287]

6. De ce ești tu un creștin cu suflet temător? Privește[288] năvodul părăsit deodată cu tatăl[289]. Privește la vameșul care se ridică de la vama[290] sa și pe dată este apostol. „Fiul Omului nu are unde să-Și plece capul"[291], și tu îți măsori porticul și imensele spații ale casei[292]? O, împreună moștenitor cu Hristos, tu aștepți moștenirea lumii? Tâlcuiește cuvântul „monah"[293], adică numele tău: ce faci în mulțime tu, care ești singur? Și acestea eu nu ți le spun ca și cum aș fi un corăbier iscusit, care, având vasul și mărfurile neatinse, îi instruiește pe cei necunoscători într-ale mării, ci, cu un glas temător, îi previn pe cei care vor naviga, căci eu însumi, ca să zic așa, am fost aruncat de curând pe un țărm, într-un naufragiu. În acel vârtej, Charybda desfrâului devorează mântuirea; acolo pofta, seducătoare precum Scylla, ne ademenește, prin gura-i feciorelnică, să ducem până la capăt pieirea neprihănirii; aici este un țărm barbar, aici diavolul, precum un pirat cu tovarășii săi, poartă lanțuri pentru cei pe care-i va robi. Să nu vă încredeți, să nu vă socotiți în siguranță! Deși întinderea mării surâde ca un iaz, deși creasta valului abia adormit se îndoaie puțin sub suflarea vântului, această mare câmpie își are munții ei și înăuntru este închisă primejdia, înăuntru este vrăjmașul. Pregătiți odgoanele, strângeți pânzele. Crucea catargului să fie statornicită pe frunțile voastre: această liniște este de fapt o furtună.

„Dar ce", vei zice tu, „cei care sunt în cetate nu sunt creștini?" Starea ta nu este aceeași cu a celorlalți. Ascultă[-L] pe Domnul, Care zice: „Dacă voiești să fii desăvârșit, du-te, vinde toate ale tale, dă-le săracilor – și vei avea comoară în cer – și vino și ur-

---

[286] Interdicție repetată și argumentată în mod constant în scrierile de spiritualitate orientală monastică. (n.P.P.)

[287] *Luca* 14, 33.

[288] Aluzie la chemarea la apostolat a fiilor lui Zevedeu și a lui Toma. (n.P.P.)

[289] *Cf. Matei* 4, 22.

[290] De la biroul unde se colectau impozitele datorate statului roman. „Vameșul", în limbaj evanghelic, desemnează „colectorul de impozite" (v. *Matei* 9, 9). (n.P.P.)

[291] *Matei* 8, 20.

[292] *Cf.* HORATIUS, *Ode*, II, 15, 15. (n.P.P.)

[293] „Monah" (μοναχός) este un substantiv derivat de la adjectivul μόνος – „singur, unic". Din punct de vedere etimologic, monah înseamnă „cel care trăiește singur". (n.P.P.)

mează-Mă!"[294] Or tu ai făgăduit că vei fi desăvârșit. Dar, de vreme ce, după ce ai părăsit armata, te-ai curățit pentru Împărăția cerurilor, ce altceva ai făcut decât să cauți o viață desăvârșită? Însă adevăratul slujitor al lui Hristos nu are nimic altceva decât pe Hristos sau, dacă are ceva în afara lui Hristos, el nu este desăvârșit. Și, dacă el nu este desăvârșit, deși I-a făgăduit Domnului că va fi desăvârșit, înseamnă că mai înainte a mințit. „Însă gura care minte ucide sufletul."[295] Așadar, pentru a încheia: dacă ești desăvârșit, de ce dorești bunurile părintești? Dacă nu ești desăvârșit, L-ai înșelat pe Domnul. Evanghelia răsună de cuvintele dumnezeiești: „Nu puteți sluji la doi stăpâni"[296] și va îndrăzni cineva să-L tăgăduiască pe Hristos, slujind lui Mamona și Domnului? Adesea El a spus: „Dacă cineva vrea să vină după Mine, să se lepede[297] de sine, să-și ia crucea și să-Mi urmeze Mie"[298]. Și eu, încărcat de aur, socotesc că-L urmez pe Hristos? „Cine spune că rămâne în Hristos trebuie să umble așa cum umblă Însuși Hristos"[299].

7. Și, dacă tu nu deții nimic – știu că așa-mi vei răspunde –, de ce, atât de bine pregătit pentru războaie, nu lupți? Numai să nu-ți închipui că o faci în țara ta, câtă vreme nici Domnul nu a putut face semne[300] în a Sa. De ce oare? Iată răspunsul adevărat: „Niciun profet nu are cinstire în țara lui"[301]. „Nu caut cinstirea", îmi vei spune, „îmi ajunge conștiința mea." Nici Domnul nu o căuta, de vreme ce, pentru a evita să fie proclamat rege de către mulțimi, a fugit[302]. Dar, unde nu este cinstire, acolo este dispreț; unde este dispreț, acolo este adesea nedreptate; unde este însă

[294] *Matei* 19, 21.
[295] *Înțelepciunea lui Solomon* 1, 11.
[296] *Matei* 6, 24.
[297] *Abnego* are sensul de „a renunța, a nega cu totul, a se dezice de, a renega, a se desprinde total de", traducând grecescul ἀπαρνέομαι („a repudia, a nega deplin, a se dezice de, a dezonora, a respinge, a refuza"). În lumina acestor sensuri înțelegem mai limpede ce a dorit să spună Mântuitorul. „A se lepăda de" este o expresie arhaică, însă mai greu inteligibilă astăzi. (n.P.P.)
[298] *Matei* 16, 24.
[299] *1 Ioan* 2, 6.
[300] *Signa* are aici sensul de „miracole care urmăresc să conștientizeze asupra unui anumit aspect important, să atragă atenția asupra unui fapt, să demonstreze legitimitatea unei persoane sau acțiuni etc.". (n.P.P.)
[301] *Ioan* 4, 44.
[302] *Cf. Ioan* 6, 15.

nedreptate, acolo este și indignare; unde este indignare, acolo nu este nici liniște; unde nu este liniște, acolo mintea este abătută de la menirea sa; unde însă prin neliniște se ia ceva din zel, acesta este micșorat prin ceea ce-i înlăturăm; și ceea ce este micșorat nu poate fi considerat desăvârșit. Dintr-un asemenea raționament rezultă această concluzie: un monah nu poate fi desăvârșit în țara lui. Or a nu vrea să fii desăvârșit este un păcat.

8. Respins însă din această poziție, tu vei face apel la clerici: „Oare voi îndrăzni să spun ceva rău despre aceștia care cu siguranță rămân în orașele lor?" Ferească Dumnezeu să vorbesc ceva de rău despre ei, cei ce, ca urmași ai ordinului apostolic, sfințesc cu buze sfinte trupul lui Hristos, prin care și noi am devenit creștini, cei care, având cheile Împărăției cerurilor[303], judecă într-un anume fel înainte de ziua Judecății și o păstrează într-o feciorie curată pe Mireasa[304] Domnului. Dar, așa cum am arătat mai înainte, una este situația monahului, și alta a preoților[305]. Preoții pasc oile, iar eu nu sunt decât o oaie[306]. Ei trăiesc din altar, mie mi se pune securea la rădăcină[307], precum unui pom neroditor, dacă nu aduc ofranda la altar. Nici nu pot invoca sărăcia mea, deoarece o văd pe bătrâna din Evanghelie care dă de pomană singurii doi bănuți pe care-i avea[308]. Mie nu-mi este îngăduit să stau dinaintea unui preot[309]. Lor, dacă eu greșesc, le este îngăduit să mă dea Satanei pentru pierderea cărnii, dar spre mântuirea sufletului[310]. Chiar și în vechea Lege, cel care nu dădea ascultare preoților[311] fie era scos în afara taberei și lapidat de popor[312], fie era decapitat, ispășindu-și păcatul prin sângele său. Acum însă cel neascultător este tăiat doar de ascuțișul sabiei

---

303 *Cf. Matei* 16, 19.
304 Biserica. (n.P.P.)
305 De remarcat faptul că monahii nu aparțin clerului, constituind ordine diferite. (n.P.P.)
306 Literal: „sunt dus la păscut". În acest moment Fericitul Ieronim nu era încă hirotonit preot. Va fi hirotonit de către Paulinus de Antiohia. (n.P.P.)
307 *Cf. Matei* 3, 10.
308 *Luca* 21, 1-4.
309 Adică nu am dreptul de a-l judeca.
310 *Cf. 1 Corinteni* 5, 5.
311 De remarcat faptul că Fericitul Ieronim utilizează termenul *sacerdos* atât pentru episcopi, cât și pentru preoți.
312 *Cf. Deuteronomul* 17, 12.

duhovnicești sau, alungat din biserică, este sfâșiat de gura turbată a demonilor.

Iar dacă îndemnurile pioase ale fraților te îmboldesc [să intri] în acest ordin, eu mă voi bucura de înălțarea ta, dar mă voi teme de căderea ta. „Cel care dorește episcopatul[313] bună slujbă dorește”[314]. Știm asta, dar adaugă ceea ce urmează: „Se cuvine să fie fără prihană, bărbat al unei singure femei, sobru, înfrânat, înțelept, cinstit, primitor de străini, învățat[315], nu bețiv, nu bătăuș, ci smerit”[316]. Și, după alte lămuriri de acest fel care urmează, Apostolul nu a arătat o mai mică atenție față de al treilea ordin, zicând: „Diaconii, de asemenea, să fie cucernici, nu cu două feluri de vorbire, nededați la vin mult, nedoritori de câștiguri rușinoase, păstrând taina credinței cu conștiință curată. Și ei să fie mai întâi puși la încercare, apoi, dacă se dovedesc fără prihană, să fie primiți la slujire”[317].

Vai de acel om care, neavând o haină de nuntă, intră la cină! Nimic nu-i rămâne decât să audă imediat: „Prietene, tu cum ai putut veni aici?”[318] Și, fiindcă el va tăcea, li se va spune servitorilor: „Luați-l de mâini și de picioare și aruncați-l în întunericul cel din afară; acolo va fi plângerea și scrâșnirea dinților”[319]. Vai de acela care, legând în batistă talantul primit, îl păstrează așa cum l-a luat, în timp ce alții au dobândit câștiguri! De îndată va fi lovit de strigătul stăpânului indignat: „Slugă vicleană, pentru ce n-ai dat banul meu schimbătorilor de bani? Și eu, cînd voi fi venit, l-aș fi luat cu dobândă”[320], adică: „Ar fi trebuit să lași la altar ceea ce nu puteai purta. Însă tu, negustor nepriceput, în timp ce ții dinarul, ocupi locul altuia care ar fi putut spori de două ori banii”. De aceea, după cum cel care slujește bine își dobândește un loc bun,

---

[313] Știm din *Epistola XLV*, 3 că și Ieronim cocheta cu posibilitatea de a deveni papă al Romei, ca succesor al lui Damasus. (n.P.P.)

[314] *1 Timotei* 3, 1.

[315] *Docibilis* are aici sensul de „om care învață repede, inteligent, instruit”, dar și cel de „apt pentru a învăța pe alții” (*Cf.* 2 *Timotei* 2, 24). Textul grecesc are aici un termen echivalent: διδακτικός – „apt și priceput în a învăța pe alții”. În *Vulgata* însă, *docibilis* va fi înlocuit cu *doctor* – „învățător, învățat”. (n.P.P.)

[316] *1 Timotei* 3, 2-3.

[317] *1 Timotei* 3, 8-10.

[318] *Matei* 22, 12.

[319] *Matei* 22, 13.

[320] *Luca* 19, 22-23.

tot astfel cel care se apropie cu nevrednicie de potirul Domnului va fi vinovat față de trupul și sângele lui Iisus[321].

9. Nu toți episcopii sunt episcopi[322]. Uită-te la Petru, dar ia-l în considerare și pe Iuda[323]. Privește la Ștefan, dar să-l ai în vedere și pe Nicolae, pe care Domnul îl urăște în *Apocalipsa* sa[324]; acesta a născocit atâtea orori și nelegiuiri, că, din acea sământă, s-a născut erezia ofiților[325]. Fiecare în parte să se pună la încercare și apoi să se apropie[326]! Nu demnitatea ecleziastică te face să fii creștin. Centurionul Cornelius, încă păgân, este pătruns de darul Sfântului Duh[327]; copilul Daniel judecă preoți[328]; Amos, culegătorul de mure sălbatice[329], devine dintr-o dată profet; David, păstorul, este ales rege[330]; pe cel mai mic dintre ucenici Iisus îl iubește cel mai mult[331]. Ocupă locul din urmă, fratele meu, pentru ca, sosind unul mai neînsemnat, să ți se spună să urci mai sus[332]. Pe cine Se sprijină Domnul, dacă nu pe cel umil și pașnic și temător chiar și de vorbele Sale[333]? Celui ce i se încredințează mai mult, de la acela se cere mai mult[334]. „Cei puternici vor avea parte de încercări mai grele."[335] Și nimeni să nu se împăuneze cu o curăție care nu este decât a trupului, de vreme ce oamenii vor trebui să dea socoteală pentru orice cuvânt deșert în ziua Judecății[336], deoarece ocara adusă unui frate este un delict de omu-

---

[321] *Cf. 1 Corinteni* 11, 27.

[322] Așadar, treapta clericală nu aduce automat cu sine sfințenia – afirmă Fericitul Ieronim. Mulți monahi sau laici sunt superiori clericilor în sfințenie. Fericitul Ieronim însuși a fost un asemenea model. (n.P.P.)

[323] Iuda Iscarioteanul, cel care L-a trădat pe Mântuitorul. (n.P.P.)

[324] *Apocalipsa* 2, 6.

[325] O sectă gnostică ce se revendica de la șarpe (gr. ὄφις) ca principiu al vieții și al luminii. Aceștia venerau și prețuiau toate personajele negative din Vechiul Testament (începând cu Cain), înfierate și condamnate de Scriptură, care ar fi fost alcătuită la inspirația unui zeu inferior, Demiurgul Ialdabaot, identificat cu Iahve. (n.P.P.)

[326] *Cf. 1 Corinteni* 11, 28.

[327] *Cf. Faptele* 10.

[328] *Cf. Istoria Susanei* 1, 51.

[329] *Cf. Amos* 7, 14. De fapt, Amos era culegător de smochine sălbatice („sicomore"). (n.P.P.)

[330] *Cf. 1 Regi* 16.

[331] Apostolul Ioan (*cf. Ioan* 13, 23). (n.P.P.)

[332] *Cf. Luca* 14, 10.

[333] *Cf. Isaia* 66, 2.

[334] *Cf. Luca* 12, 48.

[335] *Înțelepciunea lui Solomon* 6, 8.

[336] *Cf. Matei* 12, 36.

cidere[337]. Nu este ușor să stai în locul lui Pavel și să ții pasul cu cei care domnesc deja cu Hristos; ar putea veni îngerul să rupă vălul templului tău[338] sau să-ți mute candelabrul de la locul său[339]. Vrei să construiești un turn, socotește mai întâi costul lucrării viitoare[340]. Sarea fără gust nu servește la nimic, decât dacă este aruncată afară și călcată în picioare de porci[341]. Dacă un călugăr va cădea, preotul se va ruga pentru el; dacă preotul va cădea, cine se va ruga pentru el?

10. Dar, fiindcă discursul nostru a scăpat de locurile periculoase, iar firava noastră bărcuță, trecând de stâncile scobite de valurile înspumate[342], a ieșit în larg, să întindem pânzele-n vânt! Și, odată depășite stâncile controverselor, după obiceiul marinarilor, trebuie să cântăm un refren vesel[343] drept epilog. O, deșert reîmprospătat de florile lui Hristos! O, pustietate în care se nasc acele pietre cu care, după cum se spune în *Apocalipsă*[344], se zidește cetatea marelui Rege! O, sihăstrie care te bucuri de apropierea de Dumnezeu! Ce faci, frate, în acest veac, tu care ești mai mare decât lumea[345]? Cât timp umbrele acoperișurilor te vor apăsa? Până când închisoarea fumegoasă a acestor orașe te va ține închis? Crede-mă, nu știu de ce, dar aici contemplu o zi mai luminoasă! Eliberat de povara trupului, mă bucur să zbor spre strălucirea curată a cerului[346]. Ți-e frică de sărăcie? Dar Hristos îi numește pe săraci „fericiți"[347]. Te sperie munca? Dar niciun atlet nu este încununat fără să fi asudat[348]. Te gândești la mâncare? Dar credința nu simte foamea[349]. Te temi că-ți vei zdrobi pe pământul gol mădularele sleite din pricina postului? Dar Domnul

---

[337] *Cf. Matei* 5, 21.
[338] *Cf. Matei* 27, 51.
[339] *Cf. Apocalipsa* 2, 5.
[340] *Cf. Luca* 14, 28.
[341] *Cf. Matei* 5, 13.
[342] *Cf.* CICERO, *Tusculanae*, 4, 33. (n.P.P.)
[343] În original: *celeuma* – măsură în cadență, intonată de *hortator* spre a le comanda vâslașilor ritmul vâslirii.
[344] *Cf. Apocalipsa* 21, 18-22.
[345] *Cf.* SFÂNTUL CIPRIAN AL CARTAGINEI, *Către Donatus*, 14. (n.P.P.)
[346] Literal: „a eterului".
[347] *Matei* 5, 3.
[348] *Cf.* 2 *Timotei* 2, 5.
[349] *Cf.* SFÂNTUL CIPRIAN AL CARTAGINEI, *Epistola LXXVI*, 2. (n.P.P.)

este cu tine. Părul neîngrijit al capului tău murdar stă zburlit? Dar capul tău este Hristos[350]. Te îngrozesc pustietățile nesfârșite ale deșertului? Dar tu străbate cu mintea Paradisul. Ori de câte ori îți vei înălța cugetul, tot de atâtea ori nu vei fi în sihăstrie. Aspră, fără de băi, pielea ta se zbârcește? Dar cine s-a spălat o singură dată întru Hristos[351], acela nu mai are nevoie să se spele din nou. Și, ca să fiu scurt, ascultă pe Apostolul care răspunde la toate: „Socotesc că pătimirile vremii de acum nu sunt vrednice de mărirea viitoare care ne va fi descoperită"[352]. Ești prea rafinat, dragul meu, dacă vrei să te și bucuri aici de viața lumească și apoi să și domnești cu Hristos.

11. Va veni, va veni acea zi în care acest trup stricăcios și muritor se va îmbrăca în nestricăciune și în nemurire[353]. Fericit robul pe care Dumnezeu îl va găsi veghind[354]. Atunci, la glasul trâmbiței, se va înfricoșa pământul cu popoarele sale, iar tu te vei bucura. Când Domnul va începe să judece, pământul întreg va răsuna mugind înfiorător. Triburi și triburi își vor lovi piepturile; regi odinioară foarte puternici se vor înspăimânta de goliciunea coastelor lor; se va dezlănțui împreună cu odraslele sale Iupiter, atunci numai foc; va fi adus, împreună cu ucenicii săi, netotul de Platon; lui Aristotel argumentele sale nu-i vor folosi la nimic. Atunci tu, neînvățatul și săracul, vei exulta, vei râde și vei zice: „Iată, Cel crucificat este Dumnezeul meu, iată Judecătorul care, înfășat, a plâns în iesle. Acesta este fiul muncitorului și al lucrătoarei[355], Acesta care, purtat la sânul mamei, a fugit de un om până în Egipt, cu toate că era Dumnezeu[356]; El îmbrăcat în purpură, El încoronat cu spini, El magul care stăpânea demonii, El samarineanul[357]. Iudeule, privește mâinile în care ai bătut cuie!

---

[350] *Cf. 1 Corinteni* 11, 3.
[351] *Cf. Ioan* 13, 10.
[352] *Romani* 8, 18.
[353] *Cf. 1 Corinteni* 15, 53.
[354] *Cf. Matei* 24, 46.
[355] Întregul pasaj este inspirat din TERTULIAN, *Despre spectacole*, 30. (n.P.P.)
[356] *Cf. Matei* 2, 13.
[357] Acestea erau acuzațiile aduse de contemporani lui Iisus Hristos (*cf. Ioan* 7, 20; 8, 48; 10, 20). Demn de remarcat este faptul că nimeni în Antichitate (nici izvoarele greco-romane ori iudaice) nu a contestat realitatea miracolelor săvârșite de Hristos, ci acestea au fost puse pe seama vrăjitoriei. (n.P.P.)

Romanule, privește coasta pe care ai străpuns-o[358]! Uitați-vă la acest trup: oare este același despre care ziceați că a fost furat pe ascuns în timpul nopții de ucenicii săi[359]?" Ca să spui acestea, fratele meu, ca să participi la aceasta, este oare o trudă anevoioasă?

EPISTOLA XV[360]

Către [papa] Damasus[361]

1. Pentru că Orientul, tulburat de o veche furie între popoare, sfâșie tunica Domnului, țesută dintr-o bucată[362], de sus până jos, iar vulpile pustiesc via lui Hristos, încât, între lacurile sleite care nu mai au apă, greu poți să înțelegi unde a fost însemnat izvorul și unde a fost împrejmuită cu gard grădina [Scripturii][363], de aceea am hotărât să consult tronul lui Petru și credința lăudată de gura Apostolului, cerând acum hrană pentru sufletul meu, de acolo de unde odinioară am primit veșmintele lui Hristos[364]. Nici întinderea vastă a mării și nici depărtarea țărilor n-au putut să mă împiedice să cercetez perlele prețioase: „Unde se află un trup, acolo se vor aduna și vulturii"[365]. Avuția părintească a fost risipită de un urmaș rău; numai la voi moștenirea părinților se păstrează neatinsă. Acolo, pământul cu brazdă rodnică preschimbă nepri-

[358] *Cf. Ioan* 19, 34.
[359] *Cf. Matei* 28, 13.
[360] Aceasta este prima epistolă trimisă de Fericitul Ieronim papei Damasus. Ne aflăm în 376, iar Ieronim, aflat în pustia Chalkis, cere lămuriri în privința controverselor doctrinale trinitare (în jurul conceptului de „ipostas") care divizau Orientul și Occidentul. Totodată, ne aflăm în plină schismă meletiană. În Antiohia vremii, trei facțiuni își disputau dreptul de a instala propriul episcop: susținătorii lui Vitalie (hirotonit de faimosul Apolinarie de Laodiceea, condamnat în scrierile Sfântului Atanasie și ale Sfântului Vasile cel Mare, autorul ereziei care îi poartă numele), facțiunea lui Paulinus, susținut de Roma, și meletienii (susținătorii episcopului legitim Meletie, sprijiniți de episcopii Orientului). Meletie va muri în timpul celui de-al doilea Sinod Ecumenic de la Constantinopol, Paulinus în 388, fiind succedat de Evagrie, prietenul Fericitului Ieronim. Schisma a continuat și în secolul următor. (n.P.P.)
[361] Foarte probabil că Fericitul Ieronim îl cunoștea deja personal pe papa Damasus. (n.P.P.)
[362] *Cf. Ioan* 19, 23.
[363] *Cf. Cântarea Cântărilor* 4, 12.
[364] Metaforă paulină pentru botez. Fericitul Ieronim fusese botezat la Roma. (n.P.P.)
[365] *Luca* 17, 37.

hănirea seminţei Domnului în fruct însutit[366]. Aici, roadele acoperite de brazdă se strică în neghină şi iarbă. Acum Soarele dreptăţii[367] răsare în Occident, iar în Orient, Lucifer, cel care a căzut şi şi-a pus tronul peste stele[368]. „Voi sunteţi lumina lumii"[369], voi „sarea pământului"[370], voi sunteţi vase de aur şi de argint[371]; aici, vase de pământ sau de lemn aşteaptă varga de fier şi văpaia cea veşnică[372].

2. Aşadar, deşi măreţia ta mă înspăimântă, totuşi mă atrage omenia ta. Victimă, aştept salvarea de la preot; miel, cer ajutor de la păstor. Să se stingă invidia, să dispară ambiţia romană atât de măgulitoare! Cu urmaşul pescarului[373] şi cu ucenicul crucii vorbesc. Cât despre mine, neavând pe nimeni mai presus de Hristos, mă alătur prin comuniune[374] Preafericirii tale, adică tronului lui Petru. Ştiu că pe această piatră[375] a fost zidită Biserica. Oricine a mâncat miel în afara acestei case[376] este profan. Dacă cineva nu va fi în arca lui Noe, va pieri când va veni potopul[377]. Şi, pentru că eu m-am strămutat, din pricina păcatelor mele, în acest deşert care mărgineşte Siria la hotarul cu ţinuturile barbare şi nu pot să cer mereu de la Sanctitatea ta sfinţenia Domnului[378] din pricina distanţei mari care ne separă, de aceea îi urmez aici pe colegii tăi egipteni, mărturisitorii[379], şi-mi adăpostesc mica mea luntre pe lângă aceste nave falnice. Nu-l cunosc pe Vitalie, îl resping pe

---

[366] *Cf. Matei* 13, 46.
[367] *Cf. Maleahi* 4, 2.
[368] *Cf. Isaia* 14, 12-15.
[369] *Matei* 5, 14.
[370] *Matei* 5, 13.
[371] *Cf.* 2 *Timotei* 2, 20.
[372] *Cf. Apocalipsa* 2, 27.
[373] Sfântul Apostol Petru. (n.P.P.)
[374] Fericitul Ieronim mărturiseşte că este în comuniune liturgică şi canonică cu papa Damasus. (n.P.P.)
[375] *Cf. Matei* 16, 18. De remarcat interpretarea Fericitului Ieronim acordată acestui pasaj în sensul primatului papal. (n.P.P.)
[376] *Cf. Leviticul* 19, 7.
[377] *Cf.* TERTULIAN, *Despre Botez*, XII, 8. (n.P.P.)
[378] Începând cu Sfântul Ciprian al Cartaginei (*Despre unitatea Bisericii universale*, VIII), expresia *sanctum Domini* va desemna Sfânta Euharistie. (n.P.P.)
[379] Este vorba despre episcopii ortodocşi egipteni exilaţi de împăratul Valens în 373. În 378 vor fi eliberaţi de împăratul Gratianus. (n.P.P.)

Meletie, îl ignor pe Paulinus[380]. Cine nu culege cu tine risipește[381], adică cel care nu este al lui Hristos este al Antihristului.

3. Iată, așadar – vai, ce durere! –, după mărturisirea de credință de la Niceea[382], după decretul din Alexandria[383] în acord cu Occidentul, o odraslă de-a arienilor „rustici"[384] pretinde de la

---

[380] Aceștia sunt cei trei episcopi antiohieni care își disputau tronul patriarhal. Vitalie era discipol al lui Apolinarie (a cărui doctrină eretică nega deplinătatea naturii umane a lui Hristos); Meletie era ortodox, însă acuzat de arianism de fanaticii rigoriști, deoarece susținea formula trinitară: o singură *ousia* și trei ipostasuri. Acești extremiști (care nu acceptau termenul „ipostas") și-au ales episcopul lor în persoana lui Paulinus, hirotonit de înflăcăratul antiarian Lucifer de Caralis (Cagliari). Paulinus a fost susținut și de Sfântul Atanasie cel Mare și de Ieronim însuși. Acesta din urmă va fi hirotonit preot chiar de Paulinus. (n.P.P.)

[381] *Cf. Luca* 11, 23.

[382] Crezul niceean din 325. La Sinodul I Ecumenic de la Niceea s-a discutat și problema schismei provocate de episcopul Meletie de Lykopolis (Egipt) – care nu trebuie confundat cu Meletie de Antiohia – despre data Paștelui și despre controversa ariană. (n.P.P.)

[383] Sinodul din Alexandria, din 362, a căutat să soluționeze schisma meletiană din Antiohia, recunoscându-i ca ortodocși pe ambii pretendenți, Meletie și Paulinus. Totodată, sinodul a încercat să concilieze și disputele teologice, afirmând (potrivit clarificărilor Sfântului Atanasie cel Mare din *Tomosul către antiohieni*) că „ipostas" are sensul de „persoană" dacă se referă la cele trei Persoane Treimice, sau de „substanță, ființă, esență" dacă se referă la natura comună a divinității. Astfel se dorea evitarea extremelor: arianismul, care nega divinitatea reală a Fiului și a Sfântului Duh, și sabelianismul, care nega realitatea Persoanelor Sfintei Treimi. Sinoadele din Constantinopol din 381 (cunoscut și ca al doilea ecumenic) și cel din Antiohia din 382 vor consacra doctrina μία φύσις τρεῖς ὑποστάσεις („o ființă, trei ipostasuri – persoane") a capadocienilor ca doctrina ortodoxă oficială a Bisericii creștine. Ὑπόστασις este un derivat substantival al verbului ὑφίστημι – „a așeza dedesubt, a opri, a da ființă, a cauza existența, a înlocui, a concepe, a așeza ca model, a făgădui, a se supune, a subzista, e exista"; ὑπόστασις este un termen polisemantic: „ceea ce stă sub, suport, rezistență, sediment, durată, fundație, structură, subiect, temă, plan, scop, statornicie, curaj, substanță, existență actuală, realitate, natură reală, proprietate, posesiune". (n.P.P.)

[384] Așa erau numiți susținătorii lui Meletie de Antiohia (fiind exilați din oraș, își țineau slujbele în satele învecinate – de aici și numele de „rustici"), acuzați, printre altele, de arianism, tocmai din cauza faptului că militau pentru introducerea termenului „ipostas" în dogma trinitară. Sinodul de la Niceea nu clarificase distincția dintre „ființă" și „ipostas", dând impresia că le identifică: Τοὺς δὲ λέγοντας· „ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν" καὶ „πρὶν γεννηθῆναι οὐκ ἦν", καὶ ὅτι ἐξ οὐκ ὄντων ἐγένετο, ἢ ἐξ ἑτέρας ὑποστάσεως ἢ οὐσίας φάσκοντας εἶναι ἢ κτιστὸν ἢ τρεπτὸν ἢ ἀλλοιωτὸν τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ ἀναθεματίζει ἡ καθολικὴ ἐκκλησία – „Iar pe aceia care spun că a fost cândva când [Fiul] nu exista ori că înainte de a Se fi născut nu exista ori că a fost făcut din cele ce nu sunt, sau pe aceia care afirmă că El este dintr-un alt ipostas sau altă ființă [față de a Tatălui], sau că Fiul lui Dumnezeu este creat, ori schimbător, ori supus prefacerii, Biserica sobornicească îi anatematizează". Din această cauză, latinii înțelegeau prin „ipostas" ființa sau substanța, nicidecum persoana, iar susținătorii celor trei ipostasuri deveneau automat eretici. Diferențele lingvistice și traducerea termenilor grecești în latină au cauzat numeroase polemici și dispute; Ilarie de Pictavium și Sfântul Vasile cel Mare vor discuta adeseori în operele lor despre aceste probleme. (n.P.P.)

mine, bărbat roman, o nouă formulă: „trei ipostasuri". Care Apostoli, rogu-te, au susținut această [doctrină]? Care nou Pavel, păstor al neamurilor, a învățat acestea? Noi îi întrebăm cum socotesc ei că pot să fie înțelese cele trei ipostasuri? Trei persoane subzistente, spun ei. Răspundem că noi credem așa: lor nu le este destul sensul, ei impun numele însuși, pentru că nu știu ce venin se ascunde în silabe. Noi strigăm: dacă cineva nu mărturisește cele trei ipostasuri ca trei ἐνυπόστατα, adică trei persoane care subzistă fiecare în parte, să fie anatema; și, pentru că noi nu rostim aceiași termeni ca ei, suntem judecați ca eretici. Dar, dacă cineva înțelege ipostasul în sensul de substanță[385] și nu spune că în trei persoane se află un singur ipostas[386], este străin de Hristos; și sub această confesiune noi suntem arși, împreună cu voi, cu fierul uniunii[387] [eretice].

4. Hotărâți, vă rog: dacă vă place, nu mă voi teme să spun „trei ipostasuri" dacă porunciți să fie creată o nouă formulă de credință, după cea de la Niceea, și noi ortodocșii să mărturisim cu aceleași vorbe ca arienii. Toată școala literară profană nu înțelege[388] prin „ipostas" nimic altceva decât „substanță". Dar, vă rog, ce gură nelegiuită va predica trei substanțe[389]? Una singură este natura lui Dumnezeu care există cu adevărat – căci ea nu-și trage din altă parte principiul subzistenței sale, ci acesta îi este propriu; celelalte care au fost create, chiar dacă par că sunt, nu

---

[385] Fericitul Ieronim utilizează aici termenul *usia*, un împrumut din limba greacă, prezent încă în traducerea Simbolului niceean în opera Sfântului Ilarie de Pictavium. Termenul latinesc *substantia* este, de fapt, echivalentul lingvistic al lui *ipostas* (ὑπό – *sub* – „dedesubt"; ἵστημι – *stare* – „a sta, a se afla"). De aceea latinii înțelegeau ipostasul drept un sinonim al substanței. Pentru filosofia greacă (începând cu Aristotel), οὐσία putea fi înțeleasă în două feluri: 1. ca natură generală, substrat, esență din care e constituit un obiect sau o persoană; 2. ca natură particulară, modul specific în care subzistă esența generală într-un individ particular. De la acest ultim sens vor dezvolta Părinții capadocieni conceptul teologic de „Persoană divină" utilizând termenul „ipostas", deoarece acela de „persoană" (πρόσωπον) avea conotații sabeliene, și astfel Persoanele divine puteau fi înțelese ca „măști" ale esenței divine unice, ca simple forme de manifestare a naturii dumnezeiești. (n.P.P.)

[386] Așadar, pentru Fericitul Ieronim, care nu era bine pus la punct cu polemicile și cu evoluția conceptelor treimice, ipostas încă înseamnă „natură, esență". (n.P.P.)

[387] Probabil Fericitul Ieronim face aluzie la sabelianism, care contopea (unea în mod nediferențiat) cele trei Persoane divine într-una singură. (n.P.P.)

[388] Afirmația este exagerată. (n.P.P.)

[389] Aceasta era concluzia logică pentru un teolog latin tradiționalist. Cel puțin la început, disputa triadologică a fost de ordin lingvistic. (n.P.P.)

sunt, pentru că a fost o vreme în care nu au existat, și ceea ce nu a existat poate iarăși să nu fie. Singur Dumnezeu, Care este veșnic, adică nu are început, poartă cu adevărat numele de „esență"[390]. De aceea, îi vorbește și lui Moise din rug: „Eu sunt Cel ce sunt"[391]. Și iarăși: „Cel ce este m-a trimis"[392]. Erau atunci îngeri, cer, pământ sau mare: în ce mod Domnul păstrează pentru Sine numele comun al esenței? Dar, pentru că este singura natură necreată și pentru că în trei persoane[393] subzistă o singură dumnezeire, doar o singură natură există cu adevărat[394]. Oricine spune că sunt trei, adică trei ipostasuri, încearcă, sub numele pietății, să introducă conceptul de „trei naturi". Și, dacă este astfel, de ce pare că un zid ne separă de Arie, când o credință greșită ne unește? Ursinus[395] să se alăture Fericirii Tale, iar Auxentius[396] lui Ambrozie? Departe de credința romană această rătăcire! Inimile cucernice ale popoarelor să nu se umple cu un asemenea sacrilegiu! Să ne fie de ajuns să spunem: o substanță, trei persoane subzistente, desăvârșite, egale, împreună-veșnice[397]; să nu se vorbească despre trei ipostasuri, dacă vreți, și să se păstreze unul[398]. Cum să nu ai o bănuială rea când termeni, având același sens, se contrazic? Să ne fie suficientă formula amintită sau, dacă socotiți corect, scrieți că noi trebuie să mărturisim trei ipostasuri cu interpretarea lor. Nu refuzăm, dar – credeți-mă! – veninul se ascunde sub miere. Îngerul Satan s-a transfigurat într-un înger al luminii[399]; ei interpretează bine ipostasul, dar, când voi spune că eu am, de asemenea, doctrina pe care ei înșiși o expun, mă judecă drept eretic. De ce țin ei cu atât de multă îngrijorare la un singur

---

390 *Essentia*.
391 *Ieșirea* 3, 14.
392 *Ieșirea* 3, 14.
393 *Persona*.
394 În sensul că numai natura divină are cu adevărat calitatea de a exista. (n.P.P.)
395 Ursinus fusese competitor al papei Damasus.
396 Auxentius, episcop arian de Mediolanum, predecesor al lui Ambrozie.
397 În realitate, cei care polemizau exprimau aceleași idei corecte, ortodoxe, însă sensurile diferite ale cuvintelor îi separau. Fericitul Ieronim este cât se poate de ortodox aici; problema se reducea la a recunoaște că și el și orientalii înțelegeau același lucru prin ipostas și prin persoană.
398 „Una". În greacă (ca și în latină, în cazul împrumutului direct *hypostasis*), termenul „ipostas" este de genul feminin.
399 *Cf.* 2 *Corinteni* 11, 14.

cuvânt? Ce ascund sub acest limbaj echivoc? Dacă ei cred așa cum interpretează, eu nu condamn ceea ce ei admit; dacă eu cred cum ei înșiși se prefac că gândesc, să-mi îngăduie să exprim, în cuvintele mele, gândirea lor.

5. De aceea, pe Cel răstignit, Mântuitor al lumii, pe Treimea Cea deoființă, o rog pe Fericirea Ta să-mi dai, printr-o scrisoare a ta, autoritatea de a tăcea sau a vorbi despre ipostasuri. Și, ca nu cumva obscuritatea locului în care viețuiesc să rătăcească pe purtătorul scrisorii, să învrednicești pe preotul Evagrie, pe care-l cunoști foarte bine, să ne transmită cele scrise. Totodată, să-mi scrii cu cine trebuie să fiu în comuniune la Antiohia, căci „rusticii" sunt uniți cu ereticii din Tars; ei nu doresc nimic altceva decât să predice, sprijiniți de autoritatea comuniunii voastre, cele trei ipostasuri în sensul vechi al cuvântului.

EPISTOLA XVI[400]
Către papa Damasus

1. Femeia curajoasă[401] din Evanghelie s-a făcut totuși vrednică de a fi ascultată[402]; și, deși ușa fusese deja închisă, slujitorii culcați, prietenul își primește pâinile de la prieten, chiar de e în miez de noapte[403]. Dumnezeu Însuși, Cel care nu poate fi biruit de nicio forță potrivnică Lui, este învins de rugăciunile vameșului[404]; cetatea Ninive, care a pierit întru păcat, a dăinuit prin plânsete[405]. La ce bun toate acestea reamintite într-un atât de lung început? Desigur, pentru ca tu, cel mare, să-ți îndrepți privirile către cel neînsemnat, pentru ca tu, păstorul bogat, să nu disprețuiești oaia beteagă. Hristos l-a luat pe tâlhar de pe cruce în Rai[406]; și, ca nu cumva cineva să socotească vreodată prea

---

[400] Deșertul Chalkis, câteva luni mai târziu, în același an 376. Se pare că Ieronim nu a primit răspuns la scrisoarea anterioară și îi scrie din nou papei Damasus, mai concis, despre aceeași problemă. Își reafirmă comuniunea sa cu Scaunul pontifical. (n.P.P.)
[401] Literal: „sâcâitoare, insistentă". (n.P.P.)
[402] *Cf. Matei* 15, 21-28.
[403] *Cf. Luca* 11, 8.
[404] *Cf. Luca* 19, 8.
[405] Prin plânsul pocăinței (*cf. Iona* 3, 10). (n.P.P.)
[406] *Cf. Luca* 23, 43.

târzie o convertire, a preschimbat execuția în moarte mucenicească. Hristos, zic eu, îl îmbrățișează cu drag pe fiul risipitor cel întors[407], iar părăsite fiind cele nouăzeci și nouă de oi sănătoase, o singură oiță, rămasă în urmă, e purtată pe umerii Bunului Păstor[408]. Pavel, din prigonitor, a devenit propovăduitor; ochii trupești i-au fost atinși de orbire spre a vedea mai mult cu mintea și cel care îi ducea încătușați pe slujitorii lui Hristos la sfatul iudeilor se fălește mai apoi cu lanțurile[409] îndurate pentru Hristos[410].

2. Așadar, după cum am scris odinioară, eu care am luat asupră-mi veșmântul[411] lui Hristos în orașul Roma, sunt ținut locului acum în barbarul hotar al Siriei. Și să nu socotești cumva că a fost o hotărâre a altcuiva privitoare la mine, căci ceea ce am dobândit însumi mi-am menit. Într-adevăr, cum spune poetul păgân, „cerul, nu sufletul, îl schimbă cel care trece marea"[412], tot astfel neobositul dușman m-a urmărit mereu; acum, în pustie, sufăr mai mari războaie. Căci, dintr-o parte, turbarea ariană freamătă sprijinită și apărată de mai marii acestei lumi; din cealaltă parte, Biserica e sfâșiată în trei părți și fiecare dintre acestea se grăbește să mă înșface la ea. Vechea autoritate a monahilor care locuiesc în vecinătate se ridică împotriva mea. Între timp eu tot strig și, „dacă cineva i se alătură tronului lui Petru, e al meu". Meletie, Vitalie și Paulinus zic că îți rămân statornici, fapt pe care l-aș putea crede dacă unul singur ar mărturisi aceasta. Acum, sau doi mint, sau toți trei. De aceea o implor pe Fericirea Ta, pe crucea Domnului, pe pătimirea lui Hristos, care este podoaba trebuincioasă credinței noastre, ca tu, care-i urmezi întru cinste pe Apostoli, așa să-i urmezi și întru vrednicie; așa să șezi în jilț cu cei doisprezece care vor judeca [lumea][413]; vârstnic fiind, așa să fii încins de un altul, precum Petru[414]; așa să dobândești, împreună cu Pavel, dreptul de cetățenie a cerului[415]. Pentru aceasta, să-mi

---

407 *Cf. Luca* 15, 20.
408 *Cf. Luca* 15, 5.
409 *Cf. Filipeni* 1, 13.
410 *Cf. Faptele* 9.
411 Aluzie la botez. (n.P.P.)
412 HORATIUS, *Epistole*, I, 11, 27.
413 *Cf. Matei* 19, 28.
414 *Cf. Ioan* 21, 18.
415 *Cf. 1 Corinteni* 8, 11.

arăţi într-o scrisoare pe cel cu care trebuie să fiu în comuniune în Siria[416]. Nu dispreţui un suflet pentru care a murit Hristos!

EPISTOLA XVII[417]

Către presbiterul Marcus, la Chalkis

1. Am decis că trebuie să mă folosesc de cuvântul psalmistului, care spune: „Când păcătosul s-a ridicat împotriva mea, am tăcut şi m-am smerit şi am păstrat tăcere faţă de cei buni"[418]; şi iarăşi: „Eu, ca un surd, nu auzeam şi, ca un mut care nu deschide gura sa, m-am făcut ca un om care nu aude"[419]. Dar, pentru că iubirea învinge totul[420] şi prietenia precumpăneşte faţă de ceea ce mi-am propus, m-am hotărât nu atât să întorc nedreptatea celor care mi-o fac, cât să răspund rugăminţii tale. Căci la creştini, după cum se spune[421], nu cel care îndură, ci acela care face o nedreptate este nefericit.

2. Şi, în primul rând, înainte să vorbesc cu tine despre credinţa mea, pe care tu o cunoşti foarte bine, mă văd silit să protestez împotriva barbariei acestui loc prin cunoscutele versuri: „Ce neam de oameni? Ce ţară atât de barbară îngăduie aceste obiceiuri? Oprită ne este găzduirea pe ţărm. Sar la război şi ne opresc să punem în ţară piciorul"[422]. Şi celelalte pe care noi le-am luat de la un poet păgân, pentru ca acela care nu păzeşte pacea lui Hristos[423] măcar să înveţe de la un păgân[424]. Sunt numit eretic

---

[416] Aşadar, cu care episcop sirian să intre în comuniune. (n.P.P.)

[417] Data epistolei: anii 376-377. Fericitul Ieronim îi scrie lui Marcus din Chalkis, care i-a cerut o mărturisire de credinţă, şi se plânge de persecuţia unor monahi care îl silesc să părăsească deşertul. Motivul este controversa dogmatică despre care a vorbit în scrisoarea anterioară pe larg. (n.P.P.)

[418] *Psalmul* 38, 2-3.

[419] *Psalmul* 37, 14-15.

[420] *Cf. 1 Corinteni* 13, 7.

[421] *Cf.* SFÂNTUL CIPRIAN AL CARTAGINEI, *Epistola LIX*, 13.

[422] VERGILIUS, *Eneida*, I, 539-541. Textul vergilian se referă la nisipul ţărmului; Fericitul Ieronim îl aplică la nisipul deşertului. (n.P.P.)

[423] *Cf. Coloseni* 3, 15.

[424] *Ethnicus*. În latina creştină, sensul de astăzi al lui *paganus* va fi deţinut de alţi termeni ca: *nationes*, *gentes* şi *ethnici*, acesta din urmă atestat prima dată la Tertulian şi probabil introdus de el în latină. În aceeaşi situaţie se va afla şi derivatul *ethnicalis*. Sensul creştin al lui *natio* este, fără îndoială, un calc semantic după grecescul ἔθνη, care

când predic Treimea consubstanţială[425]. Mă acuză de impietate sabeliană[426] când proclam cu glas neobosit trei Persoane subzistente, adevărate, depline şi desăvârşite. Dacă [sunt acuzat] de arieni, e pe bună dreptate; dacă [sunt învinuit] de ortodocşi, cei care judecă o astfel de credinţă nu mai sunt ortodocşi sau, dacă vor, nu au decât să mă condamne ca eretic alături de întreg Occidentul, eretic alături de Egipt, adică împreună cu Petru şi Damasus[427]. De ce este învinuit un singur om, fiind ocoliţi părtaşii săi? Dacă un râu curge subţire, nu este vina albiei, ci a izvorului. Mi-e ruşine să spun: din grotele chiliilor noastre noi con-

---

la rându-i este un calc semantic după cuvântul ebraic biblic *goi* („popor străin, neam neevreu"), cu conotaţie peiorativă, deoarece „neamurile" practicau politeismul şi idolatria, excluse fiind de la legământul divin încheiat cu privilegiatul popor ales. Limba ebraică mai avea un termen pentru noţiunea de popor – *am* –, care se va specializa însă pentru denumirea poporului ales, cel israelit, monoteist. Nuanţa peiorativă a lui *goi* se va transmite şi limbilor greacă şi latină. În plus, deja *gentes* avea chiar în latina clasică o puternică valoare peiorativă, sensul lui putând fi asociat cu cel de *barbarus* şi având ca „antonim" cultural *populus Romanus*. Această valoare a cuvântului îl face apt pentru a deveni neologismul semantic din latina creştinilor. „Dar, când a venit Hristos, pentru că popoarele treceau de la mulţimea idolilor la un singur Dumnezeu", a ajuns „să se stabilească o deosebire între închinătorii unei singure divinităţi şi între cei ai mai multora" – va spune Tertulian (*Împotriva lui Praxeas*, 13, 7). Diferenţierea între creştinismul monoteist şi susţinătorii politeismului s-a reflectat şi la nivelul terminologiei, creştinismul devenind astfel noul popor ales în locul Israelului care L-a respins pe Mesia, Fiul lui Dumnezeu, iar toţi adepţii idolatriei se constituie astfel în celelalte „popoare" sau „neamuri", denumite *ethnici*: *Merito ethnici talia: sed merito et haeretici. Numquid enim inter illos distat nisi quod ethnici non credendo credunt at haeretici credendo non credunt?* – „Pe drept cuvânt [ar întreba] păgânii astfel, însă la fel de îndreptăţit [ar întreba] şi ereticii. Căci oare ce deosebire este între aceştia, în afară de faptul că păgânii cred necrezând, iar ereticii nu cred crezând?" (TERTULIAN, *Despre trupul lui Hristos*, 15, 4). La această transformare semantică a contribuit, aşadar, sentimentul exclusivităţii, unicităţii şi demnităţii de Nou Israel, nou popor ales şi privilegiat de către Dumnezeu, sentiment care cunoaşte o intensitate deosebită în cadrul mentalităţii creştine din Antichitatea târzie. (n.P.P.)

[425] În sensul că Persoanele Sfintei Treimi sunt consubstanţiale, având toate trei aceeaşi unică fiinţă divină. (n.P.P.)

[426] Modalismul este o erezie antitrinitară, care apare în Asia Mică şi se dezvoltă la Roma, unde este propagată de Praxeas (către 190 d.Hr.), de Noetus şi apoi de Sabelie (către 200 d.Hr.), de unde şi numele de „sabelianism". Potrivit acestei concepţii, Dumnezeu este o singură Persoană şi S-a revelat succesiv în trei forme sau modalităţi diferite (de aici şi denumirea de „modalism"): forma Tatălui, Care a creat lumea şi a dat Legea Veche, forma Fiului, Care a salvat lumea, şi forma Duhului. În acest fel, Persoanele divine nu sunt distincte în mod real, ci sunt doar ipostaze, manifestări, numiri ale unei singure Persoane divine, între Tatăl, Fiul şi Duhul neexistând nicio deosebire. Astfel, Tatăl S-ar fi întrupat ca Hristos şi ar fi pătimit (de aici şi o altă denumire a ereziei, de „patripasianism"). Monarhienii îi au drept urmaşi în vremurile moderne pe socinieni şi antitrinitari sau unitarieni. (n.P.P.)

[427] Împreună cu papii de la Alexandria şi de la Roma, aşadar. (n.P.P.)

damnăm lumea, când, înveliți în sac și în cenușă[428], purtăm sentința împotriva episcopilor. De unde această atitudine imperială sub tunica ispășitorului? Lanțul, murdăria, pletele lungi nu sunt semnele unei diademe, ci ale lacrimilor. Să mi se îngăduie, vă rog, să nu spun nimic! De ce să sfâșii pe cel care nu merită invidie? Sunt eretic, ce te privește? Liniștește-te, deja s-a spus. Te temi ca nu cumva, ca om foarte elocvent în limba siriacă și greacă[429], să colind bisericile, să convertesc popoarele, să întemeiez o schismă. N-am răpit nimic cuiva, nu primesc nimic fără trudă. În fiece zi, cu mâna și sudoarea noastră ne căutăm hrana, știind că Apostolul a zis: „Cel care nu muncește să nu mănânce"[430].

3. Aceste cuvinte, părinte sfânt și venerabil, le-am scris cu geamăt și cu durere – martor îmi este Iisus. „Eu am tăcut, oare voi tăcea totdeauna?"[431], spune Domnul. Nu mi se dăruiește niciun colț de deșert. Zilnic mi se cere credința, ca și cum aș fi fost botezat fără credință. Mărturisesc precum vor ei: nu le place. Semnez [o mărturisire de credință]: nu mă cred. Un singur lucru le-ar plăcea: să mă retrag de aici. Puțin câte puțin, cedez. Ei mi-au smuls o parte a sufletului meu[432], preaiubiți frați! Iată, ei doresc să plece, dar pleacă spunând că este mai bine să locuiești între fiare decât cu astfel de creștini. Și eu însumi, dacă n-aș fi reținut de slăbiciunea trupului și de asprimea iernii, aș fugi îndată. Totuși, până la sosirea primăverii, te rog să-mi dăruiești, pentru câteva luni, ospitalitatea deșertului. Dacă găzduirea ți se pare lungă, mă retrag. „Pământul este al Domnului și toată cuprinderea sa."[433] Ei singuri să urce în cer, pentru ei Iisus să fie mort, ei să ocupe [locul], să-l stăpânească și să fie slăviți: „Eu însă nu mă laud decât în crucea Domnului nostru Iisus Hristos, prin care lumea a fost răstignită pentru mine și eu pentru lume"[434].

---

[428] *Cf. Estera* 4, 3.

[429] Fericitul Ieronim este autoironic: *eloquentissimus homo in Syro sermone vel Greco. Syro* se referă aici la limba siriacă, pe care Ieronim o învățase în Orient. Totodată, pe lângă ebraică, avea și cunoștințe de limba aramaică. (n.P.P.)

[430] 2 *Tesaloniceni* 3, 10.

[431] *Isaia* 42, 14.

[432] *Cf.* HORATIUS, *Ode*, II, 17, 5. (n.P.P.)

[433] *Psalmul* 23, 1.

[434] *Galateni* 6, 14.

4. Întrucât tu ai binevoit să-mi scrii despre credință, eu am dat sfințitului Chiril[435] o mărturisire de credință. Cel care nu crede așa este străin de Hristos. De altfel, eu am martori ai credinței mele urechile tale și ale fratelui Zenobius[436], căruia noi toți care suntem aici [îi trimitem] multe salutări; și ție, de asemenea.

EPISTOLA XVIII A[437]

Către Damasus

„Și s-a întâmplat în anul în care a murit regele Ozia[438]: L-am văzut pe Domnul șezând pe un tron înalt și măreț și casa era plină de slava Sa. Serafimii stăteau în jurul Lui: unul avea șase aripi, iar celălalt tot șase. Și cu două acopereau chipul, cu două acopereau picioarele și cu două zburau. Și strigau unul către celălalt și ziceau: «Sfânt, sfânt, sfânt este Domnul Savaot. Tot pământul este plin de mărirea Lui». Și s-au înălțat ușorii ușii de glasul cu care strigau și casa s-a umplut de fum. Și am zis: «O, sărmanul de mine, sunt pierdut, căci sunt un om cu buze necurate, locuiesc chiar în mijlocul unui popor cu buze necurate și L-am văzut cu ochii mei pe Împăratul, pe Domnul Savaot». Și mi-a fost trimis unul dintre serafimi și avea în mână un cărbune, pe care îl luase cu cleștele de pe altar. Și mi-a atins gura cu el și a zis: «Iată, ți-a atins buzele și va îndepărta nelegiuirile tale și va izbăvi păcatele tale». Și am auzit glasul Domnului spunând: «Pe

---

435 Probabil un preot din Palestina sau unul dintre episcopii egipteni exilați în Palestina. Unii cercetători vor să îl identifice cu Sfântul Chiril al Ierusalimului, însă nu avem suficiente argumente în acest sens. (n.P.P.)

436 Personaj necunoscut din alte surse. (n.P.P.)

437 Scrisoarea datează probabil din anul 381 și este scrisă din Constantinopol, în vreme ce Fericitul Ieronim devenise discipol și auditor al Sfântului Grigorie Teologul. Epistola este de fapt un scurt tratat exegetic privind vedenia lui Dumnezeu șezând pe tron din capitolul al șaselea din cartea profetului Isaia. Citim aici cel mai vechi text exegetic ieronimian. Despre exegeza Fericitului Ieronim, v. „St. Jerome as an Exegete", în: *A Monument to Saint Jerome: Essays on Some Aspects of His Life, Works and Influence*, edited by Francis X. Murphy, Sheed & Ward, 1952, pp. 37-81. În epistola de față, Fericitul Ieronim se inspiră din comentariul exegetic al lui Origen, dar se și distanțează de marele exeget alexandrin, fapt de care va face mare caz ulterior, când va fi acuzat de origenism. (n.P.P.)

438 Ozia a murit în 730 î.Hr. (n.P.P.)

cine să trimit și cine va merge la poporul acesta?» Și eu am rostit: «Iată-mă, trimite-mă!» Și El a zis: «Du-te și spune poporului acestuia: urechile voastre vor auzi și nu veți înțelege, ochii voștri vor privi și nu veți vedea».”[439]

1. „Și s-a întâmplat în anul în care a murit regele Ozia: L-am văzut pe Domnul șezând pe un tron înalt și măreț.” Înainte de a vorbi despre această vedenie, cred că trebuie să cercetăm cine a fost Ozia[440], câți ani a domnit, cine a trăit în aceeași vreme cu el la celelalte popoare. Într-adevăr, așa cum citim în *Cărțile Regilor*[441] și în *Paralipomene*, despre persoana lui se spune că a fost un bărbat drept și „a făcut ce este bine înaintea Domnului”: a ridicat templul, a făcut un apeduct, a dăruit vase sfințite, iar pentru aceste merite și-a înfrânt vrăjmașii și a avut mulți profeți în împărăția lui – ceea ce este cel mai mare semn al evlaviei sale.

Cât timp a trăit preotul Zaharia, numit „cel înțelept”, el I-a fost plăcut lui Dumnezeu și a pășit în templul Lui cu toată cinstirea. Dar, după moartea lui Zaharia, voind să aducă el însuși ofrandele, a încălcat rânduiala preoțească – nu atât din credință, cât din cutezanță – și nu a voit să îi asculte pe leviți și pe ceilalți preoți care strigau: „Ozia, oare nu ești tu rege, și nu preot?” Și pe dată i s-a răspândit lepra pe frunte, așa cum a zis glasul profetului: „Umple, Doamne, obrazul lor de rușine”[442] – această parte a trupului pe care preotul și-o ferea cu o plăcuță de aur, pe care, în *Iezechiel*, Domnul poruncește să fie gravată litera „Tau”[443] și despre care David zice, exultând: „A fost însemnată asupră-ne lumina feței Tale, Doamne!”[444]; această frunte unde păgânul[445] cel nerușinat a fost lovit de o piatră[446] și a murit.

---

[439] *Isaia* 6, 1-9.

[440] *Cf.* *2 Regi* 15, 1-7; *2 Paralipomena* 26.

[441] *Cărțile Regilor* sunt patru, după *Vulgata*; însă, în textul ebraic, primele două *Cărți ale Regilor* sunt numite „ale lui Samuel”, iar ultimele două sunt *1 Regi* și *2 Regi* (cărora le corespund *3 Regi* și *4 Regi* din Biblia Ortodoxă). (n.P.P.)

[442] *Psalmul* 82, 15.

[443] *Iezechiel* 9, 4. „Tau” este ultima literă a alfabetului ebraic, având și sensul de „semn, marcă”. În ebraica arhaică, forma literei era similară unei cruci, de unde și interpretările autorilor creștini pentru pasajul de față ca prefigurând Sfânta Cruce. (n.P.P.)

[444] *Psalmul* 4, 6.

[445] Fericitul Ieronim utilizează aici un împrumut din grecește, *allophylus*, al cărui sens este: „provenit din alt trib, din alt clan”; este folosit de autorii creștini, începând cu Tertulian, pentru a desemna „neevreii, păgânii” în context biblic veterotestamentar. (n.P.P.)

[446] *Cf.* istoria lui David și Goliat (*1 Regi* 17). (n.P.P.)

Iar Ozia a domnit cincizeci și doi de ani, în vremea în care cârmuiau Amulius peste latini și Agamestor – al unsprezecelea rege – la atenieni. După moartea lui, profetul Isaia a avut următoarea vedenie, pe care ne străduim acum să o explicăm, și anume în anul în care s-a născut Romulus, întemeietorul Imperiului Roman, așa cum ar putea vedea limpede cei care ar voi să citească *Cartea Timpurilor*[447], pe care noi am tradus-o din limba greacă în limba latină.

2. „Și s-a întâmplat în anul în care a murit regele Ozia: L-am văzut pe Domnul șezând pe un tron înalt și măreț." Lăsând la o parte istoria, urmează înțelesul duhovnicesc în temeiul căruia s-a desfășurat istoria însăși.

În vremea când a trăit regele lepros care a încălcat rânduiala preoțească atât cât i-a stat în putință, Isaia nu a putut să aibă nicio vedenie. Cât a domnit acela în Iudeea, profetul nu și-a înălțat ochii spre cer, tainele cerești nu i s-au dezvăluit, Domnul Savaot nu S-a arătat, nici întreitul cuvânt „sfânt" nu a fost auzit întru taina credinței[448]. Dar, când regele a murit, toate descoperirile pe care le vom înfățișa în continuare în cuvântul nostru s-au arătat în plină lumină.

Ceva asemănător este scris și în *Ieșire*: cât timp a trăit Faraon, poporul lui Israel, din pricină că era pus la lucrări grele de lut și cărămizi și la tot felul de munci ale câmpului[449], nu a suspinat către Domnul; cât timp a domnit acela, nimeni nu L-a căutat pe Dumnezeul patriarhilor Avraam, Isaac și Iacov. Dar, când el a murit, fiii lui Israel suspinară, cum zice Scriptura: „Și s-a suit strigătul lor până la Dumnezeu"[450], deși, dacă ținem seama de mersul istoriei, atunci mai degrabă ar fi trebuit să se bucure, iar mai înainte, când trăia, să suspine.

La fel, pe când profețea Iezechiel, a murit Pelatia, fiul lui Benaia, și, după pieirea acestei căpetenii nelegiuite, profetul a spus: „Am căzut cu fața la pământ și am strigat cu glas mare și am zis:

---

[447] *Liber Temporum* sau *Chronicon* este traducerea latină a lucrării lui Eusebiu din Cezareea, făcută de Fericitul Ieronim în anul 380/1.

[448] Este vorba despre faptul că tripla strigare a serafimilor, reprezentând revelația anticipată a misterului Sfintei Treimi, nu putea avea loc sub domnia lui Ozia.

[449] *Cf. Ieșirea* 1, 14.

[450] *Ieșirea* 2, 23.

«Vai mie, vai mie, Doamne Dumnezeule, Tu vrei să faci să fie nimicit ce a mai rămas din Israel»"[451].

Prin urmare, dacă înțelegi prin Ozia, Faraon, Pelatia și prin ceilalți de acest fel puterile potrivnice lucrării divine[452], vei vedea cum se face că, atâta timp cât ei sunt vii, niciunul dintre noi nu vede, nu suspină și nu se pocăiește. „Păcatul să nu mai domnească", zice Apostolul, „în trupul vostru muritor."[453] Când domnește păcatul, ridicăm cetăți pentru egipteni, ne prăvălim în cenușă și murdărie, în loc de grâu umblăm după paie și în loc de piatră, după lucrări din lut.

3. Urmează apoi: „L-am văzut pe Domnul șezând pe un tron înalt și măreț"[454]. Și Daniel L-a văzut pe Domnul șezând, dar nu pe un tron înalt și măreț. Iată și o altă făgăduială făcută în altă parte, când glasul divin a spus: „Voi veni și voi ședea și voi judeca poporul în Valea lui Iosafat"[455], tălmăcindu-se aceasta ca „judecata lui Dumnezeu".

Cel care este păcătos și asemenea mie Îl vede pe Domnul șezând în Valea lui Iosafat, nu pe o colină, nu pe un munte, ci într-o vale, și anume în Valea Judecății. Iar cel care este drept și asemenea lui Isaia Îl vede șezând pe un tron înalt și măreț. Dar să îți explic și altfel: când în mintea mea socotesc că Domnul stăpânește peste Tronuri, peste Domnii, peste Îngeri și celelalte Puteri, văd tronul Lui înalt; când însă mă gândesc cum cârmuiește[456]

---

[451] *Iezechiel* 11, 13.

[452] Cu alte cuvinte, demonii. De regulă, personajele negative din istoriile Vechiului Testament au fost valorizate ca simboluri ale duhurilor demonice. (n.P.P.)

[453] *Romani* 6, 12.

[454] *Isaia* 6, 1.

[455] *Ioil* 4, 12.

[456] Fericitul Ieronim utilizează aici termenul *dispensare*, de la care derivă *dispensatio*, care, începând cu Tertulian, va constitui echivalentul latin al grecescului οἰκονομία, termen de o importanță și o bogăție semantică unică. Οἰκονομία (redat în latinește prin *oeconomia* sau *dispensatio*) înseamnă: „plan, providență", literal: „administrare a casei". Așadar, „iconomia" înseamnă restaurarea și menținerea ordinii (νόμος) în creație (οἶκος). Noțiunea are trei sensuri principale: 1. planul lui Dumnezeu privitor la destinul creației și al omului, în special pregătirea și desfășurarea concretă a mântuirii în Vechiul și Noul Testament: „Făcându-ne cunoscută taina voii Sale, după buna Lui socotință, astfel cum hotărâse în Sine mai înainte, spre iconomia plinirii vremilor, ca toate să fie iarăși unite în Hristos, cele din ceruri și cele de pe pământ – toate întru El" (*Efeseni* 1, 9-10); 2. Sfântul Vasile cel Mare (*cf. Împotriva lui Eunomie*, II, 3) face distincție între „teologie", care conține învățătura privitoare la ființa, relațiile și viața celor trei ipostasuri divine în interiorul Sfintei Treimi, și „iconomia" – doctrina

neamul omenesc și cum se zice că, pentru mântuirea noastră, coboară adesea pe pământ, atunci văd un tron modest și foarte aproape de pământ.

4. Apoi: „L-am văzut pe Domnul șezând pe un tron înalt și măreț și casa era plină de slava Sa. Și serafimii stăteau în jurul Lui". Înfățișând acest loc, înaintașii mei, atât greci, cât și latini, l-au interpretat astfel: Domnul Care stă pe tron este Dumnezeu-Tatăl, iar cei doi serafimi care stau în picioare de-o parte și de alta sunt Domnul nostru Iisus Hristos și Sfântul Duh. În ceea ce mă privește, nu sunt de aceeași părere cu ei, deși sunt niște oameni foarte învățați[457]; căci este cu mult mai bine să spui simplu adevărul decât să înfățișezi cu artă lucruri neadevărate[458], cu atât mai mult cu cât Sfântul Ioan Evanghelistul scria că în aceeași vedenie a fost contemplat nu Dumnezeu-Tatăl, ci Hristos. Căci, pe când vorbea despre necredința iudeilor, el a înfățișat pe dată cauzele acestei necredințe: „Și de aceea nu puteau crede în El, pentru că Isaia a zis: «Veți auzi cu urechile voastre și nu veți înțelege, veți privi cu ochii voștri și nu veți vedea». Însă a rostit acestea când a văzut slava Celui Unul-Născut și L-a mărturisit"[459].

În cartea lui Isaia, Cel care stă pe tron îi poruncește profetului să spună: „Veți auzi cu urechile voastre și nu veți înțelege". Însă cel care poruncește – așa cum înțelege evanghelistul – este Hristos; de aici tragem concluzia că prin „serafim" nu se poate înțelege Hristos, de vreme ce Hristos Însuși este Cel care stă pe tron. Și, deși în *Faptele Apostolilor* Sfântul Apostol Pavel a spus împotriva iudeilor care erau în neînțelegere unii cu alții: „Bine a grăit Duhul Sfânt prin prorocul Isaia către părinții noștri, când a zis: «Du-te la poporul acesta și spune-i: Veți auzi cu urechile

despre manifestarea și lucrarea iubirii divine în lume, așadar despre opera Întrupării și Răscumpărării săvârșite prin Iisus Hristos, prin Care s-a restaurat ordinea divină în creația-casa lui Dumnezeu; 3. „iconomia" reprezintă, de asemenea, una dintre modalitățile principale pe care Biserica Ortodoxă le utilizează în aplicarea rânduielilor canonice și care constă într-o atitudine pastorală de îngăduință, înțelegere, condescendență și compasiune. (n.P.P.)

[457] Unul dintre acești învățați (*eruditissimi*) la care face aluzie Fericitul Ieronim a fost Origen.

[458] Mare admirator al lui Origen în această epocă (deși nu în mod necritic, precum dovedește pasajul de față), Fericitul Ieronim va deveni, spre sfârșitul vieții, unul dintre cei mai fervenți antiorigeniști. (n.P.P.)

[459] *Ioan* 12, 39-41.

voastre și nu veți înțelege, cu ochii voștri veți privi și nu veți vedea». Căci inima acestui norod s-a îngrășat și au auzit greu cu urechile și și-au închis ochii ca nu cumva să vadă cu ochii, să audă cu urechile, să înțeleagă cu inima, să se întoarcă la Domnul și să-i vindec"[460], mie totuși diversitatea Persoanelor nu îmi face probleme, de vreme ce știu că și Hristos și Duhul Sfânt au aceeași ființă[461], iar cuvintele Duhului nu sunt altele decât cele ale Fiului, iar Fiul nu a poruncit altceva decât Duhul.

5. Apoi: „Și casa este plină de slava Lui"[462]. Casa Domnului care se află acolo sus este văzută de sfântul proroc Isaia „plină de slavă"; însă cea care este aici, jos, nu știu dacă este plină de slavă, sau poate numai în sensul spuselor psalmistului: „Al Domnului este pământul cu tot ce se află pe el"[463]; și noi am putea zice că pe pământ sunt plini de slavă cei care ar putea să spună: „Noi toți am primit din plinătatea Lui"[464].

Această casă o zidesc femeile înțelepte, iar cea nebună o dărâmă cu mâinile ei[465]; despre ea vorbește și sfântul proroc Isaia: „Și va fi văzut, în zilele de pe urmă, muntele Domnului – și casa lui Dumnezeu – pe vârfurile munților și se va înălța deasupra dealurilor"[466].

Aceasta este casa despre care Sfântul Apostol Pavel, mai sus pomenit, a mărturisit și în alt loc cu glasul său sfânt: „Moise a fost credincios în toată casa Lui ca slujitor care mărturisește despre lucrurile care trebuiau să fie rostite; dar Hristos este peste casa Lui ca Fiu. Casa Lui suntem noi, dacă păstrăm până la sfârșit nezdruncinat începutul statorniciei[467] în El"[468]. Despre ea îi vor-

---

[460] *Faptele* 28, 25-27.

[461] Este folosită formula *unius esse substantiae*, care echivalează termenul ὁμοούσιος în tălmăcirea latină a Crezului niceean (*cf.* Heinrich DENZINGER, *Enchiridion Symbolorum, definitionum et declarationum de rebus fidei et morum*, Barcelona and Freiburg, 1965, pp. 52-53).

[462] *Isaia* 6, 1.

[463] *Psalmul* 23, 1.

[464] *Ioan* 1, 16.

[465] *Cf. Pildele* 14, 1.

[466] *Isaia* 2, 2.

[467] Fericitul Ieronim utilizează termenul *substantia*, care, asemenea grecescului ὑπόστασις, are, în latina târzie, și sensul de „ceea ce este ferm, substanțial, fermitate, statornicie, garanție". *Vulgata* are aici o lecțiune diferită: *fiduciam et gloriam spei* – „încrederea și slava nădejdii". (n.P.P.)

[468] *Evrei* 3, 5-6.

bește și lui Timotei: „Însă îți scriu aceste lucruri ca să știi cum trebuie să te porți în casa lui Dumnezeu, care este Biserica”[469].

6. Apoi: „Și serafimii stăteau în picioare în jurul lui Dumnezeu; unul avea șase aripi, iar celălalt tot șase. Și cu două acopereau chipul, cu două acopereau picioarele și cu două zburau. Și strigau unul la celălalt și ziceau: «Sfânt, sfânt, sfânt este Domnul Savaot. Tot pământul este plin de mărirea Lui»”[470].

Vrem să știm ce sunt serafimii care stau în picioare în jurul lui Dumnezeu. Ce înseamnă cele șase aripi ale fiecăruia și totalul de douăsprezece? Cum își acoperă chipul cu două aripi, cu două, picioarele, și cu două zboară, în timp ce mai sus se spune că stau în picioare în jurul lui Dumnezeu? Sau cum pot să stea împrejurul Lui, de vreme ce sunt numai doi? Ce înseamnă că strigă unul la celălalt și că repetă de trei ori cuvântul „sfânt”? De ce se spune mai sus despre casa Lui că este plină de slavă și acum că este pământul? Pentru că toate acestea ar stârni nu puțin praf[471] și la prima vedere ar pune în față o mare dificultate de interpretare, să ne rugăm împreună Domnului să-mi trimită și mie un cărbune de pe altar și, curățindu-mă de toată murdăria păcatelor mele, să pot mai întâi privi tainele[472] Domnului, apoi să pot înfățișa ceea ce voi vedea.

Termenul „serafim”, așa cum am găsit în traducerea numelor ebraice[473], se traduce fie prin „ardere”[474], fie prin „începutul gurii

---

[469] *1 Timotei* 3, 14-15.

[470] *Isaia* 6, 2-3.

[471] În sensul că interpretarea ar deveni din ce în ce mai obscură și mai complicată. (n.P.P.)

[472] În contextul de față, *sacramenta* nu are conotații liturgice, ci sensul de „mistere nepătrunse, taine dumnezeiești”. (n.P.P.)

[473] *Cf.* tratatul autorului nostru *Despre numele ebraice* (*De nominibus Haebraicis*), dedicat analizei etimologice a numelor ebraice din Biblie, are la bază *Onomastica* atribuită lui Filon sau lui Origen. În traducere în: FERICITUL IERONIM, *Trei vieți de monahi. Împotriva lui Helvidius. Epistole* ... (n.P.P.)

[474] Termenul ebraic *serafim* (de fapt singularul este *seraf*, *-im* constituind desinența de plural pentru masculin în limba ebraică, așadar *serafim = serafi*) este aplicat șerpilor veninoși din pustiu (*cf. Numerii* 21, 6), dar și dragonilor mitici (*cf. Isaia* 14, 29; 30, 6). Același termen este întâlnit în *Isaia* 6, însă contextul nu ne îngăduie să îi concepem ca având corpuri de șarpe. Dimpotrivă, vedem că au picioare (*cf. Isaia* 6, 2). Sunt ființe angelice din curtea celestă a lui Iahve. Dacă *seraf* (de fapt, *sarap*) nu derivă de la reptila veninoasă amintită mai sus în *Numeri*, probabil poate fi pus în legătură (cum crede și Ieronim) cu verbul *sarap* („a arde complet”), și de aici funcția purificatoare a acestor ființe. O sculptură din anul 800 de la Tell Halaf înfățișează o făptură umanoidă cu două aripi la umeri și patru sub mijloc. (n.P.P.)

lor". Să vedem ce înseamnă această „ardere". Mântuitorul spune: „Eu am venit să arunc un foc pe pământ și vreau ca acesta să ardă"[475]. Cei doi ucenici cărora Dumnezeu le deslușise pe drum Scripturile începând de la Moise și toți profeții[476], după ce li s-au deschis ochii și L-au cunoscut[477], au zis unul către celălalt: „Oare nu ardea inima în noi când ne descoperea pe drum Scripturile?"[478] Iar în *Deuteronom* scrie că Dumnezeu Însuși este un foc mistuitor[479]; în *Iezechiel* este văzut ca o văpaie de la șale în jos[480]. „Cuvintele Domnului sunt cuvinte neprihănite, argint încercat prin foc, de șapte ori curățat de pământ."[481] Există multe alte locuri din Scripturi, dar ar dura prea mult dacă aş vrea să le parcurg. Prin urmare, să cercetăm unde se află acest foc mântuitor. Fără nicio îndoială că în cărțile sfinte, a căror citire curăță toate patimile[482] oamenilor.

Cât despre cel de-al doilea înțeles – „începutul gurii lor" –, cum poate fi el raportat la Scripturi? Mă tem că, dacă aş începe să îl comentez, ar putea părea nu atât că îl interpretez, cât mai ales că forțez Scripturile. Toată tradiția antică ne transmite că începutul „gurii"[483] și al limbajului comun și a tot ceea ce rostim este limba ebraică[484], în care a fost scris Vechiul Testament. Dar, după ce, în timpul construirii Turnului[485], li s-au dat oamenilor felurite

---

[475] *Luca* 12, 49.
[476] *Cf. Luca* 24, 27.
[477] *Cf. Luca* 24, 31.
[478] *Luca* 24, 32.
[479] *Cf. Deuteronomul* 4, 24.
[480] *Cf. Iezechiel* 8, 2.
[481] *Psalmul* 11, 7.
[482] *Vitium* – „patimă, viciu", în sensul ascetic al grecescului πάθος. (n.P.P.)
[483] Așadar, al vorbirii. Expresia este biblică, făcându-se aluzie la *Facerea* 11, 1: *erat autem terra labii unius et sermonum eorundem* (*Vulgata*); „o singură limbă" – *labii unius*, literal: „o singură buză", metaforă pentru „limbă, vorbire". *Labium* îl traduce pe grecescul χεῖλος (care îl traduce, la rândul lui, pe ebraicul *sapah* – „margine, țărm, buză, limbă"). Sintagma ebraică idiomatică „o singură limbă" are un sens metaforic, acela de „armonie a intențiilor, unanimitate, concordie, unitate", aplicat la o religie sau la o țară, neindicând limba comună (citim în *Facerea* 10, 5 că existau deja pe pământ diverse limbi înainte de Babel). Totuși exegeza patristică a văzut aici originea diferențierii limbilor pământului. (n.P.P.)
[484] Așadar, limba ebraică ar fi fost prima limbă vorbită pe pământ, limba originară. Teoria aceasta a fost susținută și de alți autori creștini ca Origen, Fericitul Augustin, Sfântul Chiril al Alexandriei; însă teza este, evident, fantezistă și neștiințifică. (n.P.P.)
[485] Turnul Babel (*cf. Facerea* 11, 1-9). „Turnul Babel" este principalul sanctuar din Babilon – *Etemenanki* („Casa temeliei cerului și pământului") –, alcătuit din șapte

limbi ca pedeapsă pentru ocara adusă lui Dumnezeu[486], atunci s-au împrăştiat pe la toate neamurile limbi diferite.

Aşadar, şi „arderea" şi „începutul gurii lor" se întâlnesc în cele două Testamente; nu este de mirare că cei doi serafimi stau în jurul Domnului, de vreme ce prin ei Domnul Însuşi ne este dezvăluit.

„Unul avea şase aripi, iar celălalt tot şase." Victorinus[487] a interpretat că i-ar simboliza pe cei doisprezece Apostoli. Noi putem să dăm şi alte interpretări: cele douăsprezece pietre ale altarului „pe care fierul nu l-a atins"[488] şi cele douăsprezece pietre scumpe din care este alcătuită diadema, însemnul sacerdoţiului, pe care le aminteşte şi Iezechiel[489], iar *Apocalipsa* nu le trece nici ea sub tăcere[490]. Care dintre aceste interpretări este cea adevărată, Dumnezeu va judeca. Noi vom înfăţişa în continuare ceea ce este verosimil.

7. „Şi cu două acopereau chipul, cu două acopereau picioarele şi cu două zburau."[491] Ei acopereau nu chipul lor, ci pe al lui Dumnezeu[492]. Căci cine poate cunoaşte începutul Lui şi ce a fost

---

corpuri supraetajate, atingând 91 m. înălţime, descris de Herodot în *Istoriile* sale (1, 181). *Ziqquratul* simboliza muntele sacru unde poposea divinitatea, în templul din vârf, închinătorii urcând până la el mii de trepte. „Turnul Babel" a fost dărâmat de persanii care au cucerit Babilonul. Numărul considerabil şi varietatea populaţiilor acestei metropole făceau ca în oraş „amestecul" limbilor vorbite să nu fie doar o metaforă, ci o realitate. (n.P.P.)

486 Flavius Iosephus ne furnizează o interesantă motivaţie a construirii Turnului, atribuind-o lui Nimrod (idee preluată şi de Fericitul Augustin în *Despre cetatea lui Dumnezeu*): „Acesta i-a convins să nu mai accepte gândul că fericirea lor vine de la Dumnezeu, ci că meritul tuturor bunurilor obţinute revine destoiniciei de care dau dovadă ei înşişi. Şi, cum faptele sale tindeau puţin câte puţin spre tiranie, Nimrod a socotit că poate să-i îndepărteze pe oameni de teama lor faţă de Dumnezeu dacă le va spori încrederea în propria lui putere. A ameninţat că vrea să se răzbune pe Dumnezeu, Care plănuieşte să acopere pământul cu un nou potop. Va clădi, aşadar, un turn atât de înalt încât apele revărsate să nu poată urca până la el, răscumpărând astfel pieirea strămoşilor săi" (*Antichităţi iudaice*, cărţile I-X, prefaţă de Răzvan Theodorescu, cuvânt asupra ediţiei, traducere şi note de Ion Acsan, Editura Hasefer, Bucureşti, 1999, p. 21). (n.P.P.)

487 Victorinus – exeget latin de la sfârşitul secolului al III-lea (a sfârşit muceniceşte în 304). A fost episcop de Poetavium (azi Ptuj, Slovenia); a fost martirizat în timpul persecuţiilor instituite de împăratul Diocleţian. Ne-a lăsat un comentariu la *Apocalipsă*, descoperit abia în 1895. (n.P.P.)

488 *Deuteronomul* 27, 5.

489 *Cf. Iezechiel* 28, 13.

490 *Cf. Apocalipsa* 21, 19-20.

491 *Isaia* 6, 2.

492 *Textul masoretic* specifică cu limpezime că este vorba aici despre chipul şi picioarele lui Dumnezeu; *Septuaginta* şi *Vulgata* nu precizează însă despre al cui chip este vorba. (n.P.P.)

în veşnicie, înainte ca El să creeze lumea sau când a creat Tronurile, Domniile, Stăpâniile, Îngerii şi toţi slujitorii cereşti?

„Şi cu două aripi acopereau picioarele": nu pe ale lor, ci pe ale lui Dumnezeu. Într-adevăr, cine poate vorbi de sfârşitul Lui? Ce va fi după săvârşirea veacului? Ce se va întâmpla după ce neamul omenesc va fi fost judecat, ce viaţă va urma? Oare va fi din nou un alt pământ şi alte elemente, sau ar trebui create o altă lume şi un alt soare? „Vestiţi cele ce au fost înainte şi cele care vor fi la urmă şi voi spune că sunteţi dumnezei", zice sfântul proroc Isaia[493], arătând că nimeni nu poate desluşi ce a fost înainte de începutul lumii şi ce va fi după sfârşitul lumii.

„Şi cu două aripi zburau." Noi nu cunoaştem decât ceea ce se află în mijloc[494] şi ne este dezvăluit prin citirea Scripturilor: când a fost creată lumea, când a fost plăsmuit omul, când s-a petrecut potopul, când a fost dată Legea, astfel încât dintr-un singur om s-au umplut toate locurile pământului, iar în cele din urmă Fiul Domnului S-a întrupat pentru mântuirea noastră. Însă pe celelalte despre care am vorbit, cei doi serafimi le-au acoperit învăluindu-şi chipul şi picioarele.

„Şi strigau unul către celălalt": „unul către celălalt" este frumos spus. Căci orice citim în Vechiul Testament se află şi în Evanghelie şi ceea ce întâlnim adeseori în Evanghelie provine din autoritatea Vechiului Testament; nu există nicio nepotrivire şi nicio diferenţă.

„Şi ziceau: «Sfânt, sfânt, sfânt este Domnul Savaot»." În amândouă Testamentele este predicată Sfânta Treime. Cât despre faptul că şi Mântuitorul nostru este numit Savaot, iată un exemplu din *Psalmul* 23: „Puterile îngereşti[495] care Îl slujeau pe Domnul strigau către celelalte Puteri cereşti să deschidă porţile pentru Domnul, Care Se înapoiază în cer: «Ridicaţi, căpetenii, porţile voastre»[496]"; sau, cum traduce Aquila: „Porţi, ridicaţi-vă

[493] *Isaia* 41, 23.

[494] Aşadar, numai lucrurile care aparţin creaţiei. Ce a fost înainte şi ce va fi după nu pot fi cunoscute de mintea omenească. (n.P.P.)

[495] Fericitul Ieronim utilizează aici termenul *virtus*, termen polisemantic în latina creştină, cu sensurile de „putere, forţă, înger, putere angelică sau demonică, minune, miracol, virtute, valoare". Aici are sensul de „putere îngerească". (n.P.P.)

[496] *Psalmul* 23, 9.

capetele și va intra împăratul slavei". La rândul lor, fiindcă îl văd îmbrăcat în carne și sunt uimite de această nouă taină, Puterile îngerești întreabă: „Cine este acest împărat al slavei?" Și li se răspunde: „Însuși Domnul Puterilor cerești este împăratul slavei", care în textul ebraic este scris „Domnul Savaot"[497]. Trebuie știut că peste tot unde traducătorii *Septuagintei* au spus „Domnul Puterilor cerești"[498] și „Domnul Atotputernic"[499], în ebraică este „Domnul Savaot", pe care Aquila îl traduce: „Domnul oștirilor"[500]. Însuși termenul „Domnul" este compus în acest loc din patru litere care se alătură pentru a exprima cuvântul „Dumnezeu": *iod, he, iod, he*, adică de două ori *IA*; această dublare compune numele de negrăit[501] și slăvit al lui Dumnezeu.

„Tot pământul este plin de slava Lui." Tot serafimii rostesc și aceste cuvinte despre venirea Domnului Mântuitor, despre felul în care propovăduirea Lui se răspândește pe tot pământul și cuvântul Apostolilor pătrunde până la capătul lumii.

8. Apoi: „Și s-au înălțat ușorii ușii de glasul cu care strigau"[502]. Citim în Vechiul Testament că Domnul le-a vorbit întotdeauna lui Moise și lui Aaron la ușa Tabernacolului[503], ca și cum, înainte de Evanghelie, nu a putut încă să-i lase să intre în Sfânta Sfintelor, așa cum după aceea Biserica a intrat zicând: „Împăratul m-a dus în odaia sa"[504]. Prin urmare, când Domnul nostru a coborât

---

[497] În ebraică, *Iahve Tsebaot* are înțelesul de „Dumnezeul oștirilor" (*tseba* – „oștire", *tsebaot* – „oștiri"). *Vulgata* îl va traduce prin *Dominus exercituum*. Expresia este des întâlnită în Vechiul Testament (*1 Regi* 4, 4; *Isaia* 54, 5; *Osea* 6, 14), desemnându-L pe Dumnezeu ca stăpân al tuturor îngerilor și forțelor universului și ca dăruitorul de biruințe în războaiele purtate de israeliți. (n.P.P.)

[498] *Cf. 2 Paralipomena* 18, 18.

[499] *Cf. Osea* 12, 6: κύριος ὁ παντοκράτωρ – „Domnul Atotstăpânitorul, Domnul Atotputernicul".

[500] Este vorba despre oștile cerești ale îngerilor și aștrilor.

[501] Cele patru litere ebraice *IHVH* alcătuiau numele sacru, inefabil, considerat prea sfânt pentru a fi rostit (după revenirea din exil pronunțarea lui era interzisă și se afla sub incidența pedepsei capitale; numai odată pe an îl rostea arhiereul în Sfânta Sfintelor). A fost înlocuit de rabinii veacurilor VIII-X d.Hr. prin *Adonai* („Domnul meu"), iar vocalele de la *Adonai* au fost transferate la termenul *Iahve* și a rezultat *Iehova* (se știe că ebraica nu nota vocalele, semnele grafice pentru acestea apărând abia în secolul al VIII-lea d.Hr.). Pronunția *Iahve* apare datorită transcrierii grecești *IAOYH* la Clement Alexandrinul și *IABH* la Teodoret de Cyr. Este cert că tetragrama *IHVH* provine de la verbul *haya* („a fi"), dar sensul exact nu este nici astăzi pe deplin stabilit. (n.P.P.)

[502] *Isaia* 6, 4.

[503] Cortul mărturiei.

[504] *Cântarea Cântărilor* 1, 3.

pe pământ, acei uşori ai uşii, adică un fel de piedică pentru cei care doresc să intre, s-au ridicat şi lumea întreagă s-a umplut de fum, adică de slava lui Dumnezeu. Însă acolo unde citim în latină „înălţat", în greacă este „înlăturat". Dar, pentru că dublul sens al cuvântului poate fi interpretat în ambele feluri, ai noştri au tradus „înălţat"[505] în loc de „înlăturat"[506].

„Şi casa s-a umplut de fum." Dumnezeu, cum am spus mai sus, este foc; când a coborât la Moise pe Muntele Sinai, la venirea[507] Lui se vedeau făclii care alergau încoace şi încolo şi tot muntele era plin de fum[508]. De aceea se spune în *Psalmi*: „Tu care atingi munţii şi ei vor fumega"[509]. Prin urmare, pentru că nu putem să cuprindem toată fiinţa acestui foc, în toată lumea se răspândeşte din el un fel de fum mai uşor şi, ca să zic aşa, mai puţin dens, pe care, prinzându-l, am putea spune: „Cunoaştem în parte şi prorocim în parte"[510] şi „acum vedem printr-o oglindă, în ghicitură"[511].

9. „Şi serafimii stăteau în jurul Lui: unul avea şase aripi, iar celălalt tot şase." Un grec, om foarte învăţat în ceea ce priveşte Scripturile[512], a arătat că serafimii sunt nişte Puteri cereşti menite să Îl ajute pe Dumnezeu la tribunalul Său, care Îi aduc laude şi sunt trimise să împlinească felurite slujbe, mai ales la aceia care au nevoie de curăţire şi, într-o oarecare măsură, şi de pedepse, din pricina păcatelor de odinioară. „Faptul că uşorii uşii au fost înlăturaţi", zice el, „şi casa s-a umplut de fum este semnul viitoarei nimiciri a templului iudeu şi al arderii întregului Ierusalim."[513]

Unii sunt de aceeaşi părere cu el în ce priveşte prima parte, dar nu încuviinţează ultima parte. Căci ei susţin că uşorii uşii s-au

---

505 *Elevatum*. Fericitul Ieronim face probabil aluzie la *Vetus Latina* (prima traducere a Bibliei în latină), de vreme ce în *Vulgata* citim: *commota sunt* – „au fost clătinate", tălmăcirea urmând fidel *Textul masoretic*.

506 În latină, *elevatum*, *elevare* şi *sublatum*, *tollere*. Verbul *elevare*, înrudit etimologic cu adjectivul *levis,-e* („uşor"), înseamnă „a face mai uşor, a înălţa". Verbul *tollere* înseamnă „a purta ridicând de jos, a ridica, a înlătura". Primul corespunde verbului grecesc κουφίζω, cel de-al doilea verbului ἐπαίρω.

507 În sensul termenului biblic grecesc παρουσία.

508 *Cf. Ieşirea* 19, 18.

509 *Psalmul* 103, 33.

510 *1 Corinteni* 13, 9.

511 *1 Corinteni* 13, 12.

512 Poate Sfântul Grigorie Teologul sau, poate, Origen.

513 Aluzie la evenimentele din anul 70 d.Hr., când Ierusalimul a fost cucerit de oştile lui Titus, iar templul distrus. (n.P.P.)

ridicat când vălul templului a fost sfâșiat[514] și toată casa lui Israel a fost tulburată de norul rătăcirii, când, relatează Iosephus[515], niște preoți au auzit glasul Puterilor cerești venind din sanctuarul[516] templului: „Să plecăm din locurile acestea"[517].

10. Există însă cineva de la care mă bucur că am învățat foarte multe lucruri și care și-a desăvârșit cunoașterea limbii ebraice în așa măsură încât, printre scribii lor, este socotit chaldeean[518]. Acest om a mers pe un cu totul alt drum. Căci el spune că niciun profet, în afară de sfântul proroc Isaia, nu a văzut serafimii stând în jurul lui Dumnezeu și nu întâlnim nici măcar o mențiune despre serafimi în altă parte; apoi este semnul prevestitor al sfârșitului și al înrobirii Ierusalimului, care s-a produs sub Nabucodonosor.

Într-adevăr, de la Ozia, sub care a început să prorocească, până la Sedechia[519], care a domnit ultimul și care, după ce i s-au scos ochii, a fost dus la Babilon, au fost unsprezece regi, iar al doisprezecelea a fost Godolia[520], pe care regele Babilonului l-a rânduit dregător peste țară și pe care l-a omorât în timpul unui ospăț Ismael, fiul lui Netania, ucigaș al rămășiței țării sale.

Acestea sunt cele douăsprezece aripi, dintre care patru le-ar acoperi fața – cum se întâlnește în unele copii [ale manuscriselor] –, cu patru ar zbura și patru le-ar ascunde picioarele. Într-adevăr, dintre cei doisprezece regi, numai patru au fost regi drepți: Ozia, Ioatham, Iezechia și Iosia, care, fiecare, la rândul său, ținându-și capul sus în timpul robiei sale, ar fi cutezat să Îl slăvească pe

---

514 *Cf. Matei* 27, 51.

515 Flavius Iosephus, istoric roman de origine evreiască. A scris *Bellum Iudaicum*, publicat în 75 d.Hr., în limba greacă. Relatează istoria Israelului de la cucerirea Ierusalimului de către Antioh IV Epifanes (164 î.Hr.) până la ultimul război iudaic (74 d.Hr.). (n.P.P.)

516 *Adytum* (gr. ἄδυτος – „unde nu se intră"), ultima încăpere a templelor grecești, partea tainică și cea mai sacră unde era interzis accesul neinițiaților. În contextul de față se referă la Sfânta Sfintelor. (n.P.P.)

517 Acest pasaj din Flavius Iosephus (*Bellum Iudaicum*, V, 3), citat de mai multe ori de Fericitul Ieronim în scrisorile și operele sale, nu se referă la patimile lui Iisus, ci face parte dintre miracolele care, potrivit istoricului evreu, au prefigurat cu cinci ani mai devreme distrugerea Ierusalimului de către Titus. (n.P.P.)

518 În Antichitate, acest titlu îl purtau magii și astrologii veniți din Orient la Roma. (n.P.P.)

519 *Cf. Ieremia* 39, 1-8.

520 *Cf. Ieremia* 41, 1-2.

Dumnezeu: „Sfânt, sfânt, sfânt Domnul Savaot”. Dar ceilalți regi își acoperă fața din pricina păcatelor lor, iar alții, pentru că au fost duși în robie, își ascund urmele pașilor. Cât despre ușorii ușii care s-au ridicat și casa care s-a umplut de fum, după cum am spus mai sus, el a explicat acestea prin nimicirea Ierusalimului și arderea templului.

11. Și, odată ce am început să-i expun părerea, ca să vorbesc și despre alte lucruri pe care încă nu le-am atins, voi vorbi despre cleștele cu care a fost apucat de pe jertfelnic cărbunele și despre buzele curățite despre care a afirmat că reprezintă pătimirea lui Isaia, ucis sub domnia regelui Manase.

Atunci, cu buzele cu-adevărat curățite, a zis către Domnul: „Iată-mă, trimite-mă pe mine”[521] și a spus: „Vai mie! Că mă căiesc[522]!”[523] Cât timp Ozia este în viață, nu înțelegi, Isaia, că ești nefericit, nu te căiești, nu ești mișcat! Dar, când este mort, atunci iei seama că buzele tale sunt necurate, atunci afli că ești nevrednic de vederea lui Dumnezeu. O, de m-aș căi și eu și, după ce m-aș căi, de-aș deveni vrednic să Îl propovăduiesc pe Dumnezeu! Căci, după ce că sunt om și am buze necurate, locuiesc și în mijlocul unui popor cu buze necurate[524]. Isaia, care era un om drept, păcătuise doar cu vorbele; avea doar buzele necurate; cât despre mine, cel ai cărui ochi privesc plini de poftă, a cărui mână mă târăște în greșeală, care păcătuiesc cu picioarele și cu orice parte a mădularelor mele, am totul spurcat în mine[525]; și, pentru că odată botezat întru Duhul, mi-am întinat tunica, am nevoie de curățirea unui al doilea botez, adică de cel al focului[526].

12. În Scripturi cuvintele nu sunt simple, după cum cred unii; în ele sunt ascunse foarte multe sensuri. Una este semnificația literei, alta cea mistică[527]. Iată un exemplu: în Evanghelie, Dom-

---

[521] *Isaia* 6, 8.
[522] Literal: „cât mă străpung”. Verbul *conpungo* este, în latina patristică, un calc semantic după grecescul biblic κατανύσσεσθαι (*cf. Psalmul* 4, 5), care are înțelesul de „a fi străpuns, mișcat, impresionat; a fi atins de remușcări, de căință”. Termenul va desemna, în literatura filocalică, „străpungerea inimii”, pocăința desăvârșită. (n.P.P.)
[523] *Isaia* 6, 5.
[524] *Cf. Isaia* 6, 5.
[525] *Cf. Matei* 5, 30.
[526] *Cf. Matei* 3, 11.
[527] Ideea este origeniană, distincția între sensul literal și cel alegoric (*sermo mysticus*) fiind deja clasicizată în exegeza patristică. (n.P.P.)

nul este încins cu un ștergar, pregătește un vas pentru a spăla picioarele ucenicilor Săi[528], îndeplinind o îndatorire de sclav. Fie, să zicem că ne învață umilința, pentru ca noi să ne slujim unul pe celălalt; nu tăgăduiesc, nu resping această idee. Dar ce înseamnă ceea ce îi spune lui Petru, care L-a refuzat? „«Dacă nu-ți voi spăla picioarele, nu vei avea parte de Mine.» Iar Petru I-a răspuns: «Doamne, spală-mi nu doar picioarele, ci și mâinile și capul».”[529] Pentru că Apostolii, ca niște oameni care stăteau pe pământ, încă aveau picioarele întinate de necurăția păcatelor, Domnul, Care urma să urce la cer, a vrut să-i dezlege de tot de greșelile lor și astfel să li se potrivească vorbele profetului: „Cât de frumoase sunt picioarele trimișilor care binevestesc pacea!”[530] și să poată urma cuvintele Bisericii când ea spune: „Picioarele mi le-am spălat, cum să le murdăresc eu iar?”[531] Și, chiar dacă după înviere niște praf se va fi prins de ei, să se poată scutura de el[532] în cetatea lipsită de credință, ca mărturie a trudei lor de a se fi silit într-atât pentru mântuirea tuturor, încât, făcându-se iudeu pentru iudei și păgân pentru păgâni[533], propriile tălpi s-au murdărit întru câtva.

Așadar, ca să revenim la subiectul nostru, așa cum Apostolii aveau nevoie să-și curețe picioarele, la fel Isaia, pentru că nu păcătuise decât cu vorba, avea buzele necurate; după părerea mea, pentru că nu îl mustrase pe Ozia când năvălise în templu și, după pilda lui Ilie, nu îl numise necredincios cu glas mare, de aceea avea buzele necurate.

„Și locuiesc în mijlocul unui popor cu buze necurate.” Isaia, pentru că s-a căit cu străpungerea [inimii] și recunoaște că este nefericit, se face vrednic de curățire. Poporul însă, care nu numai că nu face pocăință[534], dar nici măcar nu știe că are buzele

---

528 *Cf. Ioan* 13, 4-5.

529 *Ioan* 13, 8-9.

530 *Isaia* 52, 7.

531 *Cântarea Cântărilor* 5, 3. Cuvintele tinerei din *Cântarea Cântărilor* sunt atribuite, în mod alegoric, Bisericii, mireasa lui Hristos. (n.P.P.)

532 *Cf. Matei* 10, 14.

533 *Cf. 1 Corinteni* 9, 20.

534 *Paenitentia* va deveni termenul specializat în a desemna conceptul fundamental pentru morala creștină: pocăința. În greaca patristică, μετάνοια reprezenta „schimbare a inimii sau a gândirii, pocăință”. Termenul grecesc μετανοέω, specific lexicului neotestamentar, desemna „schimbarea minții, răzgândirea”, atât în sens bun,

necurate, nu merită leacul curățirii. Având acest exemplu, trebuie să ne îngrijim nu doar să fim drepți, ci și să nu zăbovim cu păcătoșii, pentru că profetul socotește că și aceasta se învecinează cu păcatul și nefericirea.

13. Apoi: „Și L-am văzut pe Împăratul, Domnul Savaot"[535]. Iudeii spun că Isaia a fost ucis de strămoșii lor pentru că, în timp ce Moise a văzut doar spatele lui Dumnezeu, a scris că el L-a văzut cu ochii săi trupești pe Domnul Savaot, deși Dumnezeu spune în legătură cu aceasta: „Nimeni nu va vedea fața Mea și va trăi"[536].

Noi le punem următoarea întrebare: cum se face că Dumnezeu spune în Lege că li S-a arătat altor profeți în vedenie și în vis, dar că a vorbit cu Moise față în față, și cum se susține această zicere: „Nimeni nu va vedea fața Mea și va trăi" de vreme ce recunoaște că a vorbit cu Moise față în față? Vor răspunde cu siguranță că Dumnezeu a fost văzut potrivit putinței omenești, nu așa cum este El, ci așa cum a voit să fie văzut. Iar noi le vom spune că în același fel a fost văzut de Isaia. Rămâne însă întrebarea principală: L-a văzut sau nu L-a văzut Moise pe Dumnezeu? Dacă L-a văzut, atunci și Isaia, care spunea că L-a văzut, a fost ucis de voi în chip nelegiuit, deoarece Dumnezeu poate fi văzut[537]. Dacă nu L-a văzut, ucideți-l atunci și pe Moise împreună

---

cât și în sens rău. În *Textul masoretic*, pocăința este exprimată de doi termeni: *sub* („a se întoarce la punctul de plecare") și *niham* („a regreta"). *Septuaginta* îi redă prin ἀποστρέφω („a se întoarce") și, respectiv, μετανοέω. În iudaism, pocăința însemna întoarcerea la Lege, dar, în creștinism, va desemna întoarcerea de la păcat, căința și botezul pentru iertarea păcatelor și, totodată, o schimbare radicală a modului de gândire, precum și, implicit, a vieții. Latina creștină a reținut în special dimensiunea căinței, desemnând acest proces spiritual prin *paenitentia* – „căință" (de la *paenitere* – „a fi nesatisfăcut, nemulțumit, a regreta, a-i părea rău"). Tertulian, în încercarea sa de a echivala cât mai fidel termenii fundamentali ai limbajului teologic creștin grecesc, va propune cuvântul *res(i)piscentia* (de la *resipisco* – „a-și redobândi judecata, a-și veni în sine" < *re* + *sapio* + sufixul incoativ *sco*), căruia îi propunea o etimologie inexactă lingvistic, dar pertinentă din punct de vedere teologic: *receptio mentis ad se* – „o restaurare a minții în starea inițială" (*cf.* TERTULIAN, *Adversus Marcionem*, II, 16). Lactantius va explicita mai limpede sensul acestui neologism, care nu se va impune în latina creștină, fiind surclasat de mai popularul *paenitentia* (*cf.* LACTANTIUS, *Divinae institutiones*, VI, 24). (n.P.P.)

[535] *Isaia* 6, 5.

[536] *Ieșirea* 33, 20.

[537] Biblia nu spune nimic despre moartea lui Isaia. Aici citim o simplă legendă, preluată și de tradiția creștină. O altă tradiție, culeasă de altfel de Ieronim, spunea că a fost martirizat sub domnia lui Manase, fiul lui Iezechia.

cu Isaia, pentru că se face vinovat de aceeași minciună când spune că L-a văzut pe Cel care nu poate fi văzut. Orice lucru a fost înțeles [de către aceștia] pentru a tâlcui locul privitor la Moise îl vom adapta la vedenia lui Isaia.

14. Apoi: „Și a fost trimis la mine unul dintre serafimi și avea în mână un cărbune, pe care îl luase cu cleștele de pe altar. Și mi-a atins gura și a zis: «Iată, ți-a atins buzele și ți-a înlăturat fărădelegile și a curățit păcatele tale»"[538]. Potrivit cu toate interpretările pe care le-am înfățișat mai sus, alcătuiește-ți acum o părere despre serafimi, fie că vrei să înțelegi prin ei cele două Testamente, fie anumite Puteri îngerești care slujesc în ceruri, fie un semn al robiei, o umbră preînchipuind adevărul ce va să fie. Noi, pentru că urmăm prima interpretare, afirmăm că ceea ce i-a fost trimis profetului este Testamentul evanghelic, care, având în sine amândouă poruncile, adică și pe ale sale și pe cele din Vechiul Testament, cuprinde, prin îndoita ascuțime a poruncilor, cuvântul arzător[539] al Domnului, și, după ce buzele i-au fost atinse, tot ceea ce mai era neștiință – dat fiind că noi o interpretăm prin „buze necurate" – a fost îndepărtat prin adevărul curățirii pe care a primit-o.

Cât despre clești, ei sunt aceia pe care îi contemplă Iacov în vedenia despre scară[540]; sunt sabia cu două tăișuri[541]; sunt cei doi bănuți pe care văduva i-a trimis ca dar pentru Dumnezeu[542]; sunt banul de argint[543] găsit în gura unui pește, care face doi dinari și care este plătit pentru Domnul și pentru Petru[544]; cărbunele, prins de această îndoită putere, întărită prin unire, este trimis profetului. Știm că el a fost dat profetului, pentru că în *Psalmul* 119 profetul Îl imploră pe Dumnezeu, zicând: „Doamne, izbăvește sufletul meu de buzele nedrepte și de limba vicleană"[545], iar după ce Sfântul Duh întreabă: „Ce ți se va da ție și ce vei câștiga

---

[538] *Isaia* 6, 6-7.
[539] *Cf. Pildele* 30, 5.
[540] *Cf. Facerea* 28, 12-13.
[541] *Cf. Apocalipsa* 1, 16.
[542] *Cf. Marcu* 12, 42.
[543] În original: *stater* – monedă ebraică și grecească în valoare de patru drahme.
[544] *Cf. Matei* 17, 27.
[545] *Psalmul* 119, 2.

de la limba vicleană?”[546], se spune: „Săgeți ascuțite cu cărbuni aprinși trase de Cel puternic”[547]. Este chiar acel cărbune dăruit profetului.

Într-adevăr, acest cărbune nimicitor care curăță limba de păcat este cuvântul divin despre care se vorbește și în *Isaia*: „Ai cărbunii focului, te vei așeza deasupra lor, ei îți vor fi ție de ajutor”[548].

15. „Și am auzit glasul Domnului care zicea: «Pe cine voi trimite și cine va merge la poporul acesta?» Și am spus: «Iată-mă, trimite-mă pe mine!» Și El a zis: «Du-te și spune poporului acestuia: cu urechile veți auzi și nu veți înțelege».”[549] Vorbele sunt ale Domnului, Care nu poruncește, ci întreabă pe cine ar trebui să trimită și cine ar urma să meargă la popor. Iar profetul, îndatoritor, I-a răspuns: „Iată-mă, trimite-mă pe mine!” După ce s-a oferit, i se poruncește să spună: „Du-te și spune poporului acestuia: cu urechile veți auzi și nu veți înțelege, iar cu ochii veți privi și nu veți vedea”[550] și celelalte cuprinse în vorbele profeției.

Am ascultat o expunere destul de întinsă a evreului[551] meu privitoare la acest loc, din care îți voi pune înainte câteva fragmente ca să îți dai seama de părerile acestui om. El spunea: „Ne-am putea întreba cine dintre Moise și Isaia a lucrat mai bine? Oare Moise, care, atunci când a fost trimis de Dumnezeu la popor, a zis: «Rogu-te, Doamne, nu sunt vrednic!»[552]; și iarăși: «Îngrijește-te de un altul pe care să îl trimiți»[553]? Sau Isaia, care, deși nu fusese ales, s-a oferit el însuși, spunând: «Iată-mă, trimite-mă pe mine!» Și știu – zicea – că este primejdios să discuți despre vrednicia sfinților și să voiești a-i atribui ceva în plus sau în minus celui pe care l-a încununat Domnul. Dar, pentru că El Însuși a spus: «Căutați și veți afla, bateți și vi se va deschide»[554],

---

[546] *Psalmul* 119, 3.
[547] *Psalmul* 119, 4.
[548] *Isaia* 47, 14-15.
[549] *Isaia* 6, 8-9.
[550] *Isaia* 6, 9.
[551] Identificarea acestui personaj este incertă. Probabil este acel evreu convertit la creștinism și devenit monah care a fost primul maestru al lui Ieronim în tainele limbii ebraice (*cf. Epistola CXXV*, 12). (n.P.P.)
[552] *Ieșirea* 4, 10.
[553] *Ieșirea* 4, 13.
[554] *Matei* 7, 7.

și noi trebuie să cercetăm ceea ce ar putea să ridice o întrebare, nu pentru a mustra, ci, cunoscând înțelesul Scripturii, pentru a ne îndrepta către pildele ei. Cel care ține partea lui Moise – spune el – slăvește smerenia și blândețea acestuia, deoarece, socotindu-se nevrednic să Îl slujească pe Domnul, el a devenit mai mare. Cât despre Isaia, pentru că s-a oferit el însuși, când s-a dedicat profeției, a început cu blestemele: «Cu urechile veți auzi și nu veți înțelege, iar cu ochii veți privi și nu veți vedea». De aceea a îndurat multe suferințe și tot poporul l-a luat drept nebun: după ce glasul divin i-a spus pentru a doua oară: «Strigă!», știind ce a suferit când s-a oferit mai înainte cu atâta ușurință, nu a zis: «Iată-mă, trimite-mă pe mine!», ci a întrebat ce trebuie să strige: «Și eu am zis: Ce să strig?»"

Asemenea acestui loc este cel din *Ieremia*: „Ia din mâna Mea potirul acesta plin cu vin curat și dă-l să-l bea toate neamurile la care te voi trimite; vor bea și vor voma și vor fi ca niște nebuni și vor cădea de dinaintea sabiei pe care o voi trimite în mijlocul lor"[555]. După ce a auzit aceste vorbe, profetul nu s-a împotrivit și nu a spus asemenea lui Moise: „Te rog, Doamne, nu sunt vrednic" și: „Îngrijește-te de un altul pe care să-l trimiți"[556]. Ci, pentru că își iubea poporul și socotea că, bând din potir, neamurile vrăjmașe ar putea fi ucise și nimicite, a primit bucuros potirul cu vin curat, căci nu a înțeles că în rândul tuturor neamurilor era cuprins și Ierusalimul. În sfârșit „am primit", a spus el, „potirul din mâna Domnului și am dat de băut la toate neamurile la care m-a trimis Domnul, și Ierusalimului, și cetăților lui Iuda, și regilor, și căpeteniilor lui, pentru a le nimici și pustii și batjocori"[557]. În legătură cu această profeție, deși în cea mai mare parte a manuscriselor ordinea este inversată, ascultă ce mai spune în alt loc: „Tu m-ai amăgit, Doamne, și am fost amăgit; m-ai prins și m-ai biruit; m-am făcut de râs, toată ziua mi-am petrecut-o în batjocură"[558].

„Dimpotrivă", spunea evreul meu, „cel care ține partea lui Isaia ar putea spune următoarele: profetul, mai puțin încrezător în

---

[555] *Ieremia* 25, 15-16.
[556] *Ieșirea* 4, 10, 13.
[557] *Ieremia* 25, 17-18.
[558] *Ieremia* 20, 7.

propria vrednicie decât în îndurarea lui Dumnezeu, după ce l-a auzit pe serafim spunându-i: «Iată, cărbunele acesta ţi-a atins buzele şi ţi-a înlăturat nelegiuirile şi a curăţit păcatele tale», nu a voit să rămână pecetluit în lâncezeală şi, cuprins de râvna credinţei, s-a oferit de bunăvoie să Îl slujească pe Dumnezeu, ca unul care se eliberase de păcate. Cât despre Moise, pentru că fusese instruit în ştiinţele lumeşti, iar, după ce l-a ucis pe egiptean[559], conştiinţa lui a fost pătată într-o oarecare măsură, de aceea i s-a făcut auzit din rug un glas care i-a spus: «Nu te apropia de locul acesta! Scoate-ţi încălţările, căci locul pe care stai este un pământ sfânt»[560]. Şi, pentru că a aflat că va lupta împotriva magilor, împotriva lui Faraon, acel rege atât de rău, s-a dezvinovăţit, zicând: «Te rog, Doamne, nu sunt vrednic»[561], cuvinte care în ebraică se citesc: «Nu am buzele circumcise»[562]; în *Septuaginta*[563], în loc ca traducerea să fie cuvânt cu cuvânt, este exprimat mai degrabă sensul. Din toate acestea se poate limpede înţelege şi că Isaia a făcut bine când, o dată circumcise buzele, s-a oferit să-I slujească lui Dumnezeu şi că Moise, pentru că buzele sale nu erau încă circumcise, a refuzat o slujbă atât de însemnată."

16. „Cu urechile veţi auzi şi nu veţi înţelege, iar cu ochii veţi privi şi nu veţi vedea." Tot acest loc, aşa cum spune Mântuitorul în Evanghelie, se referă la vremea în care, găsind de cuviinţă să coboare El Însuşi pe pământ, a săvârşit minuni pe care iudeii nu le-au înţeles.

---

559 *Cf. Ieşirea* 2, 11-12.

560 *Ieşirea* 3, 5.

561 *Ieşirea* 4, 10.

562 Din ceea ce ni s-a păstrat din celebra *Hexaplă* origeniană, nu ştim la ce versiune manuscrisă face referire aici Fericitul Ieronim, care preia interpretarea şi această lecţiune stranie de la Origen, din *Omilii la Facere*, 3, 5. Celebra ediţie critică a lui Origen, *Hexapla*, conţinea Vechiul Testament dispus pe şase coloane paralele: 1. textul ebraic; 2. textul ebraic transliterat cu caractere greceşti; 3. traducerea lui Aquila; 4. traducerea lui Symmachus; 5. *Septuaginta*; 6. traducerea lui Theodotion. Uneori, pentru unele cărţi biblice, Origen mai creează şi o a şaptea ori a opta coloană, citând alte tălmăciri biblice. Impunătoarea lucrare se găsea la Biblioteca din Cezareea Palestinei şi Ieronim o va folosi pentru alcătuirea tălmăcirilor şi lucrărilor sale exegetice. Din nefericire, opera s-a pierdut şi astăzi avem numai fragmente. (n.P.P.)

563 *Septuaginta* reprezintă o antologie de traduceri foarte diferite în ceea ce priveşte tehnica traductologică, plecând de la traducerea literală până la cea interpretativă şi creativă. Diferenţele faţă de *Textul masoretic*, pentru multe cărţi vetero-testamentare, sunt semnificative. (n.P.P.)

Și, pentru că până la sfârșitul capitolului urmează explicații felurite, iar eu am umplut deja tăblițele de ceară, este de ajuns cât am dictat[564] până aici. De altfel, cuvântarea, dacă nu este șlefuită prin condei de însăși mâna autorului ei, pe de o parte este, în mod firesc, lipsită de eleganță, iar pe de altă parte devine cu mult mai supărătoare dacă este îngemănată cu plictiseala. Or noi, pentru că suntem torturați de o durere de ochi, depunem strădanie numai cu urechile și limba.

EPISTOLA XVIII B[565]

Către Damasus

1. (17.) *Septuaginta* [traduce]: „Și a fost trimis la mine unul dintre serafimi"[566]; Aquila și Theodotion[567] [traduc]: „Și a zburat către mine unul dintre serafimi"; Symmachus[568]: „Și a zburat către mine unul dintre serafimi". În fiecare zi este trimis la noi un serafim, în fiecare zi li se curățește gura celor care spun gemând: „O, nefericitul de mine, că sunt străpuns!", iar după ce au fost eliberați de păcate, se pregătesc pentru a-L sluji pe Dumnezeu. Cât despre faptul că ceilalți traducători au spus „a zburat" în loc de „a fost trimis", să înțelegi prin aceasta că asupra celor care sunt socotiți vrednici de însoțirea cu El cuvântul divin vine cu repeziciune.

În ceea ce privește genul numelui, părerile sunt diferite. *Septuaginta*, Aquila și Theodotion au tradus „serafim" ca pe un

---

[564] Așadar, Ieronim folosea tahigrafi pentru scrierea epistolelor. (n.P.P.)

[565] *Epistolele XVIII A* și *XVIII B* au fost considerate una singură, însă critica textuală modernă a demonstrat faptul că sunt două opere distincte și alcătuite în perioade diferite. Epistola de față pare a fi fost prezentată personal papei Damasus. (n.P.P.)

[566] *Isaia* 6, 6.

[567] Un alt faimos tălmăcitor al Bibliei ebraice în limba greacă (veacul al II-lea d.Hr.). Originar din Asia Mică, a fost un evreu elenist, convertit la iudaism, după ce mai înainte fusese gnostic. Tălmăcirea sa a fost apreciată și de creștini, dovadă că, în Biserica primară, fragmentele lipsă din *Septuaginta* (pentru *Ieremia* și *Daniel*) sunt completate cu traducerea sa. În *Hexapla* lui Origen, traducerea sa reprezintă a șasea coloană. (n.P.P.)

[568] Symmachus (sec. al II-lea), care după Sfântul Epifanie de Salamina era un samarinean trecut la iudaism, a făcut și el o nouă traducere în grecește a Vechiului Testament, din care s-au păstrat numai fragmente. Traducerea, deși cu parafraze, este considerată de o valoare superioară celei a lui Aquila. (n.P.P.)

substantiv de genul neutru; Symmachus, ca pe un masculin. Nu trebuie însă să ne închipuim că Puterile îngerești ale lui Dumnezeu au vreun sex, de vreme ce Însuși Sfântul Duh, potrivit particularităților limbii ebraice, este numit *Ruach*, care e de genul feminin, în greacă τὸ πνεῦμα, de genul neutru, iar în latină *Spiritus*, care este de genul masculin. Din toate acestea trebuie să înțelegem că, atunci când se discută despre ființe supranaturale și se folosește un substantiv de genul masculin sau feminin, acesta nu se referă la sex, ci este sunetul felului propriu de vorbire a unei limbi; într-adevăr, Dumnezeu Însuși, nevăzut și nestricăcios, este exprimat în aproape toate limbile printr-un nume de genul masculin; totuși noțiunea de sex nu Îl atinge.

Trebuie să osândim greșeala – chiar dacă pioasă – a celor care în rugăciunile și slujbele[569] lor cutează să spună: „Tu, Cel care șezi pe heruvimi și serafimi". Căci stă scris că Dumnezeu stă pe heruvimi, după cum se vede și în alt loc: „Tu, Cel care șezi pe heruvimi, arată-Te!"[570], dar nicio Scriptură nu amintește că Dumnezeu stă pe serafimi. Cât despre serafimii care stau în jurul lui Dumnezeu, în afara acestui loc, nu îi găsim nicăieri în Scripturi.

2.(18.) *Septuaginta*: „Și în mână avea un cărbune, pe care îl luase cu cleștele de pe altar, și a atins gura mea"[571]; Aquila: „Și în mâna lui era o pietricică în clește, pe care o luase de pe altar, și a atins gura mea"; Theodotion: „Și în mâna lui era o pietricică în clește, pe care o luase de pe altar, și a atins gura mea"; Symmachus: „Și în mâna lui era o pietricică în clește, pe care o luase de pe altar, și a atins gura mea". În ceea ce privește istoria[572], Dumnezeu apare așezat în templul de la Ierusalim și, de pe altarul din fața lui, potrivit *Septuagintei*[573], i se aduce lui Isaia un

---

[569] Fericitul Ieronim utilizează aici termenul *oblatio* („acțiune de a oferi, ofrandă, plată, cadou, sacrificiu"), care, în latina patristică, va desemna „sacrificiu euharistic, jertfa de pâine și vin, Liturghia", urmând termenii grecești θυσία și προσφορά. (n.P.P.)

[570] *Psalmul* 79, 2.

[571] *Isaia* 6, 6-7.

[572] Sensul literal, istoric al versetului. (n.P.P.)

[573] În tălmăcirile moderne se obișnuiește traducerea numeralului latin *Septuaginta* prin numele modern al versiunii acestei traduceri, însă, de fapt, tălmăcirea exactă ar fi „cei șaptezeci [de tălmăcitori]", deoarece scriitorii creștini erau convinși de veridicitatea legendei din *Scrisoarea lui Aristeas*, potrivit căreia toți cei șaptezeci de învățați evrei ar fi tradus la unison toată Legea Veche.

cărbune; altarul este cel al tămâierii și arderii-de-tot[574]. Cât privește însă înțelegerea mistică[575], acestuia îi este trimis focul pe care Ieremia nu putea să îl îndure[576] și care, pătrunzând în adâncurile tainice ale sufletului nostru, ne-a topit în așa fel încât din omul cel vechi a copt[577] un om nou[578], ca să putem izbucni, strigând acele vorbe: „Trăiesc, dar nu eu, ci harul lui Dumnezeu care este în mine"[579]. Deși s-au numărat întotdeauna printre uneltele preoțești, cleștii trebuie interpretați, potrivit celorlalți traducători, drept diferitele haruri prin care „în multe rânduri și în multe feluri le-a vorbit Dumnezeu odinioară părinților noștri prin proroci"[580].

Pentru că în ebraică în loc de „cărbune" se citește „pietricică"[581] și pentru că și ceilalți traducători sunt de aceeași părere în această privință, cred că prin denumirea de „pietricică" este desemnat cuvântul divin. De fapt, termenul „pietricică" se referă la un fel de piatră foarte tare și rotundă și de o netezime desăvârșită; la fel și cuvântul lui Dumnezeu, pe care contrazicerile ereticilor și ale tuturor celorlalți vrăjmași nu îl pot birui, poate fi numit „pietricică". Cu această pietricică Sefora[582] și-a circumcis fiul, iar Iosua și-a curățit poporul de patimi[583]. Și în *Apocalipsă* Domnul le făgăduiește învingătorilor că vor primi o pietricică pe care va fi scris un nume nou[584]. Însă eu cred că și *Septuaginta* a înțeles același lucru ca și ceilalți, dat fiind faptul că a tradus prin ἄνθραξ; într-adevăr, cuvântul ἄνθραξ, pe care noi îl traducem „rubin"[585], este un fel de piatră care scapără cu o lucire vie și o

---

574 Holocaust – jertfă în care victima era consumată complet de focul de pe altar (*Septuaginta*: ὁλοκάρπωσις; *Vulgata*: *holocaustum*). (n.P.P.)

575 Sensul alegoric, anagogic.

576 *Cf. Ieremia* 20, 9.

577 Imagine împrumutată din tehnica ceramicii.

578 *Cf. Coloseni* 3, 9-10.

579 *Galateni* 2, 20; *1 Corinteni* 15, 10.

580 *Evrei* 1, 1.

581 *Calculus*. Într-adevăr, *ritspah* are sensul de „piatră", dar și cel de „cărbune". Versiunile latine, urmând *Vulgata*, traduc *calculus* prin „pietricică". (n.P.P.)

582 *Cf. Ieșirea* 4, 25.

583 *Cf. Iosua* 5, 2-3.

584 *Cf. Apocalipsa* 2, 17.

585 Gr. ἄνθραξ înseamnă atât „cărbune", cât și „rubin". Cuvântul latin echivalent folosit aici de Ieronim este *carbunculus* – „cărbune mic, piatră prețioasă (rubin)" –, diminutivul substantivului *carbo* („cărbune").

aflăm printre cele douăsprezece pietre [preţioase][586]. Prin urmare, fie că înţelegem „pietricică", fie „rubin", în piatră se află adevărul şi tăria cuvântului divin, în rubin se arată strălucirea şi limpezimea învăţăturii. Căci „cuvintele Domnului sunt cuvinte curate, argint încercat în foc, încercat de pământ, de şapte ori curăţit"[587]; iar în alt loc: „Porunca Domnului este strălucitoare, luminând ochii"[588].

Însă, când spunem: „În mână ţinea un cărbune", prin „mână" înţelegem „lucrare", ca în acest loc: „În mâna[589] limbii se află moartea şi viaţa"[590], iar în psalm: „Vor cădea în mâna sabiei"[591]. Sau o mână a apărut cu adevărat, pentru ca, datorită asemănării cu o formă omenească, atunci când vede mâna celui care îi întinde cărbunele, profetul să nu se teamă. La fel, vedem că Dumnezeu Însuşi şi îngerii şi-au schimbat forma, luând înfăţişare omenească, pentru a înlătura orice spaimă a celor care îi văd.

3.(19.) *Septuaginta*: „Şi a spus: «Iată-l, a atins buzele tale şi ţi-a înlăturat nelegiuirile tale şi a curăţit păcatele tale»". Aquila: „Iată-l, a atins buzele tale şi nelegiuirile tale se vor îndepărta şi păcatul tău va fi ispăşit". Ceilalţi traducători concordă cu textul lui Aquila. În primul rând, este necesar ca buzele noastre să fie atinse. Apoi, după ce vor fi fost atinse, nelegiuirea va fi alungată, iar când nelegiuirea va fi fost gonită, Domnul va ispăşi pentru noi, pentru că „la El se află ispăşirea"[592] şi, cum zice Apostolul, „El este jertfa de ispăşire pentru păcatele noastre"[593]. Apoi, când păcatele noastre vor fi curăţite, vom auzi glasul Domnului zicând: „Pe cine voi trimite?", iar noi vom răspunde: „Iată-mă, trimite-mă pe mine!"

4.(20.) *Septuaginta*: „Şi am auzit glasul Domnului zicând: «Pe cine voi trimite şi cine va merge la poporul acesta?»" Aquila,

---

[586] Este vorba despre pietrele preţioase care împodobeau pectoralul Marelui Preot din Legea Veche, simbolizând cele douăsprezece triburi ale lui Israel.

[587] *Psalmul* 11, 6.

[588] *Psalmul* 18, 9.

[589] Aceasta este traducerea literală a textului original (atât ebraic, cât şi grecesc); sensul este: „în puterea mâinii ...". (n.P.P.)

[590] *Pildele* 18, 21.

[591] *Psalmul* 62, 11.

[592] *Psalmul* 129, 4.

[593] *1 Ioan* 2, 2.

Theodotion și Symmachus: „Și am auzit glasul Domnului zicând: «Pe cine voi trimite și cine va merge pentru Noi?»” Despre comparația între Isaia și Moise, despre felul în care unul a refuzat slujba, iar celălalt s-a oferit nesilit și a îndurat multe, am discutat în altă parte[594]. Dar, ca să nu pară că am lăsat la o parte ceva din ceea ce iudeii numesc δευτερώσεις[595] și în care așază toată știința[596], vom trata pe scurt acest subiect; de ce în ebraică citim: „Și cine va merge pentru Noi?” Căci, după cum se spune în *Facere*: „Să facem om după chipul și asemănarea Noastră”[597], la fel se zice și aici: „Cine va merge pentru Noi?”[598] Însă acest „pentru Noi” la cine alții să se refere dacă nu la Tatăl și la Fiul și la Sfântul Duh, pentru Care oricine merge dă ascultare voinței Lor? Iar faptul că ni se înfățișează o singură Persoană Care vorbește înseamnă unitatea dumnezeirii. Când se spune „pentru Noi”, ni se indică deosebirea Persoanelor. Citim în *Cântarea Cântărilor* cuvintele logodnicului care-i spune logodnicei: „Ridică-te, vino, sora mea, logodnica mea, porumbița mea, căci, iată, iarna a

---

[594] *Scrisoarea XVIII A*, 15.

[595] „Repetiție, reduplicare, reluare”. Termenul grecesc corespunde ebraicului *mishna*, ce desemnează o tradiție sacră care nu se găsește în textul biblic, dar îl însoțește, completându-l și explicându-l. *Mishna* va constitui ulterior o parte a *Talmudului*. (n.P.P.)

[596] În mentalitatea pedagogică iudaică (și în stilul literar biblic, în general), repetiția este un procedeu fundamental. (n.P.P.)

[597] *Facerea* 1, 26. *Textul masoretic* și apoi celelalte versiuni utilizează aici pluralul: *nahaseh adam* – „să facem omul” (*Septuaginta*: ποιήσωμεν ἄνθρωπον; *Vulgata*: *faciamus hominem*). S-a afirmat că am avea aici pluralul majestății, însă acesta este străin gramaticii ebraice. Din perspectivă filologică, acest plural poate fi cel deliberativ - interogativ. Astfel, când o persoană monologhează, normele gramaticii ebraice recomandă utilizarea pluralului. Am avea aici o auto-interogație retorică sau, mai curând, o consfătuire a lui Dumnezeu în cadrul Curții Sale celeste (*cf. Isaia* 6, 8, textul de față). De subliniat că, în miturile antropogonice orientale, omul este creat ca urmare a deciziei luate de consiliul zeilor. Exegeza ebraică și cea creștină s-au străduit să ofere diverse explicații acestui misterios plural. Astfel, în a doua carte apocrifă a lui Enoh (20, 1) se afirmă că Dumnezeu Se adresează aici Sophiei, Înțelepciunea Sa personificată, sau îngerilor (*cf.* FILON DE ALEXANDRIA, *De opificio mundi*, 72). Părinții Bisericii au interpretat acest verset în cheie triadologică. Prima atestare a acestei interpretări o aflăm în *Epistola lui Pseudo-Barnaba*, 5, 9; va fi reluată apoi de Sfântul Iustin Martirul (*Dialogul cu iudeul Trifon*, 62, unde afirmă că Dumnezeu Se sfătuiește cu Fiul-Logosul), de Teofil de Antiohia (*Către Autolic*, 2, 18), Sfântul Irineu de Lugdunum (*Împotriva ereziilor*, 1, 24, 1) și va deveni un loc comun al exegezei patristice. Crearea omului este vrednică de sfatul Sfintei Treimi (*cf.* SFÂNTUL IOAN HRISOSTOM, *Omilii la Facere*, 2, 1). Cele două mâini ale Tatălui sunt Fiul și Sfântul Duh (*cf.* SFÂNTUL IRINEU DE LUGDUNUM, *Împotriva ereziilor*, 5, 16, 2). (n.P.P.)

[598] *Isaia* 6, 8.

trecut, ploaia s-a dus"[599]. Când sufletul, meditând în liniștea cugetărilor sale, pare a se fi statornicit, când temeliile îi sunt așezate pe o stâncă[600], iar credința lui este adânc înrădăcinată, toate valurile ispitelor se scurg, răzbindu-se unele pe celelalte, dar nu îl scufundă pe cel care este ispitit. Trebuie să luăm aminte în ce fel a răspuns, doar în parte, profetul când Domnul spusese: „Pe cine voi trimite și cine va merge pentru Noi?" – „Iată-mă, trimite-mă pe mine!" –, dar despre restul a tăcut, pentru că a înțeles că nu există niciun om care să meargă pentru Dumnezeu și care să facă orice drum al său să fie drumul Celui care l-a trimis. Văzând această smerenie, pentru că Isaia se socotea nevrednic să împlinească a doua parte a mesajului, Domnul i-a poruncit să înfăptuiască și cele ce urmează, zicându-i: „Mergi!"

5.(21.) *Septuaginta*: „Și am zis: «Iată-mă, eu sunt, trimite-mă pe mine!»"; Aquila și Theodotion: „Iată-mă, aici sunt, trimite-mă pe mine!"; Symmachus: „Iată-mă, trimite-mă pe mine!" Dumnezeu, Care a numit ceea ce nu este ca și cum ar exista și Care a spus: „Eu sunt Cel ce sunt", iar în altă parte: „Cel care este M-a trimis pe Mine"[601], pe oricine ar fi numit, pe dată îl și face să existe, fiindcă tot ceea ce este fără El nu este. De aceea, profetul, curățit de greșelile sale, a cutezat să spună: „Iată-mă, eu sunt", deși în manuscrisele latine, din pricina diferiților traducători, cuvintele „eu sunt" nu sunt adăugate. Unii cred că trebuie să ținem seama căror profeți li se adresează expresia „cel care trimite" sau cuvântul „trimisul"[602], care corespunde grecescului „apostol"[603]. Ei vor să facă următoarea diferență: toți cei care sunt „trimiși" sunt deopotrivă profeți și apostoli; cei pentru care nu se folosește expresia „cel care trimite" să fie numai profeți. Eu socotesc că această observație este fără rost. Odată ajunși la discutarea cuvântului „apostol", trebuie să se știe că, în limba ebraică[604], nu-

[599] *Cântarea Cântărilor* 5, 2.
[600] *Cf. Matei* 7, 24-27.
[601] *Ieșirea* 3, 14.
[602] În latină, *mittens* („cel care trimite, trimițătorul") este participiul prezent substantivat al verbului *mittere* („a trimite"); *missus* („trimisul") este participiul perfect pasiv substantivat al aceluiași verb.
[603] 'Απόστολος îl traduce pe ebraicul *malak*, ce are sensul de „ambasador, mesager, reprezentant, curier". (n.P.P.)
[604] De fapt, în aramaică. (n.P.P.)

mele „Sila", tovarăşul Sfântului Apostol Pavel, înseamnă „apostol"; el este cel care a scris împreună cu Pavel câteva scrisori. Şi se citeşte în chip greşit „Silvanus" în loc de „Sila", deoarece în *Faptele Apostolilor* nu citim „Silvanus".

EPISTOLA XIX[605]

Epistola lui Damasus către Ieronim

Preaiubitului meu fiu Ieronim, episcopul Damasus, mântuire întru Domnul.

Pe când citeam comentariile cu privire la interpretarea Evangheliilor scrise mai de demult sau mai de curând în limbile latină şi greacă de către ai noştri, adică de bărbaţii ortodocşi, [am remarcat că], în legătură cu textul „osana Fiului lui David", fac observaţii nu numai diferite, ci chiar contradictorii.

După ce vei înlătura feluritele păreri şi vei risipi ambiguităţile cu sârguinţa şi înflăcărarea talentului tău, să-mi scrii în chip limpede cum stau lucrurile la evrei, pentru ca, pentru aceasta, ca şi pentru multe altele, să-ţi aducem mulţumiri întru Iisus Hristos.

EPISTOLA XX[606]

Către Damasus

1. Mulţi au închipuit felurite ipoteze cu privire la acest termen, printre care şi Ilarie al nostru[607] a propus aşa în comentariile la *Matei*: „Osana desemnează în limba ebraică[608] răscum-

[605] Roma, 382. Epistola este trimisă de papa Damasus lui Ieronim, abia sosit la Roma, prin care îi solicită acestuia, fiind un reputat specialist în ebraică, o explicaţie privind semnificaţia termenului *Hosanna*. (n.P.P.)

[606] Roma, 382. Răspunsul Fericitului Ieronim către papa Damasus se constituie în genul literar numit προβλήματα, ἀπορίαι, foarte răspândit printre filosofii şi gramaticii Antichităţii târzii, prin care se explicau diferite chestiuni interesante sau care constituiau subiectul unor controverse şi polemici. Alte epistole de acest fel sunt, în cazul lui Ieronim, *XXXV* şi *CXX*. (n.P.P.)

[607] Sfântul Ilarie de Pictavium. (n.P.P.)

[608] Pentru epoca respectivă, cunoştinţele de ebraică ale Fericitului Ieronim sunt admirabile. (n.P.P.)

părarea casei lui David". Mai întâi, „răscumpărarea" în limba ebraică este tălmăcită prin *peduth*, apoi „casa" prin *beth*; în schimb, este limpede pentru toți că numele „David" nu este introdus în acest loc. Alții au presupus că „osana" înseamnă „slavă" – pe de altă parte însă „slava" este numită *chabod* –, unii o numesc „har", în timp ce „harul" este numit cu termenii de *thoda* sau *anna*.

2. Rămâne, așadar, ca, dând la o parte șuvoaiele ipotezelor, să mergem chiar la izvorul de unde l-au preluat evangheliștii. Căci, după cum nu putem găsi acel text nici în manuscrisele grecești, nici în cele latinești: „Ca să se împlinească ceea ce s-a spus prin proroci, că nazarinean se va chema"[609], și nici pe acela că „din Egipt L-am chemat pe Fiul Meu"[610], așa și acum adevăratul sens trebuie extras din manuscrisele ebraice, potrivit cărora întru acest glas gloata, și mai cu seamă mulțimea celor mici, ar fi izbucnit la unison, după spusele lui Matei: „Iar mulțimile care veneau după El strigau, zicând: Osana Fiului lui David; binecuvântat este Cel ce vine întru numele Domnului! Osana întru cei de sus!"[611] Iar Marcu a scris așa: „Strigau, zicând: Osana! Bine este cuvântat Cel ce vine întru numele Domnului! Binecuvântată este împărăția ce vine a părintelui nostru David! Osana întru cei de sus!"[612] Și Ioan încuviințează în același glas: „Și strigau: Osana! Binecuvântat este Cel ce vine întru numele Domnului, împăratul lui Israel"[613]. Doar Luca nu a întrebuințat termenul „osana", fiind însă de acord în restul interpretării: „Binecuvântat este împăratul care vine întru numele Domnului! Pace în cer și slavă întru cei de sus"[614]. Așadar, după cum am spus, trebuie așezate cuvintele ebraice propriu-zise și trebuie puse în rânduială ipotezele tuturor interpreților, pentru ca cititorul însuși să descopere mai ușor pentru sine ce trebuie să gândească despre acest fapt, după ce va relua toate.

3. În *Psalmul* 117, unde noi citim: „O, Doamne, mântuiește! O, Doamne, sporește! Binecuvântat este Cel ce vine întru numele

[609] *Matei* 2, 23.
[610] *Matei* 2, 15; textul a fost pus în legătură cu cel din *Osea* 11, 1. (n.P.P.)
[611] *Matei* 21, 9.
[612] *Marcu* 11, 9-10.
[613] *Ioan* 12, 13.
[614] *Luca* 19, 38.

Domnului"[615], în ebraică se citește: *anna adonai, osianna, anna adonai, aslianna; baruch abba basem adonai*; este ceea ce Aquila, Symmachus, Theodotion sau coloana a cincea[616] (ca să nu lăsăm impresia că schimbăm ceva în latină) reproduc astfel: ὦ δὴ κύριε, σῶσον δή, ὦ δὴ κύριε, εὐόδωσον δή· εὐλογητὸς ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι κυρίου[617]. Doar coloana a șasea[618] cade de acord cu cei șaptezeci de interpreți[619], în așa fel încât, acolo unde ceilalți au folosit ὦ δή, ea a notat ὦ. În interpretarea tuturor a fost pecetluit și faptul că *osianna* – pe care noi îl pronunțăm în mod greșit[620], din necunoaștere, *osanna* – înseamnă „mântuiește" sau „salvează". Acum ne rămâne în grijă doar ce înseamnă cuvântul *anna*, fără adăugirea lui „a mântui". E de știut faptul că în acest loc termenul *anna* este prezent de trei ori; și cel dintâi și cel de-al doilea se scriu cu aceleași litere: *aleph*, *nun*, *he*, însă al treilea [este scris] cu [literele] *heth*, *nun*, *he*. Prin urmare, Symmachus, care în *Psalmul* 117 fusese de acord cu interpretarea tuturor, ca să ne ofere o înțelegere mai limpede a cuvântului, în *Psalmul* 115[621], unde se zice: „O, Doamne, izbăvește sufletul meu!"[622], a tradus așa: „Te rog stăruitor, Doamne, izbăvește sufletul meu!" Însă, acolo unde *Septuaginta* traduce ὦ[623], el traduce „te implor" (*obsecro*), în timp ce, acolo unde Aquila și celelalte ediții traduc ὦ δή, în ebraică apare scris *anna*, dar în așa fel încât la început să aibă litera *aleph*, iar nu litera *beth*. De aici ne dăm seama că, dacă *anna* s-ar scrie cu litera *aleph*, înseamnă „te implor", iar dacă s-ar scrie cu litera *beth*, aceasta este o conjuncție sau o interjecție care, la greci, este redată prin δή[624] și se regăsește în expresia

---

615 *Psalmul* 117, 25-26.

616 Din *Hexapla* lui Origen. Este vorba aici despre *Septuaginta*. (n.P.P.)

617 „O, într-adevăr, Doamne, mântuiește, o, într-adevăr, Doamne, sporește; binecuvântat este cel care vine în numele Domnului." (n.P.P.)

618 Traducerea lui Theodotion din aceeași *Hexaplă*. (n.P.P.)

619 *Septuaginta*. (n.P.P.)

620 De fapt, se pronunță *hoșana*. (n.P.P.)

621 De fapt, este *Psalmul* 114. Probabil că Fericitul Ieronim citează din memorie. (n.P.P.)

622 *Psalmul* 114, 4.

623 Interjecție care precedă vocativul, semnificând admirația, reproșul, diversele emoții etc. (n.P.P.)

624 Particula δή (prescurtare de la ἤδη – „acum, deja"), mereu în poziție postpusă, indică un fapt care este deja stabilit, cunoscut, acceptat, demonstrat, adevărat: „acum, de aceea, chiar, foarte, sigur, într-adevăr". În latinește îi corespund *iam, igitur, sane*. (n.P.P.)

σῶσον δή, dar pe care limba latină nu o [poate] exprima [printr-un cuvânt corespunzător].

4. Dar, pentru că aceste amănunte și acest fel greoi de dezbatere datorat barbariei limbii și, totodată, aspectului literelor sunt neplăcute pentru cititor, voi explica pe scurt, referindu-mă la *Psalmul* 117, care profețește în chip neîndoielnic despre Hristos și care se citea foarte adesea în sinagogile iudeilor; de altfel, era un fapt binecunoscut poporului că aceste versete au fost puse în legătură cu [Hristos], pentru că Acela care era făgăduit va veni din neamul zis al lui David pentru a-l mântui pe Israel: „Piatra pe care n-au băgat-o în seamă ziditorii, aceasta s-a făcut în capul unghiului. De la Domnul s-a făcut aceasta și minunată este în ochii noștri. Aceasta este ziua pe care a făcut-o Domnul, să ne bucurăm și să ne veselim întru ea. O, Doamne, mântuiește! O, Doamne, sporește! Binecuvântat este cel ce vine în numele Domnului. Binecuvântatu-v-am pe voi, din casa Domnului! Dumnezeu este Domnul și a strălucit peste noi"[625]. De unde și textul evangheliștilor amintește că fariseii și cărturarii s-au înfuriat pentru acestea, fiindcă au văzut că poporul a priceput că profeția psalmului despre Hristos s-a împlinit, și, când cei micuți au strigat: „*Osianna* Fiului lui David", I-au zis: „Auzi ce zic aceștia?", iar Iisus le-a răspuns: „Oare niciodată nu ați citit că din gura copiilor și a celor ce sug Ți-ai pregătit laudă?"[626], întărind *Psalmul* 117 prin citarea *Psalmului* 8.

Și măcar cu privire la ceea ce putea fi exprimat cu ușurință („binecuvântat este cel ce vine întru numele Domnului"), textul tuturor evangheliștilor concordă. Dar, în legătură cu termenul *osianna*, pentru că nu puteau traduce cuvântul în greacă, așa cum vedem că se întâmplă cu *alleluia*, cu *amen* sau cu mai multe cuvinte, au pus chiar termenul ebraic, zicând *osianna*. Luca, așadar, care a fost cel mai învățat dintre toți evangheliștii de limbă greacă, deoarece a fost medic și a scris evanghelia printre greci, pentru că a văzut că nu putea traduce înțelesul propriu al termenului, a socotit că e mai nimerit să-l treacă sub tăcere decât să redea în traducere un cuvânt care ar fi pus probleme cititorului.

---

625 *Psalmul* 117, 22-27.
626 *Matei* 21, 15-16; v. și *Psalmul* 8, 2.

5. Pe scurt, după cum noi avem în limba latină anumite interjecţii – când ne bucurăm spunem *ua!*, când ne minunăm spunem *papae!* sau când ne amărâm spunem *heu!*, iar când vrem să impunem tăcere, cu dinţii strânşi ţinându-ne răsuflarea, ne forţăm să scoatem sunetul *st* –, tot aşa şi evreii, printre celelalte proprietăţi ale limbii, au şi interjecţia: când vor să-L implore pe Dumnezeu, se folosesc de un cuvânt cu sens de implorare, spunând „*anna*, Doamne!", pe care *Septuaginta* îl redă prin „o, Doamne!" Deci *osi* se traduce prin „mântuieşte", iar *anna* este o interjecţie de implorare. Dacă vrei ca din acestea două să formezi un cuvânt compus, spui *osianna* sau, aşa cum spunem noi, *osanna*, prin înlăturarea semnului vocalei din mijloc, aşa cum avem obiceiul să o facem în versuri, când *mene incepto desistere victam*[627] se scandează *men incepto*. Desigur, *aleph*, prima literă a cuvântului următor, întâlnind ultima [literă] a cuvântului de dinainte, a eliminat-o. Din această pricină, ca să ne întoarcem la originea problemei, când citim în latină: „O, Doamne, mântuieşte! O, Doamne, sporeşte! Binecuvântat este cel ce vine întru numele Domnului"[628], putem citi după sensul ebraic: „Te rog, Doamne, mântuieşte! Te rog, Doamne, sporeşte! Binecuvântat este cel ce vine întru numele Domnului". Dar se spune „mântuieşte" ca să subînţelegem „poporul Tău Israel" sau „lumea" în general. În sfârşit, Matei, care a redactat Evanghelia în limba ebraică[629], a folosit aşa: *osianna barrama*, adică „*osanna* întru cei de sus", fiindcă, odată cu naşterea Mântuitorului, mântuirea a ajuns până la cer, aşadar chiar până-n înalturi, făcându-se pace nu doar pe pământ, ci şi în cer, pentru ca odată şi-odată să înceteze a se mai spune: „Îmbătată [de mânie] este sabia Mea în cer"[630].

În vremea asta am dictat pe scurt şi succint aceste lucruri, după dreapta măsură a puterii mele de înţelegere. De fapt, Fericirea Ta să ştie că, în discuţii de acest fel, neplăcerea nu trebuie să se strecoare pe nesimţite înspre cititor; şi noi am fi putut să

---

627 VERGILIUS, *Eneida*, I, 37 („înfrântă, de-acum părăsi-voi eu [ţelu-mi]"), trad. rom. de D. Murăraşu, Editura de Stat pentru literatură şi artă, Bucureşti, 1956.

628 *Psalmul* 117, 25-26.

629 De fapt, în aramaică; anticii nu deosebeau prea clar cele două limbi. Aceasta a fost concepţia vechilor scriitori creştini despre începuturile Evangheliilor. (n.P.P.)

630 *Isaia* 34, 5.

născocim cu ușurință ceva care să rezolve problema dintr-un singur cuvânt, după cum am arătat că au făcut-o și ceilalți. Ci e mai potrivit să ne batem puțin capul pentru adevăr și să ne plecăm urechea la o limbă străină decât să dăm un sens plăsmuit dintr-o altă limbă.

EPISTOLA XXI[631]

Către Damasus

1. Întrebarea Fericirii Tale a fost un adevărat tratat. A pune astfel întrebările înseamnă a deschide calea pentru răspunsuri. Într-adevăr, cel care întreabă cu înțelepciune va fi socotit înțelept[632]. Îmi spui: „Cine este, în Evanghelie, acest tată care își împarte averea celor doi fii ai săi[633]? Cine sunt cei doi fii? Care este cel mare și care cel mai tânăr? Ce înseamnă că fiul mai tânăr își risipește averea primită cu femei stricate? Ce înseamnă că, făcându-se foamete în țara aceea, mai marele acesteia îl pune să păzească porcii? Și ce înseamnă că mănâncă roșcovele, se înapoiază la tatăl său, primește inelul și veșmântul[634] și se jertfește pentru el vițelul cel gras? Cine este fratele cel mare și ce înseamnă că, întorcându-se de la țarină, a pizmuit primirea făcută fratelui său? Și celelalte care în Evanghelie sunt explicate mai amănunțit".

Pe deasupra adaugi: „Știu că mulți autori au dat explicații diferite acestui loc, de exemplu au considerat că fratele mai mare simbolizează iudeul, iar fiul mai tânăr pe păgân". Dar, mă întreb, cum i s-ar putea potrivi poporului iudeu acest loc: „Iată, de atâția ani îți slujesc și niciodată nu am călcat porunca ta. Și mie nici-

631 Scrisoarea datează din anul 383 și tâlcuiește Pilda fiului risipitor. Deși suferă de o afecțiune oculară, Fericitul Ieronim realizează o interesantă expunere exegetică, oferind interpretări mistice, istorice și literale. De remarcat faptul că finalitatea exegezei ieronimiene este desăvârșirea morală, pocăința. (n.P.P.)

632 *Cf. Pildele* 17, 28.

633 *Cf. Luca* 15, 11-32.

634 *Stola* – haină lungă de la gât până la călcâie, care se pune pe deasupra celorlalte veșminte. Astăzi termenul desemnează „epitrahilul" în terminologia Bisericii Romano-Catolice. (n.P.P.)

odată nu mi-ai dat un ied ca să benchetuiesc cu prietenii mei"[635]? Iar tatăl i-a spus: „Fiule, tu totdeauna ești cu mine și toate ale mele ale tale sunt"[636].

„Dacă, dimpotrivă", zici tu, „am vrea ca parabola să se refere la cel drept și la păcătos, nu i s-ar potrivi celui drept să se mâhnească din pricina mântuirii celuilalt, mai ales că îi este frate. Căci, dacă moartea a pătruns pe toată fața pământului din pricina pizmei diavolului[637], pe care îl imită cei care în parte sunt ai lui, nicicând unei persoane drepte nu i s-ar putea potrivi o pizmă atât de grozavă încât să stea afară, să i se împotrivească, neînduplecat, celui mai blând tată și singur, chinuit de invidie, să nu voiască să ia parte la veselia casei."

2. De aceea, așa cum în cazul celorlalte parabole pe care Mântuitorul nu le-a explicat căutăm de obicei să aflăm din ce motiv au fost spuse, la fel trebuie să facem și în cazul celei de față: de ce Domnul a rostit asemenea vorbe și cărei întrebări îi dă răspuns comparația pe care o face? Scribii și fariseii cârtesc, zicând: „De ce îi primește pe păcătoși și mănâncă laolaltă cu ei?"[638] Într-adevăr, mai sus textul spusese: „Ci se apropiau de El toți vameșii și păcătoșii ca să-L asculte"[639]. Prin urmare, de aici se trage toată invidia: de ce Domnul nu Se ferește să stea de vorbă și să șadă la masă cu niște oameni pe care poruncile Legii i-ar condamna? Și Sfântul Apostol Luca spune acest lucru; de altminteri, Sfântul Apostol Matei zice așa: „Însă, când ședeau la masă în casă, iată că mulți păcătoși și vameși veneau și se așezau la masă împreună cu Iisus și cu ucenicii Lui. Și, văzând aceasta, fariseii ziceau ucenicilor Lui: «Pentru ce mănâncă Învățătorul vostru cu vameșii și cu păcătoșii?» Și, auzind El, a spus: «Nu cei sănătoși au nevoie de medic, ci aceia care sunt bolnavi. Mergeți, dar, să învățați ce înseamnă: milă voiesc, iar nu jertfă. Nu am venit să-i chem pe drepți, ci pe păcătoși»"[640]. Și Sfântul Apostol Marcu este de aceeași părere în privința spuselor acestora.

---

635 *Luca* 15, 29.
636 *Luca* 15, 31.
637 *Cf. Înțelepciunea lui Solomon* 2, 24.
638 *Luca* 15, 2.
639 *Luca* 15, 1.
640 *Matei* 9, 10-13.

Așadar, după cum am spus, orice controversă provenea din Lege. De bună seamă, Legea, neînduplecată în dreptatea sa, nu avea îndurare: orice adulter, asasin, înșelător, pe scurt, oricine se făcea vinovat de un păcat mortal[641] nu era dezlegat de vina sa prin pocăință, ci trebuia să plătească ochi pentru ochi, dinte pentru dinte și viață pentru viață[642]. Și astfel „toți s-au abătut, împreună netrebnici s-au făcut; nu era niciunul care să facă binele, nu era până la unul"[643]. „Însă acolo unde s-a înmulțit păcatul, a prisosit harul"[644]; „Dumnezeu L-a trimis pe Fiul Său născut din femeie"[645], Care, după ce a dărâmat zidul care-i despărțea, a făcut din două popoare[646] unul singur și a domolit asprimea Legii prin harul Evangheliei. De aceea, și Sfântul Apostol Pavel, scriindu-le Bisericilor, zice: „Har vouă și pace de la Dumnezeu-Tatăl și de la Domnul Iisus Hristos"[647]. Harul nu este o răsplată a vredniciei, ci o favoare care ne-a fost acordată; pacea însă [este cea] prin care ne-am împăcat cu Dumnezeu, pentru că Îl avem pe Domnul Iisus mijlocitor al ispășirii, [El] Care ne-a iertat de greșelile noastre și a nimicit înscrisul morții dat împotriva noastră, pironindu-l pe cruce[648], și a dat în vileag domniile și puterile [răului], biruindu-le pe lemnul [crucii][649]. Dar ce milostivire ar putea fi mai mare decât faptul că Fiul lui Dumnezeu S-a născut ca fiu al omului, că a îndurat neplăcerea celor zece luni[650] așteptând să vină sorocul nașterii, că a fost înfășat în scutece[651], că S-a supus unor părinți[652], că a crescut trecând prin toate vârstele și că, după ce [a îndurat] cuvinte de ocară, palme și lovituri de harapnic, S-a făcut pentru noi blestem pe cruce, ca să ne dezlege de blestemul Legii[653], dând ascultare Tatălui până la moarte[654], și că a împlinit

---

641 Cu alte cuvinte: care, în termenii Legii, se pedepsea cu moartea.
642 Legea talionului (*cf. Ieșirea* 21, 24).
643 *Psalmul* 13, 3.
644 *Romani* 5, 20.
645 *Galateni* 4, 4.
646 Evreii și păgânii.
647 *Romani* 1, 7.
648 *Cf. Coloseni* 2, 14.
649 *Cf. Coloseni* 2, 15.
650 Atâta dura perioada gestației în concepția anticilor. (n.P.P.)
651 *Cf. Luca* 2, 12.
652 *Cf. Luca* 2, 51.
653 *Cf. Galateni* 3, 13.
654 *Cf. Filipeni* 2, 8.

prin această lucrare ceea ce mai înainte ceruse, luând asupră-Şi îndatorirea de Mijlocitor: „Tată, vreau ca, aşa cum Eu şi cu Tine suntem una, şi aceştia în Noi să fie una”[655].

Deci, pentru că venise [pe pământ] pentru a învinge prin negrăita Sa milostivire „ceea ce era cu neputinţă Legii”[656], fiindcă de la ea nimeni nu se făcea drept, îi îndemna pe vameşi şi pe păcătoşi la căinţă, mergând până şi la ospeţele lor, pentru a le da învăţătura chiar în timpul mesei; este limpede pentru cel care citeşte cu mare atenţie Evanghelia în ce fel hrana, băutura, călătoria şi tot ceea ce a făcut El erau pentru a aduce oamenilor mântuirea. Văzându-L făptuind acestea împotriva Legii, scribii şi fariseii ziceau: „Iată un om lacom şi băutor de vin, un prieten al vameşilor şi al păcătoşilor”[657]. Căci şi mai înainte Îl dojeneau: pentru ce Domnul vindeca în ziua de Sabat?

Deci, pentru a nimici această acuzaţie prin argumentul milostivirii [divine], a înfăţişat trei parabole: prima este aceea a celor nouăzeci şi nouă de oi lăsate singure în munţi şi a oii rătăcite pe care păstorul a adus-o înapoi pe umerii săi; a doua este parabola drahmei pe care o femeie a căutat-o peste tot cu o lampă aprinsă şi, după ce a găsit-o, şi-a chemat vecinele să se veselească, zicându-le: „Bucuraţi-vă cu mine, căci am găsit drahma pe care o pierdusem”[658]; iar a treia parabolă este a celor doi fii, despre care mi-ai cerut să vorbesc pe scurt.

3. Despre parabola[659] oii şi despre cea a drahmei, deşi se referă la aceeaşi idee, nu este momentul să discutăm. Ar fi de ajuns să spunem numai atât despre scopul acestor parabole: aşa cum aflarea oii şi a drahmei a bucurat îngerii şi vecinele, tot aşa căinţa vameşilor şi a păcătoşilor trebuie să bucure pe toţi cei care nu au nevoie să se căiască.

---

[655] *Ioan* 17, 21.

[656] *Romani* 8, 3.

[657] *Matei* 11, 19.

[658] *Luca* 15, 9.

[659] Conform etimologiei, „parabola” este o comparaţie a unui lucru mai abstract cu unul concret pentru a uşura înţelegerea primului. Parabola este un adevăr înfăţişat sub forma unei asemănări. Diferă de proverb prin faptul că este întotdeauna figurativă. Parabola este adeseori un proverb extins, iar proverbul o parabolă condensată. Origen explică acest procedeu prin faptul că unele aspecte ale doctrinei lui Iisus sunt dincolo de capacitatea de expresie a cuvintelor (*Comentariu la Matei*, 14, 12). (n.P.P.)

De aceea sunt foarte uimit că Tertulian, în cartea pe care a scris-o împotriva pocăinței, intitulată *Despre neprihănire*[660], în care a spulberat vechile idei printr-o nouă interpretare, a vrut să se creadă că vameșii și păcătoșii care mâncau laolaltă cu Domnul ar fi fost păgâni, [motivând că] Scriptura a spus: „Nu se va lua dare de la poporul lui Israel"[661].

Ca și cum Matei nu ar fi fost un vameș circumcis, iar cel care nu cuteza să-și înalțe privirile spre cer în timp ce se ruga în templu împreună cu un fariseu nu ar fi fost un vameș din poporul lui Israel[662]; ca și cum Luca nu ar aminti: „Și tot poporul auzind, și vameșii s-au încredințat de dreptatea Domnului, botezați cu botezul lui Ioan"[663]. Sau ca și cum ar putea să creadă cineva că un păgân a putut fi văzut intrând în templu sau că Domnul a stat la masă cu niște păgâni, când El Se ferea mai ales să nu pară că strică Legea și când a venit mai întâi la oile pierdute ale casei lui Israel, când i-a răspuns femeii canaaneence care Îl implora să îi redea fiicei sale sănătatea: „Nu trebuie să iei pâinea copiilor și să o dai câinilor"[664], când altundeva le poruncea ucenicilor: „Să nu mergeți pe calea păgânilor și să nu intrați în cetățile samaritenilor"[665]. Din toate acestea tragem următoarea învățătură: ceea ce se spune despre vameși se poate referi nu atât la păgâni, cât la toți păcătoșii în general, adică la persoane și din rândul păgânilor, și din neamul iudeilor. Cât despre acela[666] care,

---

[660] *De pudicitia*, 9. *De pudicitia* dezbate o problemă gravă ce a tulburat mult Biserica apuseană și pe cea africană, în special, și după Tertulian (v. donatismul): cine este înzestrat cu puterea de a ierta păcatele foarte grave, precum idolatria, crima, desfrânarea? Apologetul afirmă că nu ierarhia Bisericii o poate face, ci numai oamenii duhovnicești, precum montaniștii. Este criticat cu asprime un ierarh eminent al Bisericii, numit *pontifex maximus* și *episcopus episcoporum* (cu siguranță episcopul Romei), care ar fi dat un edict prin care ierta cu prea mare ușurință asemenea păcate. În această măsură plină de indulgență, Tertulian vede o inovație funestă, de natură a ruina puritatea Bisericii, care este spirituală, a celor neprihăniți. În această operă Tertulian se delimitează de sine însuși și își critică propria exegeză asupra parabolelor din *Luca* 15, realizată în *Despre pocăință*. Faptul este explicabil, deoarece Tertulian devenise deja montanist. (n.P.P.)

[661] Aluzie la *Deuteronomul* 23, 19-20.

[662] *Cf. Luca* 18, 10-14.

[663] *Luca* 7, 29.

[664] *Matei* 15, 26.

[665] *Matei* 10, 5.

[666] Montanus este întemeietorul montanismului, mișcare cu caracter profetic și eshatologic, apărută în Frigia, centrul Asiei Mici, către 156. Fost preot păgân frigian (al

luându-se după femeile sale smintite, apăra dogma potrivit căreia nu voia să fie acceptați penitenții deja creștini, zadarnic a încercat să dovedească faptul că vameșii nu erau iudei, astfel încât prin persoana lor să nu poată fi înțeles decât poporul păgânilor. De aceea, pentru a nu mai lungi vorba, voi reproduce chiar spusele Evangheliei și voi adăuga la fiecare dintre ele comentariul care mi se pare potrivit.

4. „Un om avea doi fii."[667] Prin cuvântul „om" este numit „Dumnezeu", după cum o dovedesc numeroase mărturii, ca de exemplu: „Mărturia a doi oameni este adevărată. Despre Mine Însumi mărturisesc Eu și Tatăl Care M-a trimis"[668]. În altă parabolă este numit „păstor"[669], în alta „stăpân al casei"[670], în alta sădește o vie[671], în alta poftește la nuntă[672] și, prin diverse comparații, semnifică același lucru: că dezaprobă trufia iudeilor și că aprobă laolaltă pocăința păcătoșilor, fie ei păgâni, fie din neamul lui Israel. Cât despre ceea ce înseamnă [sintagma] „doi fii", aproape toate Scripturile sunt pline de tainele chemării [divine] a celor două popoare.

---

zeiței Cybele) convertit la creștinism, Montanus susținea că abia odată cu el începe epoca Paracletului (*cf. Ioan* 14, 15-17, 26), deci lucrarea autentică a Duhului Sfânt în Biserică. Această lucrare – la care sunt asociate două prorocițe, Maximilla și Priscila – consta în a redresa disciplina și etica Bisericii, pregătind-o pentru primirea Noului Ierusalim, care se va pogorî din cer pe pământ la Pepuza, în Frigia. În acest scop, orice creștin trebuia să-și exercite harismele, în special profeția, și să părăsească orice preocupare terestră, practicând ascetismul, abstinența, postul, mărturisirea zilnică a păcatelor. Montanismul propunea adepților săi martiriul, ca semn al supremei desăvârșiri, cerea separarea Bisericii de lume, încuraja profețiile și preoția femeilor. Datorită nonconformismului și disciplinei sale rigoriste, montanismul se organizează ca mișcare separată de Biserică. Comunitatea montanistă n-a fost acceptată de Biserică din cauza abuzului de harisme și a concepției care punea la îndoială justificarea prin har și iertarea păcatelor după botez. În jurul anului 500, mișcarea dispare. Montanismul se prezintă ca o combinație remarcabilă de trăsături care anticipează mișcările extatice din istoria creștinismului. Această așteptare eshatologică intensă, dublată de o pretinsă reînviere a profetismului, feminismul și rigoarea etică extremă au reapărut mereu sub noi și noi chipuri. Am putea aminti anumite grupuri anabaptiste, penticostalii, harismaticii din romano-catolicismul zilelor noastre sau mulțimea noilor mișcări religioase, unde adeseori extazul este o componentă esențială și care se revendică uneori de la montanism. (n.P.P.)

[667] *Luca* 15, 11.

[668] *Ioan* 8, 17-18.

[669] *Matei* 18, 12-14; *Luca* 15, 4-6.

[670] Fericitul Ieronim utilizează aici expresia *pater familias* (*cf. Matei* 20, 1-16). (n.P.P.)

[671] *Cf. Matei* 21, 33-41.

[672] *Cf. Matei* 22, 2-14.

5. „Și i-a spus fiul mai tânăr: «Tată, dă-mi partea din avere care mi se cuvine!»"[673] Averea lui Dumnezeu este tot ceea ce se află în noi: viață, rațiune, gândire, exprimarea prin cuvinte. Pe toate acestea Dumnezeu le-a împărțit tuturor în chip egal și laolaltă, cum spune evanghelistul: „Era Lumina cea adevărată care luminează pe tot omul care vine în lume"[674]. Acesta este ochiul drept[675] care trebuie păzit de căderea în păcat; aceasta este lampa care luminează trupul[676]; acesta este talantul[677] care nu trebuie legat într-o batistă – adică nu trebuie folosit pentru desfătări și în lenevie –, nici nu trebuie îngropat în pământ – adică nu trebuie întunecat de gânduri pământești.

6. „Acesta le-a împărțit averea."[678] Mai semnificativ e ceea ce citim în grecește: διεῖλεν αὐτοῖς τὸν βίον[679], adică le-a dat liberul arbitru, le-a dat voința care decurge din propria minte, pentru ca fiecare să trăiască nu din porunca lui Dumnezeu, ci din propria sa înclinație, adică nu din constrângere, ci dintr-o voință [liberă], pentru ca virtutea să-și aibă locul său, pentru ca să ne deosebim de celelalte viețuitoare, câtă vreme, după pilda lui Dumnezeu, ni s-a îngăduit să facem ceea ce vrem. De aceea judecata împotriva păcătoșilor este dreaptă, iar răsplata pentru cei sfinți va fi lipsită de nedreptate.

7. „Și nu după multe zile fiul mai tânăr și-a strâns tot avutul și a plecat în călătorie într-un ținut îndepărtat."[680] Dacă Dumnezeu ține cerul în palmă și pământul în pumn și Ieremia zice: „Sunt Dumnezeu de aproape, și nu Dumnezeu de departe"[681] și chiar David spune că nu există niciun loc fără El[682], atunci cum pleacă fiul să rătăcească și se desparte de tatăl său?

Trebuie să se știe, așadar, că noi suntem cu Dumnezeu sau ne despărțim de El nu prin depărtarea locurilor, ci prin simțămintele noastre. Căci, după cum le vorbește ucenicilor: „Iată, Eu sunt

---

673 *Luca* 15, 12.
674 *Ioan* 1, 9.
675 *Cf. Matei* 5, 29.
676 *Cf. Matei* 6, 22.
677 Monedă grecească din aur sau argint de mare valoare.
678 *Luca* 15, 12.
679 „Le-a împărțit viața".
680 *Luca* 15, 13.
681 *Ieremia* 23, 23.
682 *Cf. Psalmul* 23, 1.

cu voi în toate zilele până la sfârşitul veacului"[683], tot aşa le spune celor care preferă lauda de sine şi nu se învrednicesc să fie cu Domnul: „Depărtaţi-vă de la Mine, nu vă cunosc pe voi cei care lucraţi fărădelegea"[684].

8. Prin urmare, fiul mai tânăr, cu tot avutul său, s-a despărţit de tatăl său şi a plecat să rătăcească. Şi Cain s-a dus de la faţa lui Dumnezeu şi a locuit în ţinutul Nod[685], care se traduce „tulburare"[686]. Oricine se depărtează de Dumnezeu pe dată este zgâlţâit de valurile veacului şi picioarele i se clatină[687]. Căci, după ce oamenii s-au îndepărtat de Răsărit[688] şi s-au despărţit de lumina cea adevărată, atunci au ridicat împotriva lui Dumnezeu turnul necredinţei lor[689], atunci au plăsmuit dogmele lor trufaşe[690], voind, dintr-o curiozitate nelegiuită, să pătrundă în înălţimile cerului[691]. Iar acel loc a fost numit Babel, adică „amestec"[692].

---

[683] *Matei* 28, 20.

[684] *Matei* 7, 23.

[685] *Facerea* 4, 16.

[686] În realitate, etimologia acestui nume propriu este pusă în legătură cu verbul *qyn* – „a dobândi" (*cf. Facerea* 4, 1). Pornind de la ipoteza formulată aici de Fericitul Ieronim, pedeapsa lui Cain a fost, în primul rând, una sufletească, lăuntrică: neîncetatele mustrări şi tulburări ale conştiinţei (*cf.* SFÂNTUL IOAN HRISOSTOM, *Omilii împotriva iudeilor*, 8, 2, 10). Fratricidul a fost blestemat asemenea şarpelui (*cf.* SFÂNTUL IOAN HRISOSTOM, *Omilii la Facere*, 19, 11); el devine un tip al oricărui păcătos (*cf.* SFÂNTUL AMBROZIE DE MEDIOLANUM, *Epistola* 54). (n.P.P.)

[687] *Cf. Psalmul* 72, 2; 93, 18.

[688] Aluzie la menţiunea din *Facerea* 3, 24. Sfântul Efrem Sirul remarcă faptul că Adam este aşezat în preajma Paradisului. Oamenii, continuând să păcătuiască, vor fi izgoniţi şi din acest loc privilegiat (*Imnele Paradisului*, 1, 10).

[689] *Cf. Facerea* 11, 1-9. (n.P.P.)

[690] Sfântul Maxim Mărturisitorul afirmă că aici este exprimată metaforic geneza politeismului: „În cazul de faţă, cei ce zideau turnul porniseră mai înainte din ţara de la răsărit a luminii, adică de la cunoştinţa unică şi adevărată despre Dumnezeu, şi veniseră în pământul Senaar, care se tălmăceşte «dinţi blestemaţi», căzând în tot felul de păreri despre dumnezeire. Aci adunând toate părerile, ca pe nişte cărămizi, se apucaseră să zidească, asemenea unui turn, necredinţa politeistă. Din această pricină, pe drept cuvânt, Dumnezeu, Care risipeşte unitatea conglăsuirii păcătoase a oamenilor rătăciţi, Se numeşte aci pe Sine la plural, după dispoziţia lor care era împărţită şi împrăştiată în nesfârşite păreri. Prin aceasta arată că, fiind unul, în ei S-a împărţit în mulţi" (*Răspunsuri către Talasie,* în: *Filocalia*, vol. 3, traducere de Dumitru Stăniloae, Ed. Harisma, 1994, Bucureşti, p. 135). (n.P.P.)

[691] Motivele principale ce au dus la construirea turnului au fost ambiţia şi orgoliul (*cf.* SFÂNTUL IOAN HRISOSTOM, *Omilii la Facere*, 30, 5), dar şi frica giganţilor de un nou potop (*cf.* PS.-DIONISIE AREOPAGITUL, *Epistola* 9). Constructorii L-au sfidat pe Dumnezeu (*cf.* FERICITUL AUGUSTIN, *Comentariu la Evanghelia după Ioan*, 6, 10, 2). Babilonul va deveni, în imaginarul biblic posterior (până la *Apocalipsa* din Noul Testament), întruchiparea tuturor forţelor ostile lui Dumnezeu şi poporului Său. (n.P.P.)

[692] Fericitul Ieronim urmează aici pe autorul *Cărţii Facerii*, speculând o etimologie populară între aramaicul *babel* („amestecare") şi numele cetăţii Bab-El. În realitate,

9. „Și acolo și-a risipit avutul, trăind în desfrânări."[693] Desfrâul, vrăjmaș lui Dumnezeu, vrăjmaș virtuților, i-a pierdut toată averea primită de la tatăl său; pentru moment, el te ademenește cu plăcerile și nu-ți îngăduie să te gândești la sărăcia care va urma.

10. „Și, după ce a irosit totul, s-a făcut foamete mare în țara aceea."[694] El primise de la Tată putința de a cunoaște cele nevăzute ale Sale prin cele ce sunt văzute[695] și de a-L înțelege pe Creator prin frumusețea creaturilor Sale. Cel care pune piedici adevărului prin păcat și care, în locul lui Dumnezeu, adoră idolii oferiți de natură a irosit toate bunurile și, o dată irosite toate, a ajuns să fie lipsit de virtuți, pentru că a părăsit izvorul virtuților.

„S-a făcut foamete mare în țara aceea." Orice loc în care locuim, în lipsa Tatălui, este un loc al foamei, al lipsei, al sărăciei. Însă ținutul în care s-a produs această foamete îndelungată și puternică este cel despre care profetul spune: „Voi, cei ce locuiți în ținutul umbrei morții, lumină va străluci peste voi!"[696] Dar, dimpotrivă, alta este țara pe care o vom stăpâni noi cei cu inima curată, noi cei care suntem vii; [este cea] pe care sfântul [psalmist] o dorește zicând: „Cred că voi vedea bunătățile Domnului în ținutul celor vii"[697].

11. „Și el însuși a început să ducă lipsă și a plecat și s-a alipit de unul dintre stăpânii acelei țări."[698] După ce l-a părăsit pe tatăl care l-a hrănit și care, la primul cuvânt, i-a dăruit toate bunurile sale, el s-a alipit de stăpânul lumii acesteia[699], adică de diavol[700],

---

numele orașului provine de la un termen pre-akkadian *gis-tir-Ba-bil-la*[ki] – numele unei plante. Ulterior, utilizând același procedeu de etimologie populară, în akkadiană, numele cetății a fost citit: *Bab-ilu* – „poarta zeului, poarta zeilor". (n.P.P.)

[693] *Luca* 15, 13.

[694] *Luca* 15, 14.

[695] *Cf. Romani* 1, 20.

[696] *Isaia* 9, 1.

[697] *Psalmul* 26, 19.

[698] *Luca* 15, 15.

[699] *Cf. Ioan* 12, 31.

[700] *Diabolus*. În ebraică, *Satan* are înțelesul de „adversar, acuzator într-un proces" (*cf. 1 Corinteni* 21, 1). Termenul grecesc corespunzător este διάβολος, un calc semantic după ebraicul *Satan*. Trăsăturile sale fundamentale sunt invidia și delațiunea: „Și a fost aruncat balaurul cel mare, șarpele de demult, care se cheamă diavol și Satana, cel ce înșală pe toată lumea, aruncat a fost pe pământ și îngerii lui au fost aruncați cu el. Și am auzit glas mare în cer, zicând: «Acum s-a făcut mântuirea și puterea și împărăția

de „prințul întunericului", pe care Scriptura îl numește când „omul vrăjmaș"[701], când „judecătorul nedrept"[702], când „balaur"[703], când „Satan", când „ciocan"[704], când „potârniche"[705], când „Belial", când „leu care rage"[706], când „Leviatan"[707], când „balaur din ape"[708] și cu multe alte nume. Cât despre expresia „[s-a alipit] de unul dintre stăpâni", trebuie să înțelegem că sunt mai mulți care zboară prin văzduhul acesta[709] și care, prin felurimea înșelătoare a patimilor, încearcă să supună slujirii lor spița omenească.

12. „Care l-a trimis la țarinile sale să pască porcii."[710] Porcul este un animal spurcat, pentru că își află plăcerea în noroi și în murdărie. Astfel este mulțimea demonilor, care, prin idolii făcuți de mâna omului, se hrănesc cu sângele animalelor jertfite și, în

---

Dumnezeului nostru și stăpânirea Hristosului Său, căci aruncat a fost pârâșul fraților noștri, cel ce îi pâra pe ei înaintea Dumnezeului nostru, ziua și noaptea»" (*Apocalipsa* 12, 9-10); „Și mi-a arătat pe Iosua, marele preot, stând înaintea îngerului Domnului, și pe Satana, stând la dreapta lui ca să-l învinuiască" (*Zaharia* 3, 1). (n.P.P.)

[701] *Matei* 13, 25.

[702] *Luca* 18, 6.

[703] *Apocalipsa* 12, 9. Literal: *draco*. De aici provine termenul românesc de „drac". (n.P.P.)

[704] *Ieremia* 50, 23.

[705] *Înțelepciunea lui Isus Sirah* 11, 32. Potârnichea era folosită de vânători ca momeală pentru vânat. (n.P.P.)

[706] *1 Petru* 5, 8.

[707] Enigmaticul termen ebraic *lyviathan* a fost echivalat cu grecescul δράκων. Este un termen întâlnit și în *Psalmi* (73, 14) ori la profeții Isaia (27, 1), Ieremia (9, 11) și Iezechiel (29, 3). *Lyviathan* are în ebraică sensul de „monstru răsucit". Probabil descrie un monstru marin, un dragon, un cetaceu gigantic sau, potrivit opiniei comune, crocodilul. În Egiptul antic, acesta era foarte temut și era considerat un animal care nu poate fi prins prin meșteșugul vânătoresc. Părinții Bisericii și scriitorii creștini sunt aproape cu toții de acord în a vedea în spatele imaginii Leviatanului figura diavolului. Faptul că este „prins cu un cârlig" și are „căpăstru în jurul nasului" demonstrează că puterea sa este drastic limitată de puterea divină și că Dumnezeu îi supraveghează fiecare mișcare pentru a nu se dezlănțui asupra umanității (*cf.* SFÂNTUL GRIGORIE CEL MARE, *Moralia in Iob*, 33, 21-22). Sfântul Atanasie cel Mare explică mai limpede acest simbol: „Balaurul a fost atras ca într-o undiță de Mântuitorul și ca o vită a primit căpăstrul în jurul botului; și ca unui cal i-au fost prinse nările în belciug și buzele i-au fost găurite cu o andrea. Și a fost legat de Domnul ca o vrabie, ca să ne putem bate joc de el. Atât el, cât și demonii cei împreună cu el au fost doborâți la pământ ca niște scorpii și șerpi, spre a fi călcați în picioare de noi, creștinii. Și dovada acestui fapt e că noi viețuim potrivnic lui" (*Viața cuviosului Părintelui nostru Antonie*, 24). (n.P.P.)

[708] Fericitul Ieronim utilizează aici chiar termenul ebraic *tenninim*, pluralul lui *tannin*, ce are înțelesul de „șarpe, dragon, monstru marin". *Septuaginta* l-a echivalat cu δράκων, *Vulgata* cu *cetus*, versiunile românești, începând cu Biblia de la 1688, cu „balaur". (n.P.P.)

[709] *Cf. Efeseni* 6, 12.

[710] *Luca* 15, 15.

cele din urmă, se satură cu o victimă mai grasă, ucigându-l chiar pe om. Prin urmare, l-a trimis în moșia sa, adică l-a făcut slujitorul său, ca să pască porcii, jertfindu-le acestora sufletul său.

13. „Și dorea să-și sature pântecele cu roșcovele porcilor, însă nimeni nu-i dădea."[711] Ceea ce Iezechiel îi spune Ierusalimului, dojenindu-l: „În desfrânarea ta, stricăciunea a fost mai mare decât a celorlalte femei și după tine niciuna nu e mai stricată, pentru că tu ai dat plată, iar pe tine nimeni nu te-a plătit"[712] vedem că se împlinește în fiul mai tânăr. El și-a pierdut avutul în țara stăpânului și, după ce și-a irosit averea, a fost trimis la porci, unde s-a topit de sărăcie. Hrana dată de demoni sunt beția, desfrânarea, stricăciunea și toate celelalte patimi. Ele sunt ademenitoare și nerușinate și desfată simțurile cu plăcerea pe care o aduc; de îndată ce se arată, te stârnesc să te folosești de ele. De aceea tânărul cel desfrânat nu se putea sătura cu ele, pentru că întotdeauna plăcerea este flămândă de sine însăși și, odată mulțumită, nu satură. Și Satana, după ce a înșelat pe cineva cu șiretlicurile sale și i-a impus jugul său, nu-i mai oferă nimic pentru satisfacerea patimilor sale, căci știe că este deja mort; așa îi vedem pe mulți idolatri în zdrențe, măcinați de suferințe și sărăcie. Ei sunt cei în care se împlinește cuvântul profetului: „Tuturor desfrânatelor li se dau daruri; tu însă ai dat daruri tuturor ibovnicilor tăi, iar tu nu ai primit plată"[713].

Putem însă interpreta și altfel roșcovele. Hrana dată de demoni sunt cântecele poeților, înțelepciunea profană, vorbele pompoase ale retorilor. Acestea îi încântă pe toți cu farmecul lor și, în timp ce seduc urechile cu dulcea modulație și ritmul versurilor, pătrund și în suflet și încătușează străfundurile inimii. Dar, când toate aceste texte vor fi fost citite și recitite cu cea mai mare atenție și multă trudă, ele nu vor aduce cititorilor nimic altceva decât sunete goale și cuvinte sforăitoare. În ele nu se află nici săturarea dată de adevăr, nici îndreptarea pe care o dă dreptatea. Cei care le studiază stăruie în foamea de adevăr, în lipsa de virtute[714].

---

[711] *Luca* 15, 16.
[712] *Iezechiel* 16, 33-34.
[713] *Iezechiel* 16, 33-34.
[714] Trebuie precizat că, precum în cazul lui Tertulian, critica lui Ieronim față de cultura clasică este una retorică. (n.P.P.)

Acest tip de înțelepciune este descris și în *Deuteronom*[715] sub chipul unei femei prefăcute în roabă. Glasul divin poruncește ca, dacă un israelit vrea să o ia de nevastă, să o facă pleșuvă, să-i taie unghiile, să-i înlăture toți perii și, după ce va fi fost curățată, atunci să treacă în îmbrățișarea învingătorului. Dacă înțelegem acestea în sens literal, oare nu sunt de râs[716]? Și totuși și noi avem obiceiul să facem așa când îi citim pe filosofi, când în mâinile noastre ajung cărțile înțelepciunii lumești. Dacă găsim ceva util în ele, îl preschimbăm pentru dogma noastră; dacă însă ceva este fără rost, despre idoli, despre dragoste, despre grija față de lucrurile lumești, pe acestea le radem, le impunem pleșuvia, le tăiem ca pe niște unghii, cu un foarfece foarte ascuțit. De aceea și Apostolul oprește pe oricine să se așeze la masă într-un templu de idoli, zicând: „Dar vedeți ca nu cumva această libertate a voastră să ajungă poticnire pentru cei slabi. Căci, dacă cineva l-ar vedea pe cel care are știință șezând la masă în templul idolilor, oare cugetul lui, pentru că este slab, nu se va întări să mănânce cărnuri jertfite idolilor[717]? Și va pieri, prin știința ta, cel slab, fratele tău pentru care a murit Hristos"[718].

Oare nu crezi că Sfântul Apostol Pavel spune, cu alte cuvinte, să nu îi citești pe filosofi, pe oratori, pe poeți, să nu îți cauți tihna în lectura lor? Să nu ne măgulim pe noi înșine sub pretextul că nu credem în aceste scrieri, căci conștiința altora ar putea fi rănită. S-ar putea crede despre noi că încuviințăm aceste texte pentru că, citindu-le, nu le respingem.

Altminteri, nu ar fi ca și cum am socoti că Apostolul a încuviințat știința celui care stătea la masă în templul idolilor, spunând că este desăvârșit cel care mănâncă din cărnurile jertfite idolilor?

---

715 *Deuteronomul* 21, 10-13.

716 Pentru Vechiul Testament exegeții patristici recurg adeseori la alegorie, mai ales pentru textele unde sensul literal ar duce la absurdități, interpretări ireverențioase, eretice sau nepotrivite sobrietății Scripturii (*cf.* TERTULIAN, *Împotriva lui Marcion*, 3, 5; *Despre înviere*, 20). (n.P.P.)

717 Aceste cărnuri (*idolothyta*) erau consumate de sacerdoții păgâni, iar prisosul era vândut publicului chiar în templu. Potrivit *Faptelor Apostolilor* 15, 29; 21, 25, creștinii nu aveau permisiunea să participe la ospețele rituale ale păgânilor și nici să consume alimentele consacrate zeilor păgâni. (n.P.P.)

718 *1 Corinteni* 8, 9-11.

Ferească Dumnezeu ca dintr-o gură de creștin să se audă „Iupiter Atotputernicul", „pe Hercule!", „pe Castor!" și pe toți ceilalți care sunt mai degrabă monștri decât divinități[719]. Dar și în zilele noastre vedem preoți ai lui Dumnezeu care dau la o parte Evangheliile și citesc comedii, fredonează cuvinte din versurile bucolice, țin la Vergilius și comit, din proprie voință, acel păcat pe care copiii îl fac de nevoie[720].

Prin urmare, trebuie să ne ferim să vrem de nevastă o femeie căzută în robie și să ne așezăm la masă în templul idolilor. Sau, dacă am fost seduși de dragostea față de ea, să o curățăm și să o curățim de toată grozăvia murdăriei, ca să nu rabde căderea în păcat fratele pentru care a murit Hristos când aude răsunând din gura unui creștin imnuri compuse pentru slăvirea idolilor.

14. „Dar, venindu-și în fire, a zis: «Câte slugi ale tatălui meu au pâine din belșug, iar eu mor de foame aici!»"[721] Remarcăm că, în alt înțeles, slugile sunt acei iudei care respectă poruncile Legii numai pentru a dobândi bunurile prezente, adică sunt drepți și milostivi nu pentru dreptatea însăși și pentru că milostivirea este în sine un bine, ci pentru a dobândi de la Dumnezeu răsplata bogăției pe pământ și a unei vieți îndelungate. Însă cel care dorește aceste lucruri este împins să respecte poruncile de teama de a nu fi lipsit de ceea ce își dorește dacă încalcă ceea ce i s-a poruncit. În plus, unde este teamă nu există iubire. Într-adevăr, „iubirea desăvârșită alungă frica"[722]. Căci cel care iubește respectă poruncile nu pentru că este silit sau de frica pedepsei sau din nesațul răsplății, ci pentru că ceea ce este poruncit de Dumnezeu este lucrul cel mai bun. Înțelesul este, așadar, următorul: „Câți dintre iudei nu se îndepărtează de supunerea față de Dumnezeu numai din pricina bunurilor prezente, iar eu mă sfârșesc din pricina sărăciei!"

15. „Ridicându-mă, mă voi duce la tatăl meu."[723] Frumos spune: „ridicându-mă"; într-adevăr, în lipsa tatălui, nu stătuse în

---

[719] Idee dezvoltată de Tertulian în *Despre idolatrie*, 20, unde afirmă că asemenea vorbe involuntare reprezintă o apostazie inconștientă a creștinului, care recunoaște astfel existența și puterea zeilor. (n.P.P.)

[720] *Curriculum*-ul școlilor din Antichitatea creștină era alcătuit în principal din operele scriitorilor păgâni greci și latini. (n.P.P.)

[721] *Luca* 15, 17.

[722] *1 Ioan* 4, 18.

[723] *Luca* 15, 18.

picioare. Păcătoșii zac la pământ, cei drepți stau în picioare. Lui Moise i se spune: „Tu însă stai aici, cu Mine”[724]; iar în *Psalmul* 133: „Iată, acum binecuvântați pe Domnul, voi, toate slugile Domnului, care stați în casa Domnului”[725]. Profetul îi îndeamnă pe cei care stau în picioare în casa Domnului să-L binecuvânteze pe Domnul.

16. „Și îi voi spune: «Tată, am păcătuit împotriva cerului și în fața ta; de-acum nu mai sunt vrednic să mă numesc fiul tău».”[726] Păcătuise împotriva cerului acela care părăsise Ierusalimul cel ceresc[727], maica sa; păcătuise în fața Tatălui acela care, părăsindu-L pe Creator, adorase idolii de lemn; nu era vrednic să fie numit „fiul lui Dumnezeu” cel care preferase să fie slujitorul idolilor. Căci oricine săvârșește păcatul este născut din diavol, tatăl său[728].

17. „Fă-mă ca pe una dintre slugile tale plătite!”[729] „Fă-mă, zice, ca pe unul dintre iudeii care Te venerează numai pentru făgăduiala lucrurilor de azi[730]! Primește-l pe fiul Tău care se căiește, Tu care ai iertat atât de des pe slugile Tale care Ți-au greșit!”

18. „Și a venit până la tatăl său.”[731] Venim la Tată când renunțăm să paștem porcii, așa cum spune profeția aceea: „Dacă te vei întoarce și vei geme, vei fi izbăvit”[732].

19. „Și, deși era încă departe, l-a văzut tatăl său și a fost mișcat de milă.”[733] Înainte de a se înapoia la tatăl său de altădată, făcând lucruri vrednice și căindu-se cu adevărat, Dumnezeu, pentru Care toate faptele viitoare sunt gata împlinite și Care cunoaște dinainte cele ce se vor face, o ia înaintea venirii acestuia și, prin Cuvântul Său, Care S-a întrupat din Fecioară, vestește întoarcerea fiului mai tânăr.

---

724 *Deuteronomul* 5, 31.
725 *Psalmul* 133, 1.
726 *Luca* 15, 18-19.
727 *Cf. Evrei* 12, 22.
728 *Cf. 1 Ioan* 3, 8.
729 *Luca* 15, 19.
730 Învinuirea de față devenise un loc comun în polemica autorilor creștini împotriva iudaismului. (n.P.P.)
731 *Luca* 15, 20.
732 *Isaia* 30, 15.
733 *Luca* 15, 20.

20. „Și, alergând, s-a aruncat de gâtul lui."[734] [Dumnezeu] a venit pe pământ înainte ca păcătosul să intre în casa mărturisirii, S-a aruncat la gâtul lui, adică a luat trup omenesc și, așa cum Ioan s-a culcat la pieptul [lui Iisus][735], devenind părtaș al tainelor Lui, la fel și Tatăl a pus pe fiu jugul Său atât de blând, adică învățămintele ușor [de urmat] ale poruncilor Sale, mai mult prin harul Său decât după meritele celui mai tânăr.

21. „Și l-a sărutat"[736], potrivit rugăciunii pe care o spune Biserica în *Cântarea Cântărilor* cu privire la sosirea Mirelui: „Să mă sărute cu sărutările gurii sale", „nu vreau să-mi vorbească prin Moise, nu vreau să-mi vorbească prin profeți; să ia cu sine trupul meu, să mă sărute în trup", astfel încât să putem aplica acestei fraze locul din Isaia: „Dacă întrebi, întreabă și locuiește lângă mine într-o pădure"[737]. În același loc i se poruncește Bisericii înlăcrimate să strige din Seir. Căci Seir se traduce „păros" sau „zbârlit", ca să semnifice vechile orori[738] ale păgânilor[739]. Biserica răspunde cu o [pildă] asemănătoare: „Neagră sunt și frumoasă, o, fată din Ierusalim!"[740]

22. Însă fiul i-a spus: „Tată, am păcătuit împotriva cerului și în fața ta; nu mai sunt vrednic să mă numesc fiul tău"[741]. El spune că nu este vrednic a fi numit „fiu"; și totuși, prin glasul naturii – adică prin acea avere pe care i-o dăruise cândva tatăl său –, tremurând, strigă în numele adevărului: „Tată, am păcătuit împotriva cerului". Prin urmare, zadarnic argumentează unii că numele Tatălui se potrivește numai [în gura] sfinților, de vreme ce acest om care Îl numește pe Dumnezeu „Tată" este cel care mărturisește că este nevrednic de numele de „fiu"; numai dacă nu cumva cutează să-L numească „Tată" tocmai pentru că s-a convertit pe deplin.

---

734 *Luca* 15, 20.
735 *Cf. Ioan* 13, 23. Evanghelia nu precizează cine era acest ucenic, însă tradiția patristică l-a identificat cu Sfântul Apostol Ioan. (n.P.P.)
736 *Luca* 15, 20.
737 *Isaia* 21, 12-13.
738 În latină: *horror* – „zbârlire a părului de pe cap, părul făcut măciucă de groază".
739 *Cf. Romani* 1, 24-32.
740 *Cântarea Cântărilor* 1, 4.
741 *Luca* 15, 21.

23. „Însă tatăl le-a spus slujitorilor săi: aduceți degrabă haina[742] lui cea dintâi"[743], haină pe care Adam o pierduse păcătuind, haină care, în altă parabolă[744], este numită „veșmânt de nuntă", adică veșmântul Sfântului Duh – cel care nu o are nu poate lua parte la ospățul regelui.

24. „Și dați inel în mâna lui"[745], pecete a asemănării cu Hristos, potrivit acestor cuvinte: „Crezând în El, ați fost pecetluiți cu Sfântul Duh al făgăduinței"[746]. Iar stăpânului Tyrului, care pierduse asemănarea cu Creatorul, i se spune: „Tu ești pecetea asemănării și cununa frumuseții, ești născut în desfătările Paradisului lui Dumnezeu"[747]. Isaia vorbește și el despre această pecete: „Atunci se vor arăta cei care sunt însemnați cu pecetea mea"[748]. Această pecete este dată în mână când Scriptura pecetluiește lucrările dreptății, ca în acest text: „S-a făcut cuvântul Domnului în mâna lui Agheu"[749]; și către Ierusalim: „Te-am gătit cu podoabe și ți-am pus brățări la mâini"[750]. Pe de altă parte, bărbatului înveșmântat în haină de in[751] îi este arătat un alt loc [de pe trup] pentru a primi pecetea: „Treci prin mijlocul Ierusalimului și pune semn pe fruntea bărbaților care gem și suferă din pricina tuturor ticăloșiilor săvârșite în mijlocul lor"[752]. De ce? Pentru ca după aceea să poată spune: „S-a însemnat peste noi lumina feței Tale, Doamne!"[753]

25. „Și încălțări în picioarele lui."[754] De bună seamă, pierduse demnitatea de Mire. Nu putea să celebreze Paștile cu picioarele goale. Acestea sunt încălțările despre care Domnul spune: „Și te-am încălțat în purpură". „Și încălțările sunt în picioarele lui"

---

742 În original: *stola* – „îmbrăcăminte care se pune pe deasupra, lungă de la gât până la călcâie". (n.P.P.)
743 *Luca* 15, 22.
744 *Cf. Matei* 22, 11-12.
745 *Luca* 15, 22.
746 *Efeseni* 1, 13.
747 *Iezechiel* 28, 12-13. Exegeza patristică a identificat acest personaj, în mod simbolic, cu Satan.
748 *Isaia* 8, 16.
749 *Agheu* 1, 1.
750 *Iezechiel* 16, 11.
751 *Cf. Iezechiel* 9, 2.
752 *Iezechiel* 9, 4.
753 *Psalmul* 4, 6.
754 *Luca* 15, 22.

pentru ca în niciun loc să nu se năpustească șarpele cel viclean la talpa lui când pășește[755], pentru ca să poată umbla în siguranță peste scorpioni și șerpi[756], pentru ca să fie gata [să predice] „Evanghelia păcii"[757], mergând nu după trup, ci după Duh[758], și pentru ca să i se potrivească acele vorbe profetice: „Cât de frumoase sunt picioarele celor care vestesc pacea, ale celor care aduc vești bune"[759].

26. „Și aduceți vițelul cel gras și ucideți-l și să mâncăm și să benchetuim, pentru că acest fiu al meu mort era și a înviat, pierdut era și a fost aflat."[760] Vițelul cel gras care este jertfit pentru mântuirea penitenților este Însuși Mântuitorul, din al Cărui trup ne hrănim în fiecare zi și din al Cărui sânge bem[761]. Cititorule credincios, înțelege împreună cu mine ce este grăsimea cu care ne săturăm, și apoi să izbucnim în strigăte[762] de laudă către El, zicând: „Cuvânt bun a strigat inima mea, grăiesc eu cântarea mea Împăratului"[763]! Cu toate acestea, unii, mai mult din superstiție decât în chip adevărat, neținând seama de textul psalmului, socotesc că în acest loc trebuie să se înțeleagă că este vorba despre Persoana Tatălui.

---

755 *Cf. Facerea* 3, 14.
756 *Cf. Luca* 10, 19.
757 *Efeseni* 6, 15.
758 *Cf. Romani* 1, 4.
759 *Isaia* 52, 7.
760 *Luca* 15, 23-24.
761 Sfânta Euharistie. (n.P.P.)
762 În original: *ructus* – „râgâială". Multă vreme a existat obiceiul, chiar în societățile cele mai rafinate, de a omagia prin râgâieli abundența și calitatea mâncărurilor oferite de gazdă. (n.P.P.)
763 *Psalmul* 44, 1. Termenul grecesc utilizat aici de textul *Septuagintei*, ἐξερεύγομαι (tradus de *Vulgata* prin *eructari*), trimite către o izbucnire sinceră, către țâșnirea unui cuvânt din străfundul sufletului. Iată interpretarea Sfântului Vasile cel Mare la acest verset: „«Râgâit-a, spune profetul, inima mea cuvânt bun.» Râgâiala este scoaterea afară a aerului ascuns în stomac, produs de fermentarea mâncării; când bulele de aer care se formează în stomac se sparg, atunci aerul din ele se ridică și este scos afară. Cel care se hrănește cu Pâinea cea vie, Care S-a pogorât din cer și a dat viață lumii, cel care este plin de tot cuvântul ce iese din gura lui Dumnezeu – așa cum obișnuiește să spună în chip alegoric Scriptura –, deci sufletul care a fost hrănit cu învățăturile sfinte scoate o râgâială asemănătoare cu mâncărurile consumate. Și, pentru că mâncarea [pe care a luat-o] profetul a fost rațională și bună, de aceea și el scoate – râgâie – cuvânt bun; deoarece «omul bun din vistieria cea bună a inimii lui scoate binele»" (*Omilii la Psalmul* 44, în: SFÂNTUL VASILE CEL MARE, *Opere dogmatice și exegetice*, PSB 4, serie nouă, Editura *Basilica* a Patriarhiei Române, București, 2011, p. 501). (n.P.P.)

Când însă spune: „Să benchetuim, pentru că acest fiu al meu mort era și a înviat, pierdut era și s-a aflat", se referă la aceeași temă ca și parabola de dinainte, în care se spune: „Zic vouă, așa se va face bucurie îngerilor lui Dumnezeu pentru un singur păcătos care se pocăiește"[764].

27. „Și au început să petreacă."[765] Acest ospăț este sărbătorit în fiecare zi[766], în fiecare zi Tatăl îl primește pe fiu, întotdeauna Hristos este jertfit pentru credincioși.

28. „Însă fiul cel mare era la țarină."[767] Până aici s-a vorbit despre persoana fiului mai tânăr, pe care trebuie să îl interpretăm, potrivit [sensului literal al] acestei parabole, ca simbol al vameșilor și păcătoșilor chemați de Domnul să se pocăiască. Însă, în sens mistic, este o profeție despre chemarea viitoare a păgânilor. Acum discuția trece mai departe, la fiul cel mare, pe care mulți îl pun simplu în legătură cu persoana tuturor sfinților, dar mulți îl iau în sens propriu, raportându-l la iudei[768]. Într-adevăr, în ceea ce îi privește pe sfinți, interpretarea nu este dificilă, deoarece se spune: „Niciodată nu am călcat porunca ta"[769], deși se pare că împotriva acestei interpretări stă faptul că [fiul cel mare] pizmuiește întoarcerea fratelui [mai tânăr]. În ceea ce îi privește pe iudei, deși pizma pentru mântuirea fratelui li se potrivește, nu este potrivit deloc faptul că pretinde a nu fi încălcat niciodată porunca tatălui. Vom încerca să explicăm care este părerea noastră despre acestea.

„Însă fiul cel mare era la țarină", asudând și trudind la ogor, departe de harul Sfântului Duh, lipsit de sfatul părintelui său. El este cel care spune: „Am cumpărat un ogor și trebuie să merg să îl văd, te rog să mă ierți". El este cel care cumpără cinci perechi de boi și, apăsat de povara Legii, se bucură de plăcerea pământească a simțurilor. El este cel care, luându-și nevastă, nu poate merge la nuntă și, devenit carne, nu poate să fie una cu Duhul[770].

---

764 *Luca* 15, 10.
765 *Luca* 15, 24.
766 În Sfânta Liturghie. (n.P.P.)
767 *Luca* 15, 25.
768 Sfântul Chiril al Alexandriei va afirma că acesta este un simbol al sfinților îngeri, iar fiul mai mic al omenirii (*Omilii la Luca*, 107). (n.P.P.)
769 *Luca* 15, 29.
770 *Cf. Luca* 14, 18-20.

în persoana acestuia se regăsesc și lucrătorii din cunoscuta parabolă în care ei sunt trimiși la vie la primul, la al treilea, la al șaselea, la al nouălea ceas, adică după cum au fost tocmiți, și se înfurie că lucrătorii [tocmiți] la ceasul al unsprezecelea[771] sunt plătiți deopotrivă cu ei[772].

29. „Și, pe când venea, s-a apropiat de casă și a auzit cântece[773] și cor."[774] Titlul pus unui psalm – „Pentru Meleth" – se potrivește cu sensul acestei fraze, căci *meleth* înseamnă un cor care cântă în același glas. Însă exegeții latini care cred că *symphonia* este un fel de instrument se înșală, deoarece prin acest cuvânt este denumit un cântec de laudă [adusă] lui Dumnezeu, cântat împreună și în același glas; cuvântul grecesc *symphonia* este exprimat în latină prin [termenul] *consonantia*[775].

30. „Și a chemat la sine pe una dintre slugi și a întrebat ce înseamnă aceasta."[776] Și acum Israel întreabă de ce Se bucură Dumnezeu că i-a înfiat pe păgâni și, chinuit de pizmă, nu poate să înțeleagă voința Tatălui.

31. „Sluga i-a răspuns: «Pentru că fratele tău a venit, iar tatăl tău a omorât vițelul cel gras, și pentru că l-a primit [înapoi] sănătos»."[777] Pricina bucuriei care face să-I fie cântate într-un singur glas, în toată lumea, laude lui Dumnezeu este mântuirea păcătoșilor. Îngerii se bucură, toate făpturile sunt de un cuget întru bucurie și numai despre Israel se zice:

32. „Iar el, mâniat, nu a voit să intre."[778] Este mânios pentru că, în lipsa lui, fratele său a fost primit, este mânios pentru că trăiește cel pe care îl credea mort. Și acum Israel stă afară, și acum, în timp ce ucenicii ascultă Evanghelia în Biserică, mama și frații săi stau afară căutându-l[779].

---

[771] Ziua, la vechii evrei, începea cu ora 6 dimineața, care reprezenta ceasul întâi. Ceasul al unsprezecelea corespundea orei 17 după-amiază. (n.P.P.)

[772] *Cf. Matei* 20, 1-16.

[773] Literal: *symphonia* – „acord armonios, muzică, instrument muzical". (n.P.P.)

[774] *Luca* 15, 25.

[775] *Consonantia* – „consonanță, sunete egale, acord, armonie". Este posibil ca ultimul sens al cuvântului *symphonia* să se refere la un fel de tobă care dădea ritmul dansului.

[776] *Luca* 15, 26.

[777] *Luca* 15, 27.

[778] *Luca* 15, 28.

[779] *Cf. Matei* 12, 47; *Luca* 8, 20.

33. „Dar tatăl lui, ieşind, a început să-l roage."[780] Ce tată bun şi iertător! Îl roagă pe fiu să ia parte la veselia casei; prin Sfinţii Apostoli, predicatorii Evangheliei, îl roagă. Unul dintre aceştia, Sfântul Apostol Pavel, zice: „Vă rugăm, în numele lui Hristos, împăcaţi-vă cu Dumnezeu!"[781], iar în altă parte: „Vouă se cădea să vi se spună mai întâi cuvântul lui Dumnezeu; dar, de vreme ce v-aţi judecat pe voi înşivă nevrednici, iată ne întoarcem către neamuri"[782].

34. „Însă el, răspunzând, i-a zis tatălui său: «Iată, de atâţia ani îţi slujesc»."[783] Tatăl, implorându-l, îi cere să facă bună înţelegere; dar el, care urmează dreptatea înscrisă în Lege, nu se supune dreptăţii lui Dumnezeu. Apoi, există mai mare dreptate a lui Dumnezeu decât să-i ierte pe cei care se pocăiesc şi să mântuiască un fiu care se întoarce la El? „Tată, de atâţia ani îţi slujesc şi niciodată n-am călcat porunca ta." Ca şi cum însuşi acest fapt nu ar însemna să încalci o poruncă: să pizmuieşti mântuirea altuia, să te făleşti în faţa lui Dumnezeu cu dreptatea ta, deşi nimeni nu este curat în faţa Lui[784]. Căci „cine se va bucura că are o inimă curată"[785], chiar dacă nu este decât un copil de-o zi? David mărturiseşte şi spune: „Căci, iată, în nedreptăţi am fost

[780] *Luca* 15, 28.
[781] 2 *Corinteni* 5, 20.
[782] *Faptele* 13, 46.
[783] *Luca* 15, 29.
[784] *Cf. Iov* 14, 4-5 (în versiunea din *Septuaginta*). Terminologia din acest verset face referire la puritatea rituală. Omul este prin esenţa lui impur, din cauza zămislirii şi naşterii (*cf. Leviticul* 15, 19-20), impuritate care nu poate fi eliminată de riturile sacre, ea fiind consubstanţială omului. Aceste versete au constituit însă un argument important pentru fundamentarea doctrinei păcatului originar în teologia creştină: „Consider că prin această expresie se vorbeşte mai clar despre îndreptarea [stării] de necurăţie păcătoasă de dinaintea naşterii [din nou prin botez], precum spune Iov: «Nimeni nu este curat de întinare, chiar dacă viaţa lui ar fi de o zi»" (SFÂNTUL VASILE CEL MARE, *Despre Botez*, II, 7, în: PSB 4, serie nouă, p. 214; *cf.* şi SFÂNTUL CHIRIL AL ALEXANDRIEI, *Despre închinarea şi slujirea în Duh şi Adevăr*, 16). Hristos singur poate spune că este lipsit de păcat (HESYCHIUS DIN IERUSALIM, *Omilii la Iov*, XVII, 14, 4). *Vulgata* ne oferă următoarea versiune: *Quis potest facere mundum de immundo conceptum semine? Nonne tu, qui solus est?* („Cine poate face neprihănit pe cel zămislit din sământă necurată? Oare nu Tu, singurul care eşti?"). Varianta de faţă îi prilejuieşte Sfântului Grigorie cel Mare o tâlcuire hristologică: doar o fiinţă pură prin ea însăşi are capacitatea de a purifica murdăria spirituală. Întâlnim aici o prorocie a lui Iov referitoare la întruparea Mântuitorului, Cel care a fost zămislit în chip neprihănit din Duhul Sfânt şi de la Fecioara Maria (*cf. Moralia in Iob*, XI, 70). (n.P.P.)
[785] *Pildele* 20, 9.

zămislit și în păcate m-a zămislit maica mea"[786], iar în alt loc: „Dacă iei seama la nedreptăți, Doamne, cine va îndura?"[787] Și acesta spune că niciodată nu a încălcat porunca, deși de atâtea ori a fost dat robiei din pricina idolatriei sale.

„Iată, de atâția ani îți slujesc și niciodată n-am călcat porunca ta." Este ceea ce spune Sfântul Apostol Pavel: „Ce spunem deci? Că neamurile care nu urmau dreptatea au dobândit dreptate, însă dreptatea care este din credință; iar Israel, umblând după legea dreptății, nu a ajuns la legea dreptății. Pentru ce? Pentru că nu este din credință, ci, ca să spun așa, din faptele Legii"[788]. Se poate spune la fel și despre persoana celui care, potrivit cuvintelor aceluiași Apostol, a trăit fără prihană în dreptatea care vine din Lege. Deși eu aș fi de părere că iudeul mai degrabă se fălește decât spune adevărul, după exemplul acelui fariseu: „Dumnezeule, Îți mulțumesc că nu sunt precum ceilalți oameni, hrăpăreți, nedrepți, adulteri, și precum vameșul acesta"[789]. Te întreb: oare nu ți se pare că vorbele pe care acela le spunea despre vameș omul nostru le spunea despre fratele său: „Acesta, care și-a mâncat toată averea trăind cu desfrânatele"[790]?

Cât despre cuvintele: „Niciodată n-am călcat porunca ta", ele nu se potrivesc cu vorbele tatălui; căci nu a adeverit ceea ce spusese fiul său, ci i-a potolit mânia, [dându-i] un alt motiv: „Fiule, tu totdeauna ești cu mine"[791]. Oare spune: „Cu-adevărat bine grăiești, ai făcut tot ceea ce-ți poruncisem"? Nu, el spune: „Tu totdeauna ești cu mine". Ești cu Mine din cauza Legii care te silește; ești cu Mine câtă vreme te învăț și în robiile tale; ești cu Mine nu pentru că Mi-ai împlinit învățămintele, ci pentru că nu am răbdat ca tu să pleci într-un ținut îndepărtat; tu ești cu Mine până la capăt, potrivit spuselor Mele către David: „De vor părăsi fiii lui legea Mea și nu vor umbla după rânduielile Mele, de vor necinsti dreptățile Mele și poruncile Mele nu le vor păzi, voi pedepsi[792] cu toiagul fărădelegile lor și cu biciul păcatele lor; iar

[786] *Psalmul* 50, 6.
[787] *Psalmul* 129, 3.
[788] *Romani* 9, 30-32.
[789] *Luca* 18, 11.
[790] *Luca* 15, 30.
[791] *Luca* 15, 31.
[792] În original: *uisitabo* – „voi vizita". Acest cuvânt este întrebuințat în ebraică, în funcție de context, fie cu sensul de „pedeapsă", fie cu sensul favorabil de „îndurare, iertare".

mila Mea nu o voi depărta de la el"[793]. Prin această mărturie se dovedește că sunt mincinoase [faptele] cu care se fălește fiul cel mare, de vreme ce nu a mers așa cum hotărâse Dumnezeu și nu a împlinit poruncile Lui. Dar, nefăcând nimic din toate acestea, cum a fost întotdeauna cu tatăl său? Vom afla de îndată: pentru că, păcătuind, este pedepsit cu toiagul și, odată pedepsit, nu i se refuză iertarea. Nici nu este de mirare că a cutezat să-l mintă pe tatăl său, de vreme ce l-a putut pizmui pe fratele său, cu atât mai mult cu cât în ziua Judecății unii vor minți și mai nerușinat: „Oare nu în numele Tău am mâncat și am băut și multe minuni am făcut și am alungat demonii?"[794] Însă ceea ce înseamnă: „Și toate ale mele sunt ale tale"[795] va fi mai bine explicată la locul potrivit.

35. „Și mie niciodată nu mi-ai dat un ied ca să benchetuiesc cu prietenii mei."[796] „Atâta sânge a fost vărsat, zice Israel, atâtea mii de oameni au fost ucise și niciunul dintre ei nu a fost Mântuitorul Care să ne mântuiască. Iosia însuși, care a fost plăcut în fața Ta, și de curând Macabeii, care luptau pentru moștenirea Ta, au fost uciși, împotriva legii sfinte, de săbiile vrăjmașilor, dar sângele niciunuia dintre ei nu ne-a readus libertatea! Iată-ne, încă suntem robiți Imperiului Roman! Niciun profet, niciun preot, niciun drept nu au fost jertfiți pentru noi[797], iar pentru fiul desfrânat, adică pentru păgâni, pentru păcătoșii întregii lumi, s-a scurs sângele slăvit. Pe când celor care meritau nu le-ai dat nici cel mai mic lucru, celor care nu merită le-ai dăruit cât mai mult." „Niciodată nu mi-ai dat un ied ca să benchetuiesc cu prietenii mei." Greșești, Israele! Spune mai degrabă: „Ca să mă ospătez cu tine". Oare poți avea vreo plăcere dacă tatăl tău nu ia parte împreună cu tine la ospăț? Învață măcar din această pildă!

La întoarcerea fiului mai tânăr, se bucură și tatăl și slugile. „Să mâncăm și să benchetuim", zice el, iar nu „mâncați și veseliți-vă". Dar tu, din aceeași pornire care te face să-l pizmuiești pe fratele tău, să nu mai vrei să-ți vezi tatăl și să rămâi pe câmp, acum vrei,

---

[793] *Psalmul* 88, 30-33.
[794] *Matei* 7, 22.
[795] *Luca* 15, 31.
[796] *Luca* 15, 29.
[797] În sensul că sacrificarea lor nu putea să-i elibereze.

pe deasupra, să benchetuim, în lipsa lui, la un ospăț. „Niciodată nu mi-ai dat un ied." Niciodată Tatăl nu face daruri mărunte. Ai vițelul jertfit; intră și mănâncă împreună cu fratele tău. De ce Îi ceri un ied tu, cel căruia i-a fost trimis Mielul? Și să nu te prefaci a nu ști că ți-a fost trimis, căci Ioan, în deșert, ți L-a arătat: „Iată Mielul lui Dumnezeu, iată-L pe Cel care șterge păcatele lumii!"[798] Într-adevăr, Tatăl, iertător fiind, ca să zic așa, și dându-ți pocăința, te îndeamnă să mănânci din vițel, dar nu jertfește un ied despre care știe că va sta de-a stânga[799]. Tu însă ești cel care, la sfârșitul lumii, vei ucide iedul – pe Antihrist – și împreună cu prietenii tăi, duhuri necurate, te vei îndestula cu carnea lui, împlinind prorocirea: „Tu ai sfărâmat capul balaurului; datu-l-ai pe el mâncare popoarelor etiopiene"[800].

36. „Dar, când a venit acest fiu al tău care și-a mâncat toată averea trăind cu desfrânatele, tu ai ucis pentru el vițelul cel gras."[801] Și acum Israel mărturisește că vițelul cel gras a fost cel ucis; ei înțeleg că a venit Hristos, dar sunt chinuiți de pizmă și, de vreme ce fratele lor nu este mort, nu vor să fie mântuiți.

37. „El însă i-a spus: «Fiule, tu totdeauna ești cu mine și toate ale mele sunt ale tale»."[802] Îl cheamă pe fiul său, deși acesta nu vrea să intre. Însă cum poate fi al iudeilor tot ceea ce aparține lui Dumnezeu? Oare sunt Îngerii, Tronurile, Domniile și celelalte Puteri îngerești? Prin „toate" trebuie să înțelegem Legea, profeții, făgăduințele[803] sfinte. Acestora[804] li s-a dat să cugete asupra Legii Sale zi și noapte[805]. Potrivit acelei reguli[806] din Scripturi pe care am înfățișat-o adeseori, „toate" nu se referă la totalitate, ci la cea mai mare parte, cum se spune, de exemplu, în locul următor: „Toți s-au abătut, împreună netrebnici s-au făcut"[807], iar în altă

---

798 *Ioan* 1, 30.
799 *Cf. Matei* 25, 33: la stânga lui Hristos stau cei osândiți la Judecata universală. (n.P.P.)
800 *Psalmul* 73, 15.
801 *Luca* 15, 30.
802 *Luca* 15, 31.
803 În latina patristică, *eloquium* va dobândi sensul de „profeție, făgăduință". (n.P.P.)
804 Evreilor.
805 *Cf. Psalmul* 1, 2.
806 Literal: „canon", termen polisemantic (împrumutat din grecescul κανών) și în latină: „impozit, lege, reglementare, regulă, tabel, regulă eclesiastică, rânduială juridică, canon, lista oficială a scrierilor biblice, regula serviciului liturgic etc." (n.P.P.)
807 *Psalmul* 13, 3.

parte: „Toţi câţi au venit mai înainte de Mine au fost furi şi tâlhari”[808]. Iar Sfântul Apostol Pavel le spune corintenilor: „Pentru toţi toate m-am făcut, pentru ca pe toţi să-i câştig”[809]. Şi către filipeni: „Căci toţi caută pe cele ce sunt ale lor, nu pe cele care sunt ale lui Iisus Hristos”[810]. Cu toate acestea, trebuie să credem că [Tatăl] nu i-a refuzat niciodată nimic celui pe care îl îndeamnă să mănânce din viţel.

38. „Trebuie să benchetuim și să ne veselim, căci fratele tău acesta mort era și a înviat, pierdut era și a fost aflat.”[811] Să ne încredem, așadar, că și noi, care fuseserăm morţi din pricina păcatelor noastre, putem trăi prin pocăinţă. Într-adevăr, în acest loc fiul însuși se înapoiază; dar mai sus, adică în parabola oii și în cea a drahmei, ceea ce se rătăcise este adus înapoi și ceea ce se pierduse este găsit. Cele trei parabole se încheie la fel, de vreme ce și în ultima dintre ele se arată: „Pierdut era și a fost aflat”, astfel încât să înţelegem că prin aceste comparaţii diferite este arătat același lucru: primirea făcută păcătoșilor.

39. Toate acestea au fost spuse cu privire la păgân și la iudeu. Să vedem însă cum poate fi înţeleasă într-un sens mai general această parabolă despre sfânt și păcătos. Și nu există nicio îndoială că, în mare, se potrivește unui drept. Există însă un amănunt care îl poate neliniști pe cititor: din ce motiv cel drept pizmuiește mântuirea păcătosului și este cuprins de o asemenea mânie încât nu se lasă înduplecat nici de iertarea dată fratelui, nici de rugăminţile tatălui, nici de veselia întregii case. Vom răspunde pe scurt: toată dreptatea acestei lumi nu este dreptate [adevărată] prin comparaţie cu Dumnezeu. Căci, aşa cum păcatele Ierusalimului îndreptăţesc Sodoma[812], nu pentru că ea ar fi dreaptă, ci pentru că, prin comparaţie cu ticăloşii mai mari, alte nelegiuiri devin mai mici, la fel și toată dreptatea oamenilor, prin comparaţie cu Dumnezeu, nu este dreptate.

În sfârşit, Sfântul Apostol Pavel, care spusese: „Câţi suntem desăvârşiţi aceasta să ştim”[813], mărturiseşte în altă parte şi strigă:

---

[808] *Ioan* 10, 8.
[809] *1 Corinteni* 9, 22.
[810] *Filipeni* 2, 21.
[811] *Luca* 15, 32.
[812] *Cf. Luca* 10, 12.
[813] *Filipeni* 3, 15.

„O, adâncul bogăției și al înțelepciunii și al științei lui Dumnezeu! Cât sunt de necercetate judecățile Lui și cât sunt de nepătrunse căile Lui!”[814]; iar în alt loc: „În parte cunoaștem și în parte prorocim”[815]; apoi: „Vedem acum ca prin oglindă, în ghicitură”[816]; și către romani: „Om nenorocit ce sunt! Cine mă va izbăvi de trupul morții acesteia?”[817] Din toate acestea tragem învățătura că dreptatea desăvârșită este numai a lui Dumnezeu singur, Care face să răsară soarele Său peste cei drepți și peste cei nedrepți și trimite ploaie seara și dimineața celor care merită și celor care nu merită[818]; cheamă la nuntă [oameni] din sate, colțuri și piețe[819]; caută și găsește oaia care, asemenea fiului care s-a pocăit, nu putea să se înapoieze singură sau nu voia și, odată găsită, o aduce înapoi pe umerii Săi, căci, în rătăcirile ei, multe îndurase.

40. Însă, ca să învățăm că pizma îi poate atinge și pe sfinți, că numai lui Dumnezeu Îi este lăsată milostivirea cea desăvârșită, să luăm aminte la pilda fiilor lui Zevedeu. După ce mama lor, împinsă de dragoste, a cerut pentru ei favoruri prea mari, ceilalți zece ucenici s-au revoltat. „Iar Iisus, chemându-i la Sine, a spus: «Știți că ocârmuitorii neamurilor domnesc peste ele și cei mari le stăpânesc. Nu tot așa va fi între voi, ci oricare dintre voi va vrea să fie mai mare să devină slujitorul vostru și oricare va vrea să fie primul între voi să vă fie vouă slugă. După cum și Fiul Omului nu a venit să I se slujească, ci ca să slujească și să-Și dea sufletul răscumpărare pentru cei mulți».”[820]

Nimeni să nu creadă că este vreo primejdie, nimeni să nu creadă că este o blasfemie în spusele noastre, că și printre Apostoli a putut să se strecoare urgia pizmuirii, deoarece gândim aceasta și despre îngeri. „Căci stelele nu sunt curate înaintea ochilor Săi”[821] și „a aflat ceva strâmb chiar la îngerii Săi”[822]. Iar în *Psalmi* se spune: „Nimeni dintre cei vii nu va fi îndreptat în fața

---

814 *Romani* 11, 33.
815 *1 Corinteni* 13, 9.
816 *1 Corinteni* 13, 12.
817 *Romani* 7, 24.
818 *Cf. Matei* 5, 45.
819 *Cf. Matei* 22, 9-14.
820 *Matei* 20, 25-28.
821 *Iov* 15, 15.
822 *Iov* 4, 18.

Lui"[823]. Nu spune: „Niciun om nu e îndreptat", ci: „Nimeni dintre cei vii", adică niciun evanghelist, niciun Apostol, niciun profet – şi, urcând mai sus –, niciun Înger, niciun Tron, nicio Domnie, nicio Putere şi nicio altă Putere cerească. Singur Dumnezeu nu este atins de păcat[824]. Celelalte fiinţe, pentru că au liberul arbitru – cel prin care şi omul a fost făcut după chipul şi asemănarea lui Dumnezeu[825] –, pot să-şi încline voinţa într-o parte sau în cealaltă. Iar dacă nu eşti convins de această părere, cel puţin lasă-te tulburat de autoritatea acelei vestite parabole în care, pe durata întregii zile, lucrătorii sunt trimişi la vie. La prima oră sunt chemaţi Adam, Abel, Seth; la ora a treia, Noe; la ora a şasea, Avraam; la ora a noua, Moise; la ora a unsprezecea, poporul păgânilor, cărora li se spune: „De ce staţi aici toată ziua fără lucru?", iar ei răspund: „Fiindcă nimeni nu ne-a tocmit"[826]. Dar că această oră de pe urmă este venirea Mântuitorului nostru o mărturiseşte Sfântul Apostol Ioan, zicând: „Fraţilor, este ceasul de pe urmă. Într-adevăr, precum aţi auzit că vine Antihristul, acum s-au arătat mulţi antihrişti; de aici cunoaştem noi că este ceasul de pe urmă"[827].

Dacă această interpretare nu îţi place[828], sunt gata să te urmez oriunde mă vei duce, cu o condiţie: să recunoşti că cei care au fost primii chemaţi au fost cei drepţi. Când voi dobândi această recunoaştere, voi argumenta astfel: cum de au murmurat cei drepţi „împotriva stăpânului, zicând: «Pe cei care au venit la urmă şi au muncit un ceas i-ai făcut deopotrivă cu noi, care am dus greutatea zilei şi arşiţa»"[829]? Ei par într-adevăr să vorbească cu dreptate [când spun] că plata celui care a asudat de la prima oră până în noapte nu trebuie să fie deopotrivă cu a celui care a muncit numai un singur ceas. Dar însăşi dreptatea are în sine un strop de răutate, de vreme ce pizmuieşte fericirea celuilalt. În

[823] *Psalmul* 142, 2.
[824] *Cf. 1 Ioan* 3, 5.
[825] *Cf. Facerea* 1, 26.
[826] *Matei* 20, 6-7.
[827] *1 Ioan* 2, 18.
[828] Exegeza de aici este inspirată din tratatul *Despre neprihănire* al lui Tertulian, însă Fericitul Ieronim corectează excesele rigoriste şi exagerate ale marelui teolog nord-african. (n.P.P.)
[829] *Matei* 20, 11-12.

sfârşit, şi Domnul învinuieşte ochiul pizmaş al acestora când spune: „Sau ochiul tău este rău pentru că eu sunt bun?"[830] De aceea şi Apostolul Îl numeşte [pe Dumnezeu] singurul drept, singurul fără de moarte, nu pentru că îngerii ar fi nedrepţi şi muritori, ci pentru că, dacă se compară dreptatea celorlalte fiinţe cu El, Care este fără de moarte şi drept, aceasta pare nedreptate.

41. Însă, ca să înţelegi nedreptatea făcută lucrătorilor din parabola pe care tocmai am expus-o, ascultă-mă cu puţină atenţie. Cel care a fost tocmit la prima oră merită mai mult decât cel care a fost trimis la vie la ceasul al treilea; la fel, lucrătorul de la ceasul al treilea a fost înaintea celui de la ceasul al şaselea, iar cel de la ceasul al şaselea este înaintea lucrătorului de la ceasul al nouălea. Prin urmare, cum de îl pizmuiesc toţi pe cel [tocmit] la urmă, dar nu cer fiecare pentru sine să se facă împărţeală dreaptă? Tu, care ai fost tocmit la ceasul al nouălea, de ce îl pizmuieşti pe cel care a fost trimis în vie la ceasul al unsprezecelea? Orice ai răspunde – că ai făcut o muncă deosebită, astfel încât meriţi o plată mai mare pentru că munca a fost deosebită –, tu vei fi supus aceleiaşi aprecieri în comparaţie cu cel tocmit la ora a şasea. Iar tu care ai fost tocmit la ora a şasea îl vei pizmui pe cel din urmă: de ce primeşte ca şi tine un dinar, adică o mântuire egală, deşi gloria mântuirii este diferită după munca făcută? Cel de la ceasul al treilea poate să spună acelaşi lucru despre tine, iar despre cel de la ceasul al treilea [poate să spună acelaşi lucru] cel de la prima oră. Însă ei între ei primesc bucuros răsplată egală pentru o muncă neegală şi pentru durata diferită [a muncii] la care au fost chemaţi. Ei nu cad la învoială doar în ceea ce îl priveşte pe ultimul lucrător – adică în ceea ce priveşte mântuirea păgânilor –, Îi aduc ocară Domnului, iar prin toate aceste parabole sunt dojeniţi de El că sunt pizmaşi.

42. Nu mă îndoiesc că stilul Micimii Noastre ţi se pare neşlefuit; dar adeseori am motivat că nu-ţi poţi rafina exprimarea decât dacă propria mână a şlefuit-o. Prin urmare, iartă-mi ochii suferinzi, vreau să spun iartă-l pe cel silit să dicteze, cu atât mai mult cu cât în problemele ecleziastice sunt căutate nu vorbele, ci sensurile; viaţa trebuie ţinută cu pâine, nu cu roşcove[831]!

---

[830] *Matei* 20, 15.
[831] Aluzie la *Luca* 15, 16-17 şi la HORATIUS, *Epistole*, II, 1, 123.